

**ХУУЛЬ ЗҮЙН
ҮНДЭСНИЙ ХҮРЭЭЛЭН**

**ЖАГСААЛ, ЦУГЛААН ХИЙХ ЖУРМЫН ТУХАЙ
ХУУЛИЙН ТӨСӨЛД ЗОРИУЛСАН ХАРЬЦУУЛСАН
СУДАЛГАА**

2022

СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

Улаанбаатар хот

Судалгааг захиалагч:

Хууль зүй, дотоод хэргийн яам

Судалгааг хянасан:

Х.Эрдэм-Ундрах

Захирал

Судалгааны багийг ахалсан:

С.Сүхбаатар

Эрдэмтэн нарийн бичгийн дарга

Судалгааг гүйцэтгэсэн:

Э.Саранцэцэг

Эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан

А.Намуунаа

Эрдэм шинжилгээний ажилтан

АГУУЛГА

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ	2
НЭГ. УДИРТГАЛ	3
1.1. Судалгааны ажлын үндэслэл, шаардлага	3
1.2. Судалгааны ажлын зорилго, зорилт	5
1.3. Судалгааны арга зүй.....	5
1.4. Судлагдсан байдлын тойм	6
ХОЁР. ЖАГСААЛ, ЦУГЛААН ХИЙХ ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ ТАЛААРХ ҮНДСЭН ОЙЛГОЛТ	8
ГУРАВ. МОНГОЛ УЛСАД ЖАГСААЛ, ЦУГЛААН ХИЙХ ЭРХИЙГ БАТАЛГААЖУУЛСАН БАЙДАЛ	13
ДӨРӨВ. СУДАЛСАН ОРНУУД ДАХЬ ЖАГСААЛ, ЦУГЛААН ХИЙХ ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ ТУХАЙ	17
4.1. Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс	17
4.2. Бүгд Найрамдах Эстони улс	19
4.3. Бүгд Найрамдах Франц улс	20
4.4. Австрали улс	20
4.5. Япон улс.....	21
4.6. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс.....	22
ТАВ. ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДЛЫН ХҮРЭЭНД	24
5.1. Жагсаал, цуглаан зохион байгуулах журам	24
А. Жагсаал, цуглаан зохион байгуулах, оролцох субъект	24
Б. Жагсаал, цуглааныг бүртгүүлэх	33
5.2. Аяндаа үүссэн жагсаал, цуглаан	41
5.3. Цагдаагийн байгууллагын эрх, үүрэг ба албадан тараах	43
5.4 Суулт, өлсгөлөн	49
5.5. Хууль зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлага	50
ДҮГНЭЛТ, САНАЛ	55
АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛЫН ЖАГСААЛТ	58

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

АНУ	Америкийн нэгдсэн улс
БНМАУ	Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улс
БНСУ	Бүгд Найрамдах Солонгос Улс
ЕАБХАБ	Европын Аюулгүй Байдал Хамтын Ажиллагааны Байгууллага
ЦЕГ	Цагдаагийн Ерөнхий Газар
НҮБ	Нэгдсэн Үндэсний Байгууллага
ОХУ	Оросын Холбооны Улс
ИБУТЭТОУП	Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт
УИХ	Улсын Их Хурал
ХБНГУ	Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс
ХЭҮК	Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс

НЭГ. УДИРТГАЛ

Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны захиалгаар Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн 2022 оны гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөний 3.11 дэх хэсэгт заасны дагуу Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн төсөлд зориулсан харьцуулсан судалгааг хийж гүйцэтгэв.

Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийг Монгол Улс 1994 онд анх батлан гаргаснаас хойш нийтдээ таван удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулж байжээ. Уг хууль хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж эхэлсэн цаг үеэс, түүнчлэн сүүлийн жилүүдэд нийгэмд иргэдийн тайван жагсаал, цуглаан хийхтэй холбоотойгоор олон асуудал гарах болсон. Иймд уг хуулийн хүрээнд маргаан бүхий асуудлуудыг бүрэн зохицуулсан, эрх бүхий субъектүүдийн эрх, үүргийг нарийн тодорхойлсон, хуулийн хийдэл, давхцалгүй эрх зүйн орчныг бий болгох шаардлага бий болсон. Уг үндэслэл, шаардлагын дагуу дотоодын хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоход гадаад орнуудын тухайн асуудлыг зохицуулсан сайн жишгийг судлах нь хуулийн төслийг боловсруулах төвшинд ач холбогдолтой байдаг тул энэхүү харьцуулсан судалгааны ажлыг гүйцэтгэж байна.

Энэхүү судалгаа нь хууль тогтоомжийн зохицуулалтыг сайжруулахад чиглэж байгаа тул эрх зүйн хөгжлийн хувьд ололттой, жил бүр дэлхийн 210 улс орон, нутаг дэвсгэрт хүмүүсийн улс төрийн эрх, иргэний эрх чөлөөг баталгаажуулсан байдлыг үнэлдэг “Freedom House”-аас гаргадаг “Дэлхийн эрх чөлөө” тайлангийн¹ үнэлгээгээр, тэр дундаа тайван хуран чуулах эрх чөлөөг бүрэн хангасан гэх үзүүлэлттэй ХБНГУ, Эстони, Австрали, Франц, Япон, БНСУ зэрэг улсуудыг сонгон жагсаал, цуглаан хийх эрхийг хуулиар хэрхэн зохицуулж, баталгаажуулсныг Монгол Улсад тулгамдаад буй асуудлуудын хүрээнд судалсан болно.

1.1. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ҮНДЭСЛЭЛ, ШААРДЛАГА

1. Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван нэгдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “...үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журмыг хангах нь төрийн үүрэг мөн.” гэж, Арван зургадугаар зүйлийн 16 дахь хэсэгт “итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөтэй. Жагсаал, цуглаан хийх журмыг хуулиар тогтооно;” гэж, Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна.” гэж, мөн зүйлийн 3 дахь хэсэгт “Хүн эрх, эрх чөлөөгөө эдлэхдээ үндэсний аюулгүй байдал, бусад хүний эрх, эрх чөлөөг хохироож, нийгмийн хэв журмыг гажуудуулж болохгүй.” хэмээн тус тус заасан. Мөн Монгол Улсын Их Хурлаас 1994 оны 7 дугаар сарын 7-ны өдөр Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийг батлан тус үндсэн эрхийг баталгаажуулсан байна.

Иймд Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуульд иргэний уг эрхийн талаарх зохицуулалтууд нь хууль, эрх зүйн хүрээнд хангалттай хэрэгжиж, асуудлыг бүрэн шийдвэрлэж чадаж байгаа эсэхийг анхаарч харьцуулан судлан дүгнэлээ.

2. Практик шаардлага

Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийг 1994 онд анх батлан гаргаснаас хойш

¹ Freedom house, Countries and Territories, <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores?sort=desc&order=Total%20Score%20and%20Status> (Сүүлд үзсэн: 2022.03.01)

нийтдээ таван удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан² хэдий ч жагсаал, цуглаан зохион байгуулснаас үүдсэн эмх замбараагүй байдал, нийгмийн хэв журам алдагдах зэрэг асуудлууд удаа дараа гарч байсан. Мөн орчин үед хүмүүс цахим орчинд идэвхтэй болж, аливаа мэдээллийг түргэн шуурхай хүлээн авснаар нийгмийг бухимдуулсан үйл явдал, мэдээлэлд богино хугацаанд хариу үйлдэл, эсэргүүцэл үзүүлдэг болсон өнөө цагт жагсаал, цуглаан зохион байгуулахын тулд 3 хоногийн өмнө холбогдох албан тушаалтанд мэдэгдэх³ зэрэг зохицуулалтууд нь цаг үеэсээ хоцорч байхаас гадна жагсаал, цуглааныг санаачлагч, зохион байгуулагчийг нь Зөрчлийн тухай хуулиар торгох үндэслэл болж байгааг сүүлийн жилүүдэд болсон жагсаал, цуглааны жишээнүүд тод харуулж байна.

Түүнчлэн Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд жагсаал, цуглаан хийх тухай мэдэгдэнэ гэж байгаа ч Монгол Улс зөвшөөрлийн тогтолцоотой бөгөөд жагсаалын зорилго, агуулгад Засаг дарга субъектив байдлаар хандаж жагсаалыг үл зөвшөөрөх тохиолдлууд гардаг хэмээн судлаачид үздэг. Мөн Ковид-19 цар тахлын нөхцөл байдалтай холбоотойгоор иргэд тухайн цаг үеийн асуудлаас үүдэн зохион байгуулалтгүйгээр нэгдэн жагссан ба тухайн нөхцөл байдалд манай улсад хуулийн зохицуулалт огт байхгүй байсаар байна.

Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуульд жагсаал, цуглааныг зохион байгуулах, бүртгүүлэх, жагсаал, цуглааны хэлбэрүүд болох сөрөг жагсаал, аяндаа үүссэн жагсаал, цуглааны талаарх хуулийн зохицуулалт байхгүйгээс жагсаал, цуглааныг зохион байгуулагчид үүрэг ногдуулсан байдал нь иргэний үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг хязгаарлах, эрхийн хэрэгжилтэд сөргөөр нөлөөлж байна. Мөн Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулиар субъектийн эрх зүйн байдлыг тодорхойлоогүйгээс үүдэн гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүний үзэл бодлоо илэрхийлэх, жагсаал, цуглаан хийх эрхийг хязгаарлаж байж болзошгүй байна.

2021 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдрийн байдлаар 2021 онд 214 жагсаал, 11 өлсгөлөн зарлагдсан байна. Мөн Украин, ОХУ-ын дайн бүхий нөхцөл байдлыг эсэргүүцсэн, дэмжсэн зэрэг сөрөг жагсаалын үеэр эмх замбараагүй байдал бий болох, бусдын амь нас, эрүүл мэндэд халдах үйлдлүүд гарсан зэрэг нь сөрөг жагсаалын хууль, эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох, цагдаагийн алба хаагчийн эрх, үүргийг нарийвчлан зохицуулах зэргээр уг судалгааг хийх практик үндэслэл шаардлага буйг илэрхийлье.

Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн илрэн гарах нэг хэлбэр болох өлсгөлөн зарлах нь Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн зохицуулалтад хамаарах эсэх, цаашлаад хуулиар хэрхэн зохицуулах талаар дэлгэрэнгүй зохицуулалт шаардлагатай байна.

Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлд цагдаагийн алба хаагчид Засаг даргын шийдвэрээр тараахаар, Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 44 дүгээр зүйлд⁴ заасан цагдаагийн байгууллага жагсаал, цуглааныг албадан тараахын өмнө Засаг

² Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлт <https://legalinfo.mn/mn/detail/252>

³ Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн 9 дүгээр зүйл. Жагсаал, цуглаан хийх журам
1. Гудамж, талбайд жагсаал, цуглаан хийх тухай мэдэгдлийг сум, дүүргийн Засаг даргад өгч бүртгүүлнэ. Жагсаал, цуглаан хийхээр төлөвлөсөн гудамж, талбай нь хоёр буюу түүнээс дээш сум, дүүргийн хилийн цэст хамаарах газар нутгийг хамарч байгаа бол мэдэгдлийг аймаг, нийслэлийн Засаг даргад өгч бүртгүүлнэ.

2. Жагсаал, цуглаан хийх тухай мэдэгдэлд түүний зорилго, эхлэх, дуусах хугацаа, оролцогчдын баримжаа тоо, хэрэглэх техник хэрэгсэл, цуглах, жагсан явах гудамж, талбай зэргийг тодорхой заана.

3. Засаг дарга жагсаал, цуглаан хийх тухай мэдэгдлийг хүлээн авснаас хойш ажлын 3 өдрийн дотор түүнийг бүртгэсэн эсэхээ бичгээр мэдэгдэнэ.

⁴ 44 дүгээр зүйл. Жагсаал, цуглааныг албадан тараах

даргын шийдвэрийг тухайн оролцогчдод уншиж танилцуулна гэж заасан хэдий ч энэхүү журмыг баримтлахгүйгээр жагсаал, цуглааныг албадан тараах нөхцөл байдлууд бий болж байна. Иймд Цагдаагийн алба хаагчийн шаардлагууд жагсаал, цуглаан хийх эрхтэй нийцэхгүй байна.

Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуульд жагсаал, цуглааныг албадан тараах процесс ажиллагааг тусгаагүйгээс цагдаагийн алба хаагч үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг цагдаагийн алба хаагчийн дур зоргоор хязгаарлах үндэслэл болж байна.

Тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийн баталгааг хүний эрхийн аливаа зөрчилгүйгээр хангахын тулд хууль, эрх зүйн орчныг сайтар судлан дүгнэх шаардлагатай гэдэг нь практикаас тодорхой харагдаж байна.

1.2. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ЗОРИЛГО, ЗОРИЛТ

Энэхүү судалгааны ажлын зорилго нь Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтийн төслийн холбогдох зохицуулалттай холбогдуулан жагсаал, цуглаан хийх эрхийн онолын ойлголтыг судлах, гадаадын зарим улсын хууль тогтоомжид иргэний тайван жагсаал, цуглаан хийх улс төрийн эрхийг хэрхэн хангаж, хууль тогтоомжид тусгасан туршлагыг судалж, дотоодын эрх зүйн зохицуулалттай харьцуулан дүгнэж, тус хуулийн төслийг сайжруулахад санал, зөвлөмж боловсруулахад оршино.

Дээрх судалгааны ажлын үндсэн зорилгод хүрэх үүднээс дараах зорилтуудыг дэвшүүлэн ажиллалаа. Үүнд:

1. Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөний тухай үндсэн ойлголтыг судлах;
2. Монгол Улсад жагсаал, цуглаан хийх эрхийг хуулиар хэрхэн баталгаажуулсан байдлыг тодорхойлох;
3. Монгол Улсад жагсаал, цуглаан хийх журамтай холбоотойгоор хууль, эрх зүйн орчин дахь асуудлыг тодорхойлох
4. Гадаадын зарим орны хууль тогтоомжид жагсаал, цуглаан хийх эрхийн зохицуулалтыг хэрхэн тусгасан байдлыг харьцуулан судлах;
5. Харьцуулан судлахаар сонгосон гадаад орнуудын жагсаал, цуглаан хийхтэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан дүгнэснээр Монгол Улсын хууль, эрх зүйн орчинд нутагшуулж болох сайн жишгийг санал болгох
6. Эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, хэрэгжилтийг хангах талаар дүгнэлт, зөвлөмж боловсруулах зэрэг болно.

1.3. СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ

Тус судалгааг дараах судалгааны аргыг ашиглан хийж гүйцэтгэв. Үүнд:

1. Асуудлыг олж илрүүлэн дүн шинжилгээ хийх, нөхцөл байдлын анализ (situation analysis) хийх, ялгаатай байдлын анализ хийх (Gap analysis)
2. Фокус ярилцлагын арга
3. Нийгмийн шинжлэх ухааны судалгааны аргууд болох логикийн индукцийн арга
4. Харьцуулсан судалгааны арга
5. Кэйс судалгаа

44.1.Цагдаагийн байгууллага жагсаал, цуглааныг албадан тараахын өмнө оролцогчдод бүх төрлийн холбоо, мэдээллийн хэрэгсэл ашиглан жагсаал, цуглааныг албадан тараах тухай Засаг даргын шийдвэрийг мэдэгдэж, биелүүлээгүй, эсхүл эсэргүүцсэн тохиолдолд авах арга хэмжээг урьдчилан анхааруулна.

44.2.Албадан тараах ажиллагааг хэрэгжүүлэхдээ энэ хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу албадлагын арга хэмжээ хэрэглэж болно.

44.3.Албадан тараах ажиллагааны явцыг гэрэл зураг, дуу-дүрсний бичлэгээр баримтжуулна

Судалгааны арга зүйн хүрээнд жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн эрх зүйн зохицуулалтын тулгамдсан асуудлыг олж илрүүлэхдээ фокус бүлгийн ярилцлагын аргыг сонгосон болно. Ингэхдээ Монголын өмгөөлөгчдийн холбооны гишүүн өмгөөлөгчид, жагсаал, цуглааны үеэр үүсгэсэн эрүүгийн болон зөрчлийн хэрэг дээр ажилласан туршлагатай өмгөөлөгчдийг сонгон авч, кэйс, практикт тулгамдсан асуудлыг олж илрүүлэх замаар фокус ярилцлагын аргыг сонгон ашигласан болно. Судалгаанд 10 орчим өмгөөлөгчид оролцсон болно.

Судалгааны хүрээнд асуудлыг олж илрүүлэхдээ нөхцөл байдлын анализ (situation analysis) аргыг ашигласан. Тухайн зохицуулалтын хүрээнд практикт тулгамдсан асуудлуудыг бусад улс орны тэргүүн туршлагатай харьцуулах замаар Gap analysis хийж харьцууллаа. Судалгааны арга зүйн хувьд тулгамдсан асуудал тус бүрийг судлан тоон судалгаа болон тодорхой шүүхээр шийдвэрлэгдсэн кэйсүүдийг судлах, түүнд дүн шинжилгээ хийх замаар логикийн индукцийн буюу нэгтгэн дүгнэх аргаар судалгааг хийж гүйцэтгэсэн болно.

Судалгааны хүрээнд сошиал орчинд цацагдсан 10 орчим видео бичлэгийг судалж, задлан шинжилж, жагсаал, цуглааныг албадан тараах, зохион байгуулах эрх болон аяндаа үүссэн жагсаал, цуглаан, сөрөг жагсаал, цуглааны үед гарч буй үндсэн асуудлуудыг нарийвчлан судлах замаар практик хэрэгцээ шаардлага, тулгамдсан асуудлыг тодорхойлсон болно.

Харьцуулсан судалгааны ажлыг хараат бус, бие даасан байдлаар шинжлэх ухааны арга зүйг баримтлан явуулах бөгөөд судалгааны дүгнэлтийг зөвхөн тухайн судалгаагаар тогтоогдсон үр дүнд үндэслэн бодитой гаргана. Судалгааны арга зүйн хувьд хууль зүйн шинжлэх ухааны судалгааны аргуудыг ашиглалаа. Ийнхүү ашиглахдаа холбогдох хууль тогтоомж, судлаачдын бүтээл, гадаад орнуудын эрх зүйн зохицуулалт, туршлагад үндэслэн харьцуулах, задлан шинжлэх, нэгтгэн дүгнэх, баримт бичгийн судалгааны аргуудыг ашиглана.

1.4. СУДЛАГДСАН БАЙДЛЫН ТОЙМ

Сэдэвтэй холбогдуулан эх сурвалжийн судалгаа хийхэд Монгол Улс дахь тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх, жагсаал, цуглаан хийх журмын эрх зүйн зохицуулалтын талаар дагнан хийсэн судалгааны бүтээл, өгүүллүүд харьцангуй цөөн байна.

Жагсаал, цуглаан хийх эрх, эрх чөлөөний талаар хүний эрхийн тухай ном, зохиолд ерөнхий байдлаар тайлбарласан, дурдсан байх ба Хүний эрхийн үндэсний комиссын Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх зарим илтгэлүүдэд⁵ Монгол Улсад тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх хэр хангагдаж байгаа, хэрхэн сайжруулах шаардлагатай талаар дүгнэн зөвлөмж бичсэн байна.

Монгол Улсад хүний эрхийг хангах төслөөс 2001 онд Монгол Улс дахь хүний эрхийн төлөв байдлын судалгааны дүгнэлтэд тухайн үед хүчин төгөлдөр үйлчилж байсан хуулийн зүйл заалтад байсан зөвшөөрлийн тогтолцоо болон Сүхбаатарын талбайд жагсаал, цуглаан хийхийг хориглосон зохицуулалтыг шүүмжилж, Үндсэн хуулиар олгосон эрхийг хязгаарласан байна хэмээн сайжруулах зүйлс багагүй байгааг дурджээ.

Монгол Улсын Хүний эрхийн үндэсний комиссын “Хүний эрхийн үндэсний комиссын чадавхыг дээшлүүлэх” төслөөс 2004 онд “Монгол Улс дахь тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийн төлөв байдал, цаашид боловсронгуй болгох асуудал” сэдэвт судалгааны тайланг⁶

⁵ ХЭҮК, Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх илтгэл, <https://nhrcm.gov.mn/%D0%BC%D1%8D%D0%B4%D1%8D%D1%8D/%D0%B8%D0%BB%D1%82%D0%B3%D1%8D%D0%BB/>

⁶ Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс, “Монгол Улс дахь тайван жагсаал, цуглаан хийх

боловсруулахдаа Монгол Улсад 1989-2003 оны хооронд зохион байгуулагдсан тайван жагсаал, цуглааны талаар мэдээлэл цуглуулж, жагсаал, цуглаан хийх эрхийн төлөв байдлыг тодорхойлон санал, зөвлөмж гаргажээ. Уг судалгаа нь одоогийн байдлаар Монгол Улсад жагсаал, цуглаан хийх эрхтэй холбоотойгоор хийгдсэн хамгийн өргөн агуулгатай судалгаа байна.

2008 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдөр Жагсаал, цуглаан нь нийтийн эмх замбараагүй байдалд хүргэж, онц байдал зарласан үйл баримтад 23 төрийн бус байгууллагууд нэгдэж “Онц байдалтай холбоотой хүний эрхийн зөрчлийн мониторинг хамгааллын эвсэл”-ийг байгуулсан бөгөөд 100 гаруй баримтжуулалтын сайн дурын ажилтнууд баривчлагдсан 71, баривчлагдсан хүмүүсийн ар гэрийн 126, аудио 8 бичлэг, видео 9 бичлэг, гэрэл зургийн баримтжуулалтыг хийж тайлан гаргаж байсан болно. Дээрх мониторингийн тайлан нь хамрах хүрээний хувьд нэлээд өргөн хүрээг хамарсан байна.⁷

Х.Чинбат 2017 онд бичсэн “Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө ба Монгол Улс” эрдэм шинжилгээний нийтлэлдээ тухайн үеийн нөхцөл байдалд тайван, жагсаал, цуглаан хийх эрхийн төлөв байдал ямар түвшинд байгааг судалгаагаараа харуулахыг зорин Монгол Улс нь энэхүү эрхийн талаар олон улсын гэрээ, пактуудад нэгдэж, Үндсэн хуульдаа тунхаглан тусгай хуулийг баталж, тодорхой түвшинд хамгаалсан ч 1994 оны “Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай” хууль нь Зөвшөөрлийн тогтолцоог бүртгэлийн тогтолцоогоор солиогүй мөн чанараараа бүртгэлжсэн талаар дэлгэрэнгүй бичиж, АНУ, ХБНГУ, Англи улсын тогтолцоог товч судлан бичиж, санал дэвшүүлжээ.⁸

Доктор, профессор О.Мөнхсайханы 2018 онд бичсэн “Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө, түүний хэрэгжилт” эрдэм шинжилгээний өгүүлэлд цуглаан хийх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг ноцтой зөрчсөн гурван тохиолдлыг авч үзжээ. Аяндаа үүссэн цуглааныг хүлээн зөвшөөрдөггүй, жагсаал, цуглаан хийх мэдэгдлийг бүртгүүлэх гэсэн нэртэй боловч зөвшөөрөл авах тогтолцоог хуульчилсан, бүртгэлгүй цуглааныг албадан тараахдаа хуульчилсан журмыг цагдаа нар мөрддөггүй (ганцаараа үзэл бодлоо илэрхийлснийг бүртгэлгүй цуглаан хийсэн хэмээн албадан тараасан). Энэ өгүүллийн хүрээнд эдгээр тохиолдолд яагаад цуглаан хийх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг зөрчсөн бэ гэдгийг тайлбарласан. Мөн цуглах эрх чөлөө, түүний ач холбогдол юу вэ, үндсэн эрх, эрх чөлөөний хязгаарлалтад тавигдах гол нөхцөл юу вэ, цуглах эрх чөлөөнд тавьж буй хязгаарлалт эдгээр гол нөхцөлийг хангаж чадаж байна уу гэдэг талаар дүгнэжээ.⁹

Дээрх холбогдох судалгаа, эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, бүтээлүүд нь Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн алдаа, хийдэл, Монгол Улсад иргэдийн тайван жагсаж, цуглах эрх нь хэрхэн хангагдаж, хаана зөрчигдөж байгаа талаар судлан дүгнэснээрээ төстэй байна. Иймд энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд дээрх судалгааны ажлууд, нэг сэдэвт бүтээлүүд болон холбогдох эх сурвалжууд дээр түшиглэн гаднын орнуудын жагсаал, цуглаан хийх хууль, эрх зүйн зохицуулалтуудыг дэлгэрүүлэн судлан харьцуулна.

эрхийн төлөв байдал, цаашид боловсронгуй болгох асуудал” сэдэвт судалгааны тайлан, Улаанбаатар хот, 2004 он.

⁷ Онц байдалтай холбоотой хүний эрхийн зөрчлийн мониторинг хамгааллын эвсэл, “Баримтжуулалтын тайлан”, УБ., 2008 он.

⁸ Х.Чинбат “Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө ба Монгол Улс” УБ., 2017 он.

<https://legaldata.mn/buteel/pdf?id=432> (Сүүлд үзсэн: 2022.03.01)

⁹ Шүүх эрх мэдэл сэтгүүл, 2018 он №1, О.Мөнхсайхан, “Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө, түүний хэрэгжилт”, 15-28 дахь тал.

ХОЁР. ЖАГСААЛ, ЦУГЛААН ХИЙХ ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ ТАЛААРХ ҮНДСЭН ОЙЛГОЛТ

Хүний эрхийн тухай ойлголт нь дундад зууны үеэс эхлэлтэй гэж үздэг ба хүний эрхийн талаарх санаа нь Английн Эрх чөлөөний Их харти (1215), Английн эрхийн тухай бичиг (1689), Америкийн эрхийн тухай бичиг (1791) болон 1789 онд батлагдсан Францын "Хүний ба иргэний эрхийн тухай Тунхаглал" зэргээр баталгаажиг ирсэн байдаг.

Хувь хүний болон иргэний эрх, эрх чөлөөг ангилах янз бүрийн ангилал дотроос ихэнхдээ 4-н бүлэгт хуваан судалсан байдаг. Үүнд:¹⁰

1. Иргэдийн тэгш эрхийг илтгэсэн эрх, эрх чөлөө /жишээ нь: хууль шүүхийн өмнө иргэд тэгш байх/

2. Нийгэм-эдийн засгийн болон соёлын амьдралд хувь хүний идэвхтэй оролцох нөхцөлийг бүрдүүлэхэд чиглэсэн эрх / жишээ нь: хөдөлмөрлөх эрх болон хөдөлмөрийн эрх чөлөө, соёлын ололтыг ашиглах эрх/

3. Улс төрийн амьдралд оролцохтой холбоотой, тэднийг нийгэм, улсын удирдлагад оролцох боломжоор хангахад чиглэсэн улс төрийн эрх, эрх чөлөө /жишээ нь: улс төрийн хууль бус үйл ажиллагаанд шахалт үзүүлэхийн тулд олонтаа хэрэглэгддэг нэгдэн нийлэх эрх чөлөө/

4. Хувь хүний халдашгүй байдал, нэр төрийг баталгаажуулах хувь хүний эрх, эрх чөлөө

Иргэний улс төрийн эрх буюу жагсаал, цуглаан хийх гэдэг **нэр томъёо** нь 18 дугаар зууны дунд үеэс хойш ашиглагдаж эхэлсэн. **Жагсаал, цуглаан нь** хүмүүс олноор цуглан гүйх, алхах, жагсах хэлбэрийн үйл явц болно. Тиймээс энэ үг нь цугларах гэдэг үгнээс гаралтай бөгөөд Ирландын тэмцэгч Данейль О-Коннелл (1775–1847) нь анхлан хэрэгжүүлжээ.¹¹

Орчин үед Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 20 дугаар зүйлд хүн бүр чөлөөтэй тайван цуглах эрхтэй хэмээн заасан байх бөгөөд 1966 оны Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 21 дүгээр зүйлд “Тайван хуран цуглах эрхийг хүлээн зөвшөөрнө. Энэхүү эрхийг эдлэхэд ардчилсан нийгэмд үндэсний буюу нийгмийн аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журам, хүн амын эрүүл мэнд, ёс суртахууныг хамгаалах, эсхүл бусдын эрх, эрх чөлөөг хамгаалах эрх ашгийн үүднээс хуулийн дагуу тогтоосноос өөр хязгаарлалт хийж болохгүй” хэмээн тус хүний эрхийн үндсэн гэрээнүүдэд зааснаас гадна бүс нутгийн хүний эрхийн гэрээ, улсуудын үндсэн хуульд тодорхой зааж энэхүү эрх, эрх чөлөөг баталгаажуулсан байдаг.

Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх нь өөртөө хэд хэдэн эрхийг багтаасан “багц” эрх, эрх чөлөөний бүрдэл байдаг. Монгол Улсын Олон Улсын гэрээ, Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хууль тогтоомжоор тодорхойлон баталгаажуулсан 10 гаруй үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх байна.

- Мэдээлэл, үзэл санааг улсын хил хязгаарыг үл харгалзан амаар
- Бичгээр буюу хэвлэлээр (хэвлэн нийтлэх)
- Уран сайхны хэлбэрээр үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх
- Түүнчлэн өөрийн сонгосон бусад аргаар үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх
- Эрж хайх (мэдээлэл хайх)
- Хүлээн авах (мэдээлэл хүлээн авах)
- Түгээх эрх
- Тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх
- Эвлэлдэн нэгдэх эрх
- Төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл гомдлоо гарга шийдвэрлүүлэх

¹⁰ Ш.Цогтоо, Гадаад орнуудын Үндсэн хуулийн эрх зүй, УБ., 2018 он, 179 дэх тал.

¹¹ Daniel O'Connell, <https://www.libraryireland.com/biography/DanielOConnell.php>

- Өлсгөлөн зарлах зэрэг “нэгэн багц” эрх, эрх чөлөөний бүрдэл аж.

Энэ эрх нь маш эмзэг, байнга хөндөгдөж, зөрчигдөж байдаг тул үүнийг маш зөв, соёлтой хэрэглэх, мөн хамгаалж байх учиртай.¹²

Цуглаан (*анг. assembly*) нь иргэдээс улс төр, нийгэм, эдийн засаг, хүний эрх, эрх чөлөөтэй холбогдсон асуудлаар үзэл бодол, санал, шаардлагаа нийтэд илэрхийлэх зорилгоор зохион байгуулж байгаа үйл ажиллагаа¹³ бөгөөд тайван цуглаан нь үзэл бодлоо илэрхийлэх, нийтлэг эрх ашгийг хамгаалах зэрэг олон зорилготой байж болдог. Цуглааны үеэр үзэл бодлоо хүчтэй илэрхийлдэг, хүмүүсийн анхаарлыг хандуулдаг, хэвлэл, мэдээллийнхнийг ч гэсэн татаж хэлэлцүүлэг өрнүүлдэг, цаашлаад шийдвэр гаргахад нөлөө үзүүлдэг. Түүнчлэн, цуглаан бол улс төрийн намын гол үйл ажиллагааны нэг бөгөөд хүмүүсийн үзэл бодлыг чөлөөтэй илэрхийлэхийг зөвшөөрөхгүйгээр ардчилсан сонгууль явагдах боломжгүй. Мөн, цуглааны үеэр хүмүүс өөрсдийн итгэл, үнэмшил, шашин шүтлэг, үзэл бодлыг илэрхийлдэг учир энэ эрх чөлөө нь итгэл үнэмшилтэй байх, шашин шүтэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөтэй хамт хэрэгждэг. Нөгөө талаар, цуглах эрх чөлөө нь иргэний бусад эрхээ эдлэхэд тусалдаг тул Үндсэн хуульд заасан бусад эрхүүдийг бодитой биелүүлэхэд ач холбогдолтой.¹⁴

Жагсаал (*анг. demonstration*) нь иргэд хот суурины гудамж талбайгаар зохион байгуулалттайгаар жагсан явж, улс төр, нийгэм, эдийн засаг, хүний эрх, эрх чөлөөтэй холбогдсон асуудлаар үзэл бодол, санал, шаардлага илэрхийлэх хэлбэр юм.¹⁵

Өлсгөлөн зарлах (*анг. hunger strike*) нь хүчирхийллийн бус эсэргүүцлийн нэг арга бөгөөд үүнд оролцогчид улс төрийн ямар нэг үйлдэл, шийдвэрийг эсэргүүцэх, эсвэл бусдын гэм буруутайг нотлуулах, ихэвчлэн бодлогын өөрчлөлт хийлгэх гэх мэт тодорхой зорилгод хүрэх зорилготойгоор хоол идэхээс татгалздаг үйл ажиллагаа юм. Ихэнх өлсгөлөн зарлагчид шингэн зүйл хэрэглэх боловч хоол иддэггүй.¹⁶

Тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө нь соёлыг хадгалах, хөгжүүлэх, цөөнхийн өвөрмөц байдлыг хадгалахад чухал ач холбогдолтой. Түүнчлэн ардчиллыг оршин тогтноох нэг үндэс мөн гэж хүлээн зөвшөөрөгдсөн бөгөөд уг эрхийг хамгаалснаар өөр өөр гарал угсаа, итгэл үнэмшилтэй хувь хүн, бүлгүүд хоорондоо хамтдаа энх тайвнаар оршдог олон ургалч, хүлцэнгүй нийгмийг бий болгоход маш чухал юм. Ийнхүү тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх нь цөөнхийн санаа бодлыг илэрхийлэхээс гадна гадуурхагдсан эсвэл цөөн төлөөлөлтэй бүлгүүдэд ч нийгэмд дуу хоолойгоо хүргэх, өөрсдийгөө илэрхийлэхэд тустай. Тайван хуран чуулах эрх чөлөө нь эвлэлдэн нэгдэх эрх, төрийн үйл хэрэгт оролцох эрх, сонгох эрхтэй харилцан уялддаг.

Жагсаал, цуглааныг зохион байгуулагчид нь энх тайвныг эрхэмлэсэн санаа зорилготой байвал жагсаал, цуглааныг тайван гэж үзнэ. "**Энх тайван**" (*анг. peaceful*) гэсэн нэр томъёо нь тухайн жагсаал, цуглаанаас дэвшүүлж буй үзэл санаа, мэдэгдлийг эсэргүүцэж буй хүмүүсийн дургүйцлийг хүргэж болзошгүй, тэр байтугай гуравдагч этгээдийн үйл ажиллагаанд зориудаар саад учруулсан үйлдлийг багтаасан гэж тайлбарладаг.

"Хүний эрхийг хамгаалах үндэсний механизм" ард түмнээс хууль ёсоор олж авсан эрх

¹² Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс, "Монгол Улс дахь тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийн төлөв байдал, цаашид боловсронгуй болгох асуудал" судалгааны тайлан, УБ., 2004 он.

¹³ С.Нарангэрэл, Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг, УБ., 2021 он, 561 дэх тал.

¹⁴ Шүүх эрх мэдэл сэтгүүл, 2018 он №1, О.Мөнхсайхан "Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө, түүний хэрэгжилт", 15-28 дахь тал.

¹⁵ С.Нарангэрэл, Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг, УБ., 2021 он, 142 дахь тал.

¹⁶ Hunger strike definition and meaning, Collins English Dictionary www.collinsdictionary.com

мэдлийн хүрээнд төр өөрөө хүний эрхийг хүндэтгэх, хамгаалах, хангах үүрэг хүлээдэг. Энэ үүргээ биелүүлэхийн тулд тогтолцооныхоо байгууллагуудыг шударга ёс, хууль ёс, хүний эрхийн нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн хэм хэмжээг дээдэлж ажиллахыг шаардах учиртай.¹⁷ Үндсэн эрхийн хувьд жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөг аль болох дүрэм журамгүйгээр эдлэх ёстой бөгөөд тайвнаар жагсаж, цуглахыг хүссэн хэнээс ч зөвшөөрөл шаарддаггүй байх ёстой гэж үздэг. Төр тайван цуглааныг хамгаалах үүргийнхээ хүрээнд хууль, дүрэм гаргах бол зөвхөн жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөг бодитоор эдлэх, хэт хүнд суртлын зохицуулалтад өртөхгүй байхын тулд зохих механизм, журмыг бий болгохоос гадна хууль нь олон улсын хүний эрхийн хууль тогтоомжид нийцсэн байх ёстой бөгөөд хууль зөрчсөн үйлдэлд юуг хамааруулах, зөрчлийн үр дагавар ямар байх талаар хангалттай нарийвчлан зохицуулсан байх ёстой.¹⁸

Тайван хуран цуглах гэдэг нь нийгмийн хэв журам, иргэдийн аюулгүй байдлыг алдагдуулахгүй, эмх замбараагүй байдал үүсгэхгүй, хүчирхийлэл халдлага, үймээн самуун дэгдээхгүй, хуулийн хүрээнд зохион байгуулагдах гэсэн санааг илэрхийлдэг. Энэ нь бид хүрээлэн буй орчин тойронд болж буй аливаа шударга бус үйлдэлд санаа бодлоо ухаалаг, тайвнаар илэрхийлэх арга зам бөгөөд ингэснээр ойлголцол, дэмжлэгийг бий болгож чадна.

Чөлөөтэй, тайван хуран цуглах, эвлэлдэн нэгдэх эрх нь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний хамт ардчилсан, нээлттэй нийгмийн цөм юм. Хувь хүмүүс тодорхой үзэл бодол, үнэт зүйлээрээ нийлэн, нийтлэг ашиг сонирхлоо хамтын байдлаар илэрхийлэх, шаардах, хамгаалахад чиглэсэн байдаг тул хүний эрх, улс төрийн эрх чөлөө, иргэний эрх чөлөө гэж нэгэн зэрэг хүлээн зөвшөөрдөг.

Тайван цуглаан хийх эрх чөлөөг хүн бүр тэгш эдлэх ёстой бөгөөд ЕАБХАБ-ын Ардчилсан институци, хүний эрхийн албанаас цуглаан хийх эрх чөлөөг зохицуулахдаа аливаа хувь хүн, бүлгийг арьсны өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, улс төрийн болон бусад үзэл бодол, үндэсний болон нийгмийн гарал, өмч хөрөнгө болон бусад байдлаар ялгаварлан гадуурхах ёсгүй:

- олон нийтийн хурал, цуглаан зохион байгуулах, оролцох эрх чөлөө нь хувь хүн болон аж ахуйн нэгжийн аль алинд нь баталгаатай байх ёстой;
- цөөнх болон уугуул бүлгийн гишүүдэд; харьяалалгүй хүн, дүрвэгсэд, гадаадын иргэн, орогнол хүсэгч, цагаач, жуулчдыг оролцуулан иргэний болон харьяат бус хүмүүст;
- эмэгтэй, эрэгтэй аль алинд нь;
- эрх зүйн бүрэн чадамжгүй хүмүүс, түүний дотор сэтгэцийн өвчтэй хүмүүст адил тэгш байх ёстой хэмээн зөвлөмжид тусгасан.

Мөн насанд хүрээгүй хүүхдийн тайван жагсаалд оролцох, зохион байгуулах эрхийг хуулиар хүлээн зөвшөөрөх ёстой бөгөөд хүүхдийн хөгжиж буй чадавхыг харгалзан хүүхдийн цуглаан зохион байгуулах эрх нь зохион байгуулагчийн насны доод хязгаар, эцэг эх, хууль ёсны асран хамгаалагчийн зөвшөөрөл авах зэрэг хязгаарлалттай байж болно гэсэн байна.¹⁹

Дэлхийн олон улсад төрийн алба хаагч, цагдаагийн байгууллагын алба хаагчдын жагсаал, цуглаанд оролцох эрхэд хатуу чанд хязгаарлалт тогтоосон байдаг. Гэвч цагдаа, цэргийн алба хаагчдын цугларах эрх чөлөөг хязгаарлах шалтгаан нь албаны үүрэг хариуцлагатай нь шууд холбоогүй, зөвхөн мэргэжлийн үүргийн үүднээс зайлшгүй

¹⁷ Хүний эрхийн үндэсний комисс, Хүний эрхийн цуврал нийтлэл, УБ., 2012 он, 15 дахь тал.

¹⁸ OSCE/ODIHR, Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly, Warsaw, 2007

¹⁹ Мөн тэнд.

шаардлагатай хэмжээгээр хязгаарлаж болохгүй²⁰ хэмээн олон улсын хүний эрхийн хуульчид үздэг.

Хүний эрхийг хязгаарлах тухай ойлголт

Эрх зүйт төрийн үндсэн зарчим нь төр хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах үүргийг иргэнийхээ өмнө хүлээдэгт оршино. Монгол улсын Үндсэн хуулийн Арван есдүгээр зүйлийн нэг дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна” хэмээн заасан нь Олон улсын хамтын ажиллагааны нийгэмлэг, НҮБ-ын гишүүний хувьд олон улсын өмнө хүлээсэн үүргээ биелүүлж буй эрх зүйн хэлбэр төдийгүй, эрх зүйт төрийн үндсэн зарчмыг хуульчилсан явдал юм.

Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангах хууль зүйн баталгаа нь хөндөгдсөн эрхийг сэргээх хууль зүйн боломжийг бүрдүүлэх, бусдын эрх, эрх чөлөөг зөрчих явдалтай тэмцэх, зөрчигчдөд хүлээлгэх хууль зүйн хариуцлага оногдуулах зэргээр тодорхойлогдоно. Өөрөөр хэлбэл, хүний эрхийг хуульд заасан үндэслэл журмын дагуу, гагцхүү эрх зүйт ёсны үүднээс хязгаарлах нь бусдын эрх, эрх чөлөөг хөндөгдөхөөс урьдчилан сэргийлэх зорилготой байдаг тул зарим талаар хүний эрхийн баталгаа болдог.²¹

“Олон улсын стандартаар нийгмийн дэг журам, ёс суртахууныг алдагдуулсан үндэсний аюулгүй байдалд харшилсан, бусдын эрхэнд халдсан гэх мэт онцгой үндэслэлүүдээр тодорхой эрхүүдийг хязгаарлахыг зөвшөөрдөг.²² Эрх зүйт ёсны үүднээс хүний эрхийг хязгаарлах явдлыг дараах хоёр утгаар тайлбарладаг. Нэгдүгээрт, хууль /бусдын эрх/ зөрчсөн этгээдэд зөвхөн хууль тогтоомжид заасан үндэслэлээр тодорхой эрхийг шүүхийн шийдвэрээр хязгаарлах, хоёрдугаарт, үндэсний аюулгүй байдал, бусдын эрх, эрх чөлөөг хамгаалах зорилгоор онцгой нөхцөл байдал үүссэн үед зөвхөн хууль тогтоомжид заасан үндэслэлээр эрх зүйн онцгой дэглэм үүсгэх замаар хүний позитив эрхийг хязгаарлах.

Дарангуйллын (Авторитари, тоталитари засаглалд) нийгэмд хүний эрхийг хуулиар хязгаарлах явдал их байдаг. Хүний эрхийг хуулиар хязгаарлах явдал ихсэх тусам хүний эрх зөрчигдөх явдал төдий чинээ ихэсдэг. Ардчилсан нийгэмд хүний эрхийг хуулиар хязгаарлах явдлыг аль болох хориглодог.

Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хязгаарлах үндэслэл

Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх, эрх чөлөөг хүн бүр эдлэх ёстой ч шаардлагатай тохиолдолд хувь хүний эрх чөлөө, нийгмийн эрх ашгийн үүднээс дараах үндэслэлээр хязгаарладаг. Үүнд:²³

- Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах
- Нийгмийн хэв журмыг хангах
- Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх
- Бусдын эрүүл мэнд, ёс суртахууныг хамгаалах
- Хүний нэр төр, алдар хүндийг хамгаалах
- Шүүхийн хараат бус байдлыг хангах гэх мэт

Дээр дурдсан зайлшгүй шалтгаанаар уг эрхийг эдлэхэд тодорхой хязгаарлалт

²⁰ Мөн тэнд.

²¹ Б.Чимид, Үндсэн хуулийг дээдлэн шүтэх ёс, УБ., 2006 он, 82 дахь тал.

²² Derogable rights – Татгалзаж болох хүний эрх. Хүний эрхийн гэрээнд зааснаар онцгой нөхцөл, үргэлжлэх хугацааг зарласаны дагуу онцгой нөхцөл бий болсон хугацаанд хязгаарлаж болох хүний эрхүүд. Хүний салшгүй эрхээс бусад эрхийг хязгаарлаж болдог. Тухайлбал, ИУТЭОУП-ын 4-р зүйл.

²³ Хүний эрхийн үндэсний комисс, Хүний эрхийн цуврал нийтлэл, УБ., 2012 он, 54 дэх тал.

тогтоодог ч уг эрхийн жам ёсны мөн чанар, бүрэн цогц, нэгдмэл байдлыг хязгаарлан хөндөх ёсгүй юм.

Жагсаал, цуглааныг зохион байгуулах, оролцох эрхийг дайн сурталчлах, үндэстэн ястны хооронд хагарал гаргах буюу үндэс угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, шашин шүтлэгээр ялгаварлан гадуурхах, аллага, хядлага, хорлон сүйтгэх ажиллагаа явуулах, төрийн эрх мэдлийг хууль бусаар булаан авахыг уриалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журамд хохирол учруулж эмх замбараагүй байдал буй болгох зорилгоор зохион байгуулахыг хориглодог.²⁴

Аливаа төрөөс жагсаал, цуглаан хийх, үзэл бодлоо илэрхийлэх хэлбэрүүдийг зөвшөөрөхийн хамт, эдгээр эрхээ хэрэгжүүлэх арга хэлбэр, хүрээ, дэг журмыг нарийн тодорхойлохыг эрмэлзэх ёстой. Дэлхийн улс орнууд энэхүү жагсаал, цуглаан хийх эрх, эрх чөлөөг хангахын тулд зөвшөөрлийн тогтолцоо болон бүртгэлийн тогтолцоо гэсэн үндсэн хоёр төрлийн тогтолцоог хэрэгжүүлдэг. Зөвшөөрлийн тогтолцоо нь тухайн жагсаал, цуглаан хийхийн тулд харьяа сум, дүүргийн засаг дарга буюу захиргааны байгууллагаас хуулиар хориглоогүй хэлбэрээр зохион байгуулах гэж зөвшөөрөл авч эрхээ эдлэх үйл явцыг хэлнэ. Энэ тохиолдолд тухайн зөвшөөрлийг олгож буй этгээд хуульд заасан зөвшөөрөл олгохгүй байх үндэслэл байгаа эсэхийг шалган зөвшөөрөл олгоно гэсэн үг. Харин бүртгэлийн тогтолцоо нь хаана, ямар жагсаал, хэдэн хүнтэй ямар агуулгаар хийх гэж буйг мэдэгдээд дуусгавар болно.

Аль нэг төрийн эрх бүхий байгууллагад урьдчилан мэдэгдэхгүйгээр цуглах, жагсах эрх чөлөөний үзлийн дагуу гэнэт цуглаан хийх эрх зүйн орчныг мөн бүрдүүлж болно. Урьдчилан мэдэгдээгүй жагсаал, цуглаанд оролцсон хүний эрхийн төлөө тэмцэгчид уг жагсаал, цуглаанд оролцсоныхоо төлөө баривчлуулах, албадан саатуулагдах, эсвэл торгуулах ёсгүй. Жагсаал, цуглаан зохион байгуулахтай холбоотой хууль, дүрэм журмыг дагаж мөрдөөгүйн төлөө хүлээлгэх торгууль, эсвэл бусад шийтгэлийн хэлбэрүүд нь гаргасан зөрчлийн хүнд, хөнгөнд тохирсон шударга байх ёстой бөгөөд хэрэв ийм биш тохиолдолд тухайн хууль тогтоомжийг хүчингүй болгох ёстой. Жагсаал, цуглаан зохион байгуулагч нь тухайн тэмцлийг Хүний эрхийг хамгаалагчдыг хамгаалах удирдамжид зааснаар тайван замаар явуулахад чиглэгдсэн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг авах гэж хичээсэн л бол ямар ч тохиолдолд хувь оролцогчдын тайван жагсаал, цуглааныг үймүүлсэн хууль бус үйлдлийн төлөө хариуцлага хүлээхгүй гэж зөвлөсөн байдаг. Хүний эрхийг хамгаалагч нар жагсаал, цуглааны оролцогчид эрх чөлөөгөө эдлэх явцдаа захиргааны болон бусад хэлбэрийн зөрчил гаргасан эсэх, мөн хэрэг хянан шийдвэрлэх процессын хамгаалалт бүрэн авч чадаж буй эсэхийг хянах ёстой.²⁵

²⁴ С.Нарангэрэл, Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг, Адмон принт, УБ., 2021, 142 дахь тал.

²⁵ ЕАБХАБ/АИХЭГ, Хүний эрхийг хамгаалагчдыг хамгаалах удирдамж, 2020 он, <https://www.osce.org/files/f/documents/1/7/454269.pdf> (Сүүлд үзсэн: 2022.04.11)

ГУРАВ. МОНГОЛ УЛСАД ЖАГСААЛ, ЦУГЛААН ХИЙХ ЭРХИЙГ БАТАЛГААЖУУЛСАН БАЙДАЛ

Монгол Улсын Үндсэн хуулиар Монгол улсын иргэн итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөтэй.

Хүснэгт 1. Жагсаал, цуглаан хийх эрхтэй холбоотой эрх зүйн хэм хэмжээ

МУ-ын Үндсэн хууль	Олон улсын холбогдох зохицуулалтууд
16 дугаар зүйлийн 16 дахь заалт Итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөтэй.	Хvний эрхийн түгээмэл тунхаглал. 20 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг “Хvн бүр тайван замаар сайн дураар хуран цуглах, эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй” Иргэний улс төрийн эрхийн олон улсын пакт. 21-р зүйл “Тайван замаар цуглаан хийх эрхийг хvлээн зөвшөөрнө. Энэ эрхийг эдлэхэд ардчилсан нийгэмд улсын буюу нийгмийн аюулгүй байдал, эсхүл бусдын эрх, эрх чөлөөг хамгаалах ашиг сонирхлын үүднээс хуулийн дагуу тогтоосноос өөр хязгаарлалт байж болохгvй.” Эдийн засаг, нийгэм, соёлын тухай эрхийн олон улсын пакт 8-р зүйл Арьс үндсээр ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц 5-р зүйл Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц 3,7-р зүйл Хүүхдийн эрхийн конвенц 13, 15-р зүйл

Монгол Улсад 1990-ээд оны эхэн үеэр жагсаал, цуглаан удаа дараа гарах болсон учир Улаанбаатар хотын Депутатуудын Хурлын Тэргүүлэгчдийн 1990 оны нэгдүгээр сарын 17-ны өдрийн 10 дугаар тогтоолоор “Нийслэл хотын гудамж, талбайд олон нийтийн үүсэл санаачилгаар хурал цуглаан хийх, жагсаал, ёслол үйлдэх тухай түр журам”²⁶ батлагдаж, уг журмаар анх удаа Сүхбаатарын талбайд жагсаал, цуглаан хийхийг хориглож байжээ. Үүний дараа 1990 оны дөрөвдүгээр сарын 7-ны өдөр “БНМАУ-ын хот, суурингийн гудамж, талбайд хурал цуглаан хийх, жагсаал ёслол үйлдэх журмын тухай” 86 дугаар зарлигийг баталжээ²⁷. Тус зарлигаар жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулиар зөвхөн захиргааны байгууллагын зөвшөөрлөөр жагсаал, цуглаан хийдэг журам үйлчилж байсан нь өдгөө бүртгүүлэх буй мэдэгдэнэ гэж өөрчлөгдсөн ба 1994 оны 7 дугаар сарын 7-ны өдөр “Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хууль” батлагдан гартал 4 жил гаруй хугацаанд үйлчилсэн.

1994 оны Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хууль нь 15 зүйлтэй бөгөөд 1995 оны 4 дүгээр сарын 17-ны өдөр, 2005 оны 11 дүгээр сарын 17-ны өдөр, 2014 оны 01 дүгээр сарын 16-ны өдөр, 2015 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдөр, 2017 оны 02 дугаар сарын 02-ны өдөр тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оржээ. Тус хуулийн дагуу Монгол Улсад жагсаал, цуглаан хийхэд эрх зүйн хүрээнд хэрхэн зохицуулсныг дараах хүснэгтээр тайлбарлав.

Хүснэгт 2. Монгол Улсад жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай

№	Хуулийн зохицуулалт
1.	Жагсаал, цуглаан зохион байгуулах эрх - Жагсаал, цуглааныг Монгол Улсын иргэн, улсын бүртгэлд бүртгэгдсэн улс төрийн нам, төрийн бус байгууллага зохион байгуулах эрхтэй.

²⁶ Нийслэлийн төр, захиргааны архив, Улаанбаатар хотын АДХТ-ийн тогтоол, 1990 он

²⁷ БНМАУ-ын хууль, зарлиг, тогтоолын эмхтгэл, №5, 1990 оны 5 дугаар сар, 176-179 дэх тал.

		<ul style="list-style-type: none"> - Хууль Монгол Улсын олон улсын гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол гадаад улсын иргэн, харьяалалгүй хүн Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу зохион байгуулагдаж байгаа жагсаал, цуглаанд оролцох эрхтэй.
2.	Жагсаал, цуглаанд үл хамаарах арга хэмжээ	<ul style="list-style-type: none"> - төрийн ёслолын болон төрийн эрх бүхий байгууллагаас зохион байгуулж байгаа жагсаал, цуглаан; - иргэд, байгууллага улс төр, нийгэм, эдийн засаг, хүний эрх, эрх чөлөөтэй холбогдсон асуудлаар үзэл бодол, санал, шаардлага нийтэд илэрхийлэх асуудалтай холбогдолгүй сэдвээр зохион байгуулж байгаа спорт, урлаг, уран сайхан, баяр наадмын болон тэдгээртэй адилтгах бусад арга хэмжээ; - төрийн болон улс төрийн нам, төрийн бус байгууллагаас иргэд, сонгогчид, гишүүд, дэмжигчидтэй хийх хурал, уулзалт; - аж ахуйн нэгж, байгууллага, тэдгээрийн ажиллагсдаас тухайн байгууллагын үндсэн үйл ажиллагаатай холбогдолтой асуудлаар зохион байгуулж байгаа хурал, цуглаан, тэдгээртэй адилтгах бусад арга хэмжээ.
3.	Жагсаал, цуглаан хийх эрхийн баталгаа	<ul style="list-style-type: none"> - Хууль тогтоомжийн дагуу жагсаал, цуглаан зохион байгуулсан буюу түүнд оролцсоны төлөө хэнийг ч мөрдөн мөшгөх, эрх чөлөөг нь хязгаарлах, аливаа хэлбэрээр гадуурхахыг хориглоно. - Хуульд зааснаас бусад тохиолдолд жагсаал, цуглаан хийхэд зориуд саад учруулах, түүнчлэн хууль тогтоомжийн дагуу зохион байгуулагдаж байгаа жагсаал, цуглааныг тараахыг хориглоно.
4.	Жагсаал, цуглаан зохион байгуулагчийн үүрэг	<ul style="list-style-type: none"> - хот, суурин газрын нийтийн аж ахуй, зүлэг, таримал, бусдын өмч хөрөнгөд хохирол учруулахгүй байх, жагсаал, цуглааны дараа гудамж, талбайг цэвэрлэж, хэвийн байдалд оруулах; - халуун, хүйтэн зэвсэг, хорт болон тэсэрч дэлбэрэх бодис, орчин тойрондоо болон хүний амь нас, эрүүл мэндэд аюул учруулж болохуйц аливаа зүйл, амьтан авч явж болохгүйг жагсаал, цуглаанд оролцогчдод урьдчилан анхааруулж тийм тохиолдол илэрвэл холбогдох байгууллагад нэн даруй мэдэгдэж шаардлагатай арга хэмжээ авахуулах; - жагсаал, цуглааны явцад аливаа хэлбэрээр хүч үл хэрэглэх, төр, байгууллага, хувь хүний хуулиар хамгаалагдсан нууцыг задруулахгүй байх, бусдын нэр төр, алдар хүндийг гутаан доромжлохгүй байхыг оролцогчдод урьдчилан анхааруулж, энэ заалт зөрчигдөхөд хүрвэл нэн даруй таслан зогсоох буюу холбогдох байгууллагад мэдэгдэх; - согтууруулах ундаа, мансууруулах буюу хорт бодис хэрэглэсэн болон сэтгэцийн өвчтэй хүмүүсийг жагсаал, цуглаанд оролцуулахгүй байх, жагсаал, цуглааны явцад согтууруулах ундаа хэрэглүүлэхгүй байх; - жагсаал, цуглааны үеэр гудамж, замын хөдөлгөөнийг бүслэн хаах, аливаа байгууллагын хэвийн ажиллагааг алдагдуулах, дотоод хэрэгт нь оролцоход чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулахгүй байхыг оролцогчдод урьдчилан анхааруулж, энэхүү шаардлагыг чандлан сахиулах; жагсаал, цуглаанд оролцуулахын тулд бусдыг эд мөнгөөр татах, айлган

		<p>сүрдүүлэх, шахалт дарамт үзүүлэх болон бусад хэлбэрээр албадахгүй байх.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Нийслэл Улаанбаатар хотын Сүхбаатарын талбайд жагсаал, цуглаан зохион байгуулахдаа гэр, майхан, бусад түр орогнох байр барих болон хоноглохгүй байх, түүнчлэн бүх төрлийн тээврийн хэрэгсэл, ердийн хөсөг нэвтрүүлэхгүй байх.
5.	Жагсаал, цуглаан хийхийг хориглосон иргэн, хуулийн этгээд	<p>Төрийн албаны тухай хуульд төрийн жинхэнэ алба хаагч төрийн бодлого, үйл ажиллагааг эсэргүүцсэн аливаа жагсаал, цуглаанд оролцох, мэдээ, мэдээлэл тараахыг хориглодог.</p> <p>Засгийн газрын харьяа яам, агентлаг жагсаал, цуглаан хийх, ажил хаялт, өлсгөлөн, суулт зарлах зэрэг улс төрийн болон шашны үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно.</p>
6.	Жагсаал, цуглаан хийхийг хориглох газар	<ul style="list-style-type: none"> - нисэх онгоцны буудал, төмөр замын бүх өртөө, буудал, нийслэлийн зорчигч тээврийн төв буудал; - цэрэг, цагдаагийн болон төрийн хамгаалалтад байгаа газар; - радио телевизийн нэвтрүүлэг явуулдаг байгууллага, аймаг, нийслэл дэх төв холбооны газар; - олон улсын буюу үндэсний яармаг, үзэсгэлэн зохион байгуулж байгаа байгууллага, хот суурин газрын хүнсний болон барааны зах; - эмнэлгийн байгууллага; - Нийслэл Улаанбаатар хотын Сүхбаатарын талбайн Төрийн ордны нутаг дэвсгэрт /Төрийн ордны 30 метр газар хүртэлх/
7.	Жагсаал, цуглаан хийхийг хориглосон зорилго	<ul style="list-style-type: none"> - дайн сурталчлах, үндэстэн ястны хооронд хагарал гаргах буюу үндэс угсаа,хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, шашин шүтлэгээр ялгаварлан гадуурхах, аллага, хядлага, хорлон сүйтгэх ажиллагаа явуулах, төрийн эрх мэдлийг хууль бус аргаар авахыг уриалах; - үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журамд хохирол учруулж эмх замбараагүй байдал бий болгох. - жагсаал, цуглааны явцад түүний зорилго өөрчлөгдөж дайн сурталчлах, үндэстэн ястны хооронд хагарал гаргах буюу үндэс угсаа,хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, шашин шүтлэгээр ялгаварлан гадуурхах, аллага, хядлага, хорлон сүйтгэх ажиллагаа явуулах, төрийн эрх мэдлийг хууль бус аргаар авахыг уриалах агуулга, шинжтэй болбол уг жагсаал, цуглааныг цаашид үргэлжлүүлэхийг хориглоно. - Улс орны буюу тодорхой нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд онц болон дайны байдал зарласан, гамшиг болон аюул тохиолдсон бол тухайн нутаг дэвсгэрт уг шалтгаан арилтал жагсаал, цуглаан хийхийг хориглоно. - Онц болон дайны байдал зарласан шалтгааныг эсэргүүцэх, гамшигийн хор уршгийг арилгах зорилгоор зохион байгуулах цуглаанд энэ зүйлийн 3 дахь хэсгийн заалт үл хамаарна. - Зохих журмын дагуу бүртгэгдсэн жагсаал, цуглаан хийх газарт мөн цаг хугацаанд түүний эсрэг агуулга, зорилготой өөр жагсаал, цуглаан давхардуулан хийхийг хориглоно.

		<ul style="list-style-type: none"> - Гудамж, талбайд өлсгөлөн зарлахыг хөндлөнгөөс зориуд зохион байгуулахыг хүний амь нас, эрүүл мэндийг үл хайхарсан хүмүүнлэг бус үйлдэл гэж үзэж хориглоно. - Төрийн ордон, түүний нутаг дэвсгэрт жагсаал, цуглаан, өлсгөлөн, суулт хийх зэргээр шаардлагаа илэрхийлэх, Төрийн ордонд нэвтрэгчид саад хийх.
--	--	---

Жагсаал, цуглааныг бүртгүүлэх тухайд Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулиар гудамж, талбайд жагсаал, цуглаан хийх тухай мэдэгдлийг сум, дүүргийн Засаг даргад өгч бүртгүүлнэ. Жагсаал, цуглаан хийхээр төлөвлөсөн гудамж, талбай нь хоёр буюу түүнээс дээш сум, дүүргийн хилийн цэст хамаарах газар нутгийг хамарч байгаа бол мэдэгдлийг аймаг, нийслэлийн Засаг даргад өгч бүртгүүлнэ. Ингэхдээ:

- Жагсаал, цуглаан хийх тухай мэдэгдэлд түүний зорилго, эхлэх, дуусах хугацаа, оролцогчдын баримжаа тоо, хэрэглэх техник хэрэгсэл, цуглах, жагсан явах гудамж, талбай зэргийг тодорхой заана.
- Засаг дарга жагсаал, цуглаан хийх тухай мэдэгдлийг хүлээн авснаас хойш ажлын 3 өдрийн дотор түүнийг бүртгэсэн эсэхээ бичгээр мэдэгдэнэ.
- Жагсаал, цуглаан хийх мэдэгдлийг бүртгэх эсэх тухай асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд нэмж тодруулах буюу зохицуулбал зохих асуудал гарвал Засаг дарга 3 хоногийн дотор зохион байгуулагчтай харилцаж зохицуулах бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд жагсан явах чиглэлийг өөрчлөх эрхтэй.
- Засаг дарга 3 хоногийн дотор хариу мэдэгдээгүй бол зохион байгуулагч нь мэдэгдэлд дурдсан газарт, түүнд заасан хугацааны дотор жагсаал, цуглааныг зохион байгуулах эрхтэй.
- Шүүхийн болон эрх бүхий бусад байгууллагын шийдвэрээр үйл ажиллагаа нь зогсоогдсон буюу татан буугдсан, эсхүл албан ёсны бүртгэлгүй улс төрийн нам, төрийн бус байгууллага жагсаал, цуглаан хийх мэдэгдэл гаргасан бол Засаг дарга түүнийг хийхийг бүртгэхээс татгалзсан шийдвэр гаргавал 3 хоногийн хугацаанд жагсаал, цуглаан зохион байгуулагчид бичгээр мэдэгдэнэ.

Жагсаал, цуглаан хийхийг бүртгэхээс татгалзсан шийдвэр хүлээн авсан зохион байгуулагч түүнийг хуульд нийцэхгүй байна гэж үзвэл гомдлоо уг шийдвэрийг хүлээн авсан өдрөөс хойш ажлын 3 өдрийн дотор шүүхэд гаргана. Шүүгч жагсаал, цуглаан хийхийг бүртгэхээс татгалзсан засаг даргын шийдвэрийг хүчингүй болгосон бол зохион байгуулагч нь шүүгчийн захирамжийг хүлээн авсны дараа энэ тухай тухайн Засаг даргад урьдчилан мэдэгдэж жагсаал, цуглаан хийх цаг, хугацааг тохиролцож төлөвлөсөн арга хэмжээгээ зохион байгуулж болох зохицуулалттай.

Харин цагдаагийн байгууллага нь жагсаал, цуглааны үеэр хамгаалалт хийх бөгөөд нийтийн хэв журам хамгаалах үүрэг бүхий байгууллага нь жагсаалын үед хэв журам хамгаалж, түүнд оролцогчдыг аливаа гэмт халдлагаас хамгаалах үүрэг хүлээдэг. Харин хууль тогтоомж, нийтийн хэв журам зөрчигдсөн, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор тухайн шатны Засаг даргын шийдвэрийн дагуу жагсаалыг албадан тараах ажиллагааг цагдаагийн байгууллага гүйцэтгэнэ. Цагдаагийн байгууллага жагсаалыг албадан тараахын өмнө оролцогчдод бүх төрлийн холбоо, мэдээллийн хэрэгсэл ашиглан жагсаалын албадан тараах тухай Засаг даргын шийдвэрийг мэдэгдэж, биелүүлээгүй эсхүл эсэргүүцсэн тохиолдолд авах арга хэмжээг урьдчилан анхааруулж. Цагдаагийн байгууллага жагсаалыг тараах ажиллагааны явцыг гэрэл зураг, дуу-дүрсний бичлэгээр баримтжуулдаг.²⁸

²⁸ С.Нарангэрэл, Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг, Адмон принт, УБ., 2021 он, 142 дахь

Хууль зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлагын тухайд Жагсаал, цуглаан хийх журмын хуулийн 15 дугаар зүйлд “1. Энэ хуулийг зөрчсөн албан тушаалтны үйлдэл нь гэмт хэргийн шинжгүй бол Төрийн албаны тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ. 2. Энэ хуулийг зөрчсөн хүн, хуулийн этгээдэд Эрүүгийн хууль, эсхүл Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ” гээд Зөрчлийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.8 дахь хэсэг²⁹ хуульчилж өгсөн байна.

ДӨРӨВ. СУДАЛСАН ОРНУУД ДАХЬ ЖАГСААЛ, ЦУГЛААН ХИЙХ ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ ТУХАЙ

Хууль зүйн шинжлэх ухаан өндөр хөгжсөн улс орнуудад иргэдийн тайван цуглаан хийх эрхийг баталгаажуулахын тулд хуулийн хүрээнд процессыг нарийвчлан зохицуулж өгснөөрөө онцлог байдаг. Иймд энэ хэсэгт сонгосон орнуудын жагсаал, цуглаан хийх эрх болон зохион байгуулахтай холбоотой ерөнхий ойлголтыг авч үзнэ.

4.1. Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс

ХБНГУ-ын Үндсэн хуулийн 8-р зүйлд зааснаар германы иргэд урьдчилан мэдэгдэл, зөвшөөрөлгүйгээр тайван, аливаа зэвсэггүй цугларах эрхтэй ба гудамж талбайд цугларах тохиолдолд энэ эрхийг хуулиар хязгаарлаж болно³⁰ хэмээн тайван хуран чуулах эрхийг нь баталгаажуулсан байдаг.

Үндсэн хуулийн 8-р зүйлийн 1-д (Grundgesetz, GG) бүх Германчууд урьдчилан мэдэгдэл, зөвшөөрөлгүйгээр тайван, зэвсэггүй цугларах эрхтэй. Энэхүү үндсэн эрх нь иргэдэд

тал.

²⁹ Зөрчлийн тухай хууль (Шинэчилсэн найруулга), 2017 <https://legalinfo.mn/mn/detail/12695>

5.8 дугаар зүйл. Жагсаал, цуглаан зохион байгуулах журам зөрчих

1. Хуулиар хориглосон газарт, эрх бүхий байгууллагад бүртгүүлэлгүйгээр, эсхүл мэдэгдэл хүргүүлснээс хойш хуульд заасан хугацаа өнгөрөөгүй байхад жагсаал, цуглаан зохион байгуулсан, эсхүл жагсаал, цуглааны явцад түүний зорилгыг өөрчилж хориглосон жагсаал, цуглаан зохион байгуулсан бол учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг нэг зуун тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг нэг мянга таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

2. Хуульд заасан журмын дагуу жагсаал, цуглаан зохион байгуулахад санаатайгаар саад учруулсан бол учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг нэг зуун тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг нэг мянга таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

3. Хууль бус жагсаал, цуглааныг зохион байгуулсан бол учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг нэг зуун тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг нэг мянга таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

4. Гудамж, талбайд өлсгөлөн зарлахыг хөндлөнгөөс зориуд зохион байгуулсан бол учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг нэг зуун тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг нэг мянга таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

5. Согтууруулах ундаа хэрэглэсэн, эсхүл сэтгэцийн өвчтэй хүнийг жагсаал, цуглаанд оролцуулсан, эсхүл жагсаал, цуглаанд оролцуулахын тулд бусдыг эд мөнгөөр татсан, эсхүл дарамт шахалт үзүүлсэн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан зэвсэг, хэрэгслийг хурааж, учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг гурван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг гурван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

6. Жагсаал, цуглааныг зохион байгуулагч, оролцогч зэвсэг, хорт бодис, тэсэрч дэлбэрэх бодис, орчин тойрон, хүний амь нас, эрүүл мэндэд аюул учруулж болохуйц аливаа зүйл, амьтан авч явсан бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан зэвсэг, хэрэгслийг хурааж, учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл долоогоос гуч хоногийн хугацаагаар баривчлах шийтгэл оногдуулах, хуулийн этгээдийг таван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

³⁰ Freedom of Peaceful Assembly, in country: Germany. (Basic Law for the Federal Republic of Germany in the revised version published in the Federal Law Gazette Part III, classification number 100-1, as last amended by the Act of 21 July 2010 (Federal Law Gazette I p. 944))

<https://www.legislationline.org/legislation/section/legislation/country/28/topic/15> (Сүүлд үзсэн: 2022.03.17)

улс төрийн үзэл бодол, улс төрийн хүсэл зоригийг бий болгоход идэвхтэй оролцох боломжийг олгодог. 8-р зүйлийн дагуу. Үндсэн хуулийн 2-т заасны дагуу гадаа цуглаан хийх тохиолдолд энэ эрхийг хуулиар эсвэл хуулиар хязгаарлаж болно.³¹

ХБНГУ-ын жагсаал, цуглаан хийхтэй холбоотой асуудлыг 1978 онд батлагдсан Цуглааны хууль (Assembly act)-аар зохицуулдаг. Харин хуулийн дагуу нийтийн эзэмшлийн газар, тухайлбал, хотын гудамж талбайд жагсаал зохион байгуулж буй жагсагчид эсвэл оролцогчид хэд хэдэн дүрмийг баримтлах ёстой. Дотор цуглах бол ерөнхийдөө бүртгэлийн үүрэг хариуцлага хүлээхгүй. Энэ нь хаалттай талбайд цуглардаг цуглаантай харьцуулахад оролцогчдын тоо хязгааргүй байдаг тул гадаа цуглаан, жагсаал хийх нь олон нийтийн аюулгүй байдал, дэг журамд илүү их аюул учруулж байгаатай холбоотой юм.³²

2006 оны 9 дүгээр сарын 1-нд хүчин төгөлдөр болсон Германы холбооны бүтцийн шинэчлэл нь хууль тогтоох эрх мэдлийг иж бүрэн өөрчлөн байгуулахад хүргэсэн бөгөөд үүнд уг зүйлд нэмэлт, өөрчлөлт орсны улмаас цуглаан хийх эрх чөлөөг холбооны мужуудын эрх мэдэлд шилжүүлсэн. Үндсэн хуулийн 74 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар Холбооны мужуудад жагсаал, цуглааны тухай Холбооны хуулийг жагсаал, цуглааны тухай хууль тогтоомжоор солих боломжийг олгодог. Одоогийн байдлаар Бавари, Доод Саксони, Саксони-Анхальт энэ боломжийг ашиглаж байна.³³

Холбооны түвшинд цагдаагийн хүч хэрэглэх нь 1994 оны Холбооны Цагдаагийн тухай хуулиар зохицуулагддаг. Энэ нь цагдаагийн байгууллагад үүргээ биелүүлэхийн тулд шаардлагатай арга хэмжээг ашиглах боломжийг олгодог.

1992 оны Холбооны Үндсэн хуулийн цэцийн “цуглааныг тараах тухай” шийдвэрт шүүх тараасан цуглааныг шууд орхихоос татгалзсан цуглаанд оролцогчдод эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх нь Үндсэн хуулийн 8 дугаар зүйлд нийцэхгүй байна гэж үзсэн.

Олон улсын эрх зүйн дагуу 1990 оны НҮБ-ын үндсэн зарчмуудад зааснаар хүчирхийллийн цуглааныг тараахдаа хууль сахиулах байгууллагын албан тушаалтан зөвхөн тодорхой нэг хүний эсрэг галт зэвсэг хэрэглэж, амь насаа алдах, хүнд бэртэл гэмтэл учруулах аюул заналхийлсэн, эсхүл хүнд болон ойрын аюул заналхийлэлтэй тэмцэхэд шаардлагатай тохиолдолд л хэрэглэж болно. Харин ХБНГУ-ын үндэсний хууль тогтоомжид цагдаа нар цуглаан хийх үеэр галт зэвсэг хэрэглэх талаар тусгайлсан хууль, дүрэм байхгүй.³⁴ Харин хуулийн дагуу нийтийн эзэмшлийн газар, тухайлбал, хотын гудамж талбайд жагсаал зохион байгуулж буй жагсагчид эсвэл оролцогчид хэд хэдэн дүрмийг баримтлах ёстой. Зэвсэг, аюул учруулж болох зэвсэг, эд зүйлийг авч явахыг хориглодог. Жагсагчдын хувийн мэдээллийг нуун дарагдуулах зорилготой маск болон бусад хэрэгсэл, дүрэмт хувцас, түүний хэсгийг өмсөхийг хориглоно. Гэхдээ цар тахлын үед эмнэлгийн хамгаалалтын маск хэрэглэхийг зөвшөөрсөн.

Германы Үндсэн хуулийн шүүхээс Үндсэн хууль зөрчсөн гэж үзсэн улс төрийн нам, байгууллага, тэдгээрийн нэг хэсэг нь олон нийтийн хурал зохион байгуулж болохгүй. Эцсийн арга хэмжээнээс бусад тохиолдолд зөвшөөрөгдсөн жагсаал, цуглааныг тараахыг төрөөс

³¹ Questions on best practices that promote and protect the rights to freedom of peaceful assembly and of association

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/FAssociation/Responses2012/MemberStates/Germany.pdf> (Сүүлд үзсэн: 2022.03.18)

³² Мөн тэнд.

³³ Мөн тэнд.

³⁴ Germany, <https://www.rightofassembly.info/country/germany#> (Сүүлд үзсэн: 2022.03.18)

хориглоно. Энэ нь нийтийн хэв журамд учирч болзошгүй аливаа аюул жагсаал, цуглаанаас зөвхөн зарим оролцогчид бус нийтээрээ байх ёстой гэсэн үг юм. Үүнээс гадна эрх баригчид тодорхой аюул байгааг нотлох ёстой.

Хууль тогтоох байгууллага болон Үндсэн хуулийн шүүхээс тодорхой зайд Дотоод хэргийн сайд, тухайн байгууллагын удирдлагаас зөвшөөрөл аваагүй бол жагсаал, цуглаан хийж болохгүй. Эрх баригчид Берлин дэх Холокостын дурсгалын цогцолбор зэрэг нацист дэглэмийн хохирогчдын дурсгалын ойролцоо ийм арга хэмжээ зохион байгуулахыг хориглодог.³⁵

4.2. Бүгд Найрамдах Эстони улс

Эстони бол 1966 оны Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын Нэмэлт Анхны Протоколын оролцогч улс бөгөөд бүс нутгийн түвшинд 1950 оны Европын Хүний эрхийн конвенцод нэгдэн орсон байдаг.³⁶

Эстони улсын 1992 оны Үндсэн хуулийн 47 дугаар зүйлд³⁷ (шинэчилсэн найруулгад) “Хүн бүр урьдчилсан зөвшөөрөлгүйгээр тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхтэй. Үндэсний аюулгүй байдал, нийтийн хэв журам, ёс суртахуун, хөдөлгөөний аюулгүй байдал, цуглаанд оролцогчдын аюулгүй байдлыг хангах, халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хуульд заасан тохиолдолд, журмын дагуу энэ эрхийг хязгаарлаж болно.” гэж заасан байдаг.

Эстони дахь цуглаан хийх эрх чөлөөг зохицуулдаг гол акт бол 1997 онд хүчин төгөлдөр болсон Олон нийтийн цуглааны тухай хууль³⁸ ба 2011 онд хүчин төгөлдөр болсон Хууль сахиулах тухай хууль юм. Хууль сахиулах тухай хуулийн 67-р зүйлд заасны дагуу дараах тохиолдолд л цуглаан хийх талаар холбогдох мужид ажлын дөрвөөс доошгүй хоногийн өмнө мэдэгдэх шаардлагатай:

- 1) цуглаан хийх нь замын хөдөлгөөний зохицуулалт шаардах; эсвэл
- 2) цуглаан цуглаан хийх зориулалттай барилга, байгууламжийн гадна талбайд зохион байгуулахаар төлөвлөж байгаа бөгөөд цуглаан зохион байгуулахад майхан, тайз, индэр болон бусад томоохон байгууламж барих, дуу чимээ, гэрэлтүүлэг ашиглахаар төлөвлөж байгаа, төхөөрөмж нь барилга, байгууламжийн ердийн эзэмшилд өөр хэлбэрээр саад учруулж болзошгүй бол.

Харин 2011 онд батлагдсан Хууль сахиулах тухай хуульд аяндаа цуглах эрхийг урьдчилан мэдэгдэх шаардлагагүй гэж заасан байдаг. Жагсаал, цуглааны зохион байгуулагчид болон муж улсын болон/эсвэл орон нутгийн удирдлагуудын хооронд онлайн харилцах боломжтой. Иймд бичгээр маягт, өргөдөл гаргах, улсын хураамж төлөхийн тулд эрх бүхий байгууллагад биечлэн оролцох шаардлагагүй гэдгээрээ онцлогтой.³⁹

³⁵ Freedom of assembly in Germany: Protected, but regulated, <https://www.dw.com/en/freedom-of-assembly-in-germany-protected-but-regulated/a-39630488>

³⁶ Эстони, <https://www.rightofassembly.info/country/estonia>

³⁷ Estonia's Constitution of 1992 with Amendments through 2015, <https://www.constituteproject.org/>

³⁸ Public Meeting Act (Passed 26 March 1997) RT I 1997, 30, 472 entry into force 2 May 1997, <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/94814/111419/F-1891588533/EST94814%20Eng.pdf>
Human Rights in Estonia 2008-2009 / Freedom of assembly/, <https://humanrights.ee/en/topics-main/inimoigused-eestis/inimoiguste-aruanne/human-rights-in-estonia-2008-2009/freedom-of-assembly/>

³⁹ Эстони, <https://www.rightofassembly.info/country/estonia>

4.3. Бүгд Найрамдах Франц улс

Түүх, соёлын хувьд барууны ертөнцийн хамгийн чухал үндэстнүүдийн нэг болох Франц улс дэлхийн өнцөг булан бүрт колони байсан орнуудтай олон улсын үйл хэрэгт маш чухал үүрэг гүйцэтгэсэн.⁴⁰ Мөн нэгдмэл, хагас ерөнхийлөгчийн бүгд найрамдах улс хэлбэрээр зохион байгуулагдсан төлөөллийн ардчилалтай.⁴¹ Орчин үеийн дэлхийн хамгийн эртний бүгд найрамдах улсуудын нэг болохын хувьд ардчилсан уламжлал, үнэт зүйлс нь Францын соёл, өвөрмөц байдал, улс төрд гүн гүнзгий үндэс суурьтай байдаг.⁴²

Францын Үндсэн хуульд тайван жагсаал хийх эрхийг тодорхой хамгаалсан зүйл байхгүй. Харин 1789 оны Хүний болон иргэний эрхийн тунхаглал нь дарангуйлал, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг эсэргүүцэх эрхийг хамгаалдаг. Франц улс 1966 оны Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактад оролцогч улс юм. Мөн ИБУТЭТОУП-ын Нэмэлт Анхны Протоколд оролцогч улс бөгөөд бүс нутгийн түвшинд 1950 оны Европын Хүний эрхийн конвенцод нэгдэн орсон улс юм.⁴³

Франц улсын Үндсэн хуульд тайван жагсаалын эрхийг шууд хамгаалсан заалт байхгүй ч 1789 оны Хүний эрх ба иргэний эрхийн тунхаглалд дарангуйллыг эсэргүүцэх эрх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хамгаалдаг.

Францын хууль тогтоомжид нийтийн эзэмшлийн зам талбайн ашиглалтаас хамааран доторх цуглаан ("олон нийтийн хурал") болон гадаа цугларалт (жагсаал, цуглаан) гэж ялгадаг. Дотор болон гадаа цуглаан хийх эрх чөлөө нь эрх зүйн ач холбогдолтой бөгөөд Францын хамгийн дээд, үндсэн хуулийг төлөөлдөг Үндсэн хуулиар тусгайлан хүлээн зөвшөөрдөггүй. Гэсэн хэдий ч 1995 онд Үндсэн хуулийн Зөвлөлийн шийдвэрээр жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөг үндсэн хуулийн үнэт зүйл хэмээн хүлээн зөвшөөрч, энэхүү эрх чөлөөг үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөнөөс үүдэлтэй гэж албан ёсоор хүлээн зөвшөөрсөн юм.⁴⁴

Жагсаал, цуглааныг Аюулгүй байдалтай холбоотой удирдамж, хөтөлбөрийн тухай хууль (2016), Эрүүгийн хууль (2016), Дотоодын аюулгүй байдлын тухай хууль (2013), Жагсаал, цуглааны эрх чөлөөний тухай хууль (1881), Нийтийн жагсаал, цуглаануудын тухай хууль (1907)-аар зохицуулдаг. Францын хуулиар цуглаан хийх мэдэгдлийг орон нутгийн захиргаандаа, Парист хотын цагдаагийн газарт 48 цагийн өмнө урьдчилан мэдэгдэх ёстой. Зохион байгуулагчид нэр, хаяг, цуглааны зорилго, өдөр, цуглаан болох газар болон жагсаалын маршрутыг гаргаж өгөх шаардлагатай.

4.4. Австрали улс

Австралийн холбооны үндсэн хуульд хүний үндсэн эрх, тэр дундаа тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийг тодорхой тусгаагүй байна.

Австрали бол олон улсын хүний эрхийн долоон үндсэн гэрээнд нэгдэн орсон. Чөлөөт жагсаал, цуглаан хийх, эвлэлдэн нэгдэх эрх нь Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 21, 22 дугаар зүйлд, Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын

⁴⁰ France, <https://www.britannica.com/place/France>

⁴¹ "Constitutional Limits on Government: Country Studies – France". Democracy Web: Comparative studies in Freedom. <https://web.archive.org/web/20130828081904/http://democracyweb.org/limits/france.php>

⁴² "France | History, Map, Flag, Capital, & Facts". *Encyclopedia Britannica*.

⁴³ France, <https://www.rightofassembly.info/country/france>

⁴⁴ Comparison on the rights, limitations and procedures related to public gatherings and demonstrations across Europe, 12 page.

Пактын 8(1)(а) зүйлд тусгагдсан болно.⁴⁵ Австрали нь мөн ИБУТЭТОУП-ын Нэмэлт Анхны Протоколд оролцогч улс бөгөөд тус улс Пактын дагуу хамгаалагдсан хүний эрхийг зөрчсөн гэж үзвэл Хүний эрхийн хороонд өргөдөл гаргах боломжийг олгодог.

Дотоодын хууль тогтоомжийн тухайд ямар ч нөхцөлд цуглаан, эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөөг баталгаажуулсан холбооны хууль тогтоомж байхгүй. 1971 оны Нийтийн хэв журмын тухай хуулийн 8(1) хэсэгт⁴⁶

“Тухайн нутаг дэвсгэрт арван хоёроос доошгүй хүнээс бүрдсэн цуглаан байгаа бол:

(а) цуглаанд оролцож буй хүмүүс цагдаагийн түрүүч болон түүнээс дээш цолтой гишүүнийг цуглааныг хүмүүст хууль бусаар бие махбодын хүчирхийлэл үйлдэх хэлбэрээр явуулна гэх үндэслэлтэй дүгнэлтэд хүргэсэн байдлаар биеэ авч явсан; эсхүл эд хөрөнгийг хууль бусаар гэмтээх; эсвэл

(б) ийм хууль бус хүчирхийлэл, хохирол учруулсан хэлбэрээр цуглаан үргэлжилж байгаа; Түрүүч болон түүнээс дээш зэрэгтэй цагдаагийн байгууллагын гишүүн [албадан тараах тушаал] өгч болно.” гэж хуульчилсан байдаг.

Олон тооны хуулиудад тусгагдсан үндэслэлээр цуглаан, эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөөг бодитоор хязгаарладаг. Тухайлбал, Эрүүгийн хуульд алан хядах байгууллагын гишүүнтэй нийлж, улмаар тус байгууллагад дэмжлэг үзүүлэхийг зорьж байгаа бол гэмт хэрэгт тооцдог. Энэхүү хязгаарлалтыг үндэсний аюулгүй байдал, олон нийтийн аюулгүй байдлын үүднээс авч үздэг.⁴⁷

Практикт австраличууд чөлөөтэй жагсаал, цуглаан, жагсаалд оролцох эрхтэй. Гэсэн хэдий ч эвлэлдэн нэгдэх, цугларах эрх чөлөө нь үг хэлэх эрх чөлөө гэх мэт холбогдох эрх чөлөөг бодвол нийтлэг эрх зүй дэх тэдгээрийн хамрах хүрээ бага зэрэг тодорхойгүй байдаг.⁴⁸

Австралийн Үндсэн хуульд цуглаан хийх эрхийг заагаагүй. Гэсэн хэдий ч Австралийн Үндсэн хуулийг Австралийн иргэд Холбооны Парламентын өмнө цугларах боломжтой гэж Дээд шүүх тайлбарласан.⁴⁹ Freedom House-ын 2019 оны Австралийн тайланд жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөг хуулиар тодорхой заагаагүй ч практикт тайван жагсаал хийх эрхийг засгийн газар ерөнхийд нь хүндэтгэдэг. Олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах үүднээс зарим хязгаарлалттай байдаг гэжээ.

4.5. Япон улс

Япон улсын нийслэл Токио хот дэлхийн хамгийн олон хүн амтай хотуудын нэг юм.⁵⁰ Нийт 125,502,000 хүн амтай тус улсын 1946 оны Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлд цуглаан хийх эрх чөлөөг баталгаажуулсан.⁵¹ “Freedom House” байгууллагын 2019 оны Японы талаарх тайланд жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөг үндсэн хуулиар хамгаалж, тайван жагсаал, цуглаан

⁴⁵ Австрали, <https://www.ag.gov.au/rights-and-protections/human-rights-and-anti-discrimination/human-rights-scrutiny/public-sector-guidance-sheets/right-freedom-assembly-and-association>

⁴⁶ The right to freedom of assembly and association, <https://www.ag.gov.au/rights-and-protections/human-rights-and-anti-discrimination/human-rights-scrutiny/public-sector-guidance-sheets/right-freedom-assembly-and-association>

⁴⁷ <https://www.ag.gov.au/rights-and-protections/human-rights-and-anti-discrimination/human-rights-scrutiny/public-sector-guidance-sheets/right-freedom-assembly-and-association>

⁴⁸ Duncan v Jones [1936] 1 KB 218, 222. This ‘reflected the then current orthodoxy’: R (Laporte) v Chief Constable of Gloucestershire Constabulary [2007] 2 AC 105, 126–127

⁴⁹ Protests and the law in NSW Briefing Paper No 7/2015 by Tom Gotsis, <https://www.parliament.nsw.gov.au/researchpapers/Documents/protests-and-the-law-in-nsw/Protests%20and%20the%20law%20in%20NSW.pdf>

⁵⁰ Japan, <https://www.britannica.com/place/Japan>

⁵¹ The Constitution of Japan (May 3, 1947)

https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html

байнга зохион байгуулдаг хэмээн дүгнэсэн байдаг.⁵²

Олон нийтийн хурал зохион байгуулах тухай үндэсний хууль тогтоомж байхгүй.

4.6. Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

БНСУ нь 1966 оны Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын оролцогч улс, мөн Нэмэлт Анхны Протоколын нэг тал бөгөөд Өмнөд Солонгос улс нэгдэн орохоор бүс нутгийн хүний эрхийн гэрээ хараахан гараагүй байна.⁵³

1948 оны Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 1-д зааснаар бүх иргэд цуглах, эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөөг эдэлнэ. Үндсэн хуулийн 37 дугаар зүйлд үндэсний аюулгүй байдал, хэв журмыг сахиулах, нийтийн сайн сайхны төлөө шаардлагатай үед л эрхийг хязгаарлаж болно гэж заасан байдаг. Цаашилбал, хязгаарлалт нь эрх чөлөө, эрхийн аливаа чухал талыг зөрчиж болохгүй гэж заасан.⁵⁴

*БНСУ-ын Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйл:*⁵⁵

- (1) Бүх иргэд үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, цуглаан, эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөөг эдэлнэ.
- (2) Үг хэлэх, хэвлэлд шаардлага тавих, хурал хийх, эвлэлдэн нэгдэх зөвшөөрөл олгохыг хүлээн зөвшөөрөхгүй.
- (3) Мэдээллийн үйлчилгээ, өргөн нэвтрүүлгийн хэрэгслийн стандарт, сонин чиг үүргийг хангахад шаардагдах асуудлыг хуулиар тогтооно.
- (4) Үг хэл, хэвлэл мэдээллийн аль нь ч бусдын нэр төр, эрхийг зөрчиж, олон нийтийн ёс суртахуун, нийгмийн ёс зүйг гутааж болохгүй. Үг хэл, хэвлэлээр бусдын нэр төр, эрхийг зөрчсөн тохиолдолд түүнээс учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлэхээр нэхэмжлэл гаргаж болно.

Хурал цуглаан, жагсаал, цуглааны тухай хуулиар эрх баригчдаас тайван жагсаал, цуглаан хийх зөвшөөрөл олгохыг өмнө нь шаардахыг хориглодог. Гэсэн хэдий ч энэ нь цуглаан зохион байгуулагчдаас санал болгож буй цуглааны талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг эрх баригчдад мэдэгдэх тайланг урьдчилан ирүүлэхийг шаарддаг.⁵⁶

Хурал цуглаан, жагсаалын тухай хуулийн 1 дүгээр зүйл нь “Хууль ёсоор цуглаан, жагсаал хийх эрх чөлөөг (онцлон нэмсэн) баталгаажуулж, иргэдийг хууль бус жагсаал, цуглаанаас хамгаалах” зорилготой. Хуулиар шаардлагад нийцээгүй цуглааныг хориглохыг эрх баригчдад зөвшөөрдөг.

Солонгосын Үндэсний цагдаагийн газар (KNPA) 2016 онд НҮБ-ын цуглаан хийх эрх чөлөөний асуудлаарх тусгай илтгэгчид хууль ёсны цуглаан гэдэг нь Өмнөд Солонгосын үндэсний хууль тогтоомжийг зөрчөөгүй, тухайлбал хүчирхийлэлгүй цуглаан, замын хөдөлгөөнд саад учруулдаггүй цуглааныг хэлнэ гэж мэдэгдсэн. Мэдэгдэлгүй цуглаан нь хууль бус бөгөөд аяндаа хуралдах нь хууль бус юм. Хууль ёсны цуглаан нь хууль бус цуглаан болж хувирдаг, тухайлбал хүчирхийллийн шинжтэй болсон гэж дүгнэсэн тохиолдолд хууль бус цуглаан болж хувирдаг гэдгийг цагдаагийн байгууллагаас онцолж байна. Хууль бус гэж үзсэн цуглааныг хориглох ба/эсвэл хүчээр тарааж, оролцогчдыг мөрдөн байцаалт, яллах магадлалтай.⁵⁷

⁵² <https://www.rightofassembly.info/country/japan> (Сүүлд үзсэн: 2022.03.31)

⁵³ The International Human Rights Framework on the Right of Peaceful Assembly, South Korea, <https://www.rightofassembly.info/country/south-korea> (Сүүлд хандсан: 2022.03.31)

⁵⁴ Korea (Republic of)'s Constitution of 1948 with Amendments through 1987, https://www.constituteproject.org/constitution/Republic_of_Korea_1987.pdf?lang=en

⁵⁵ Constitution of the Republic of Korea (No. 10, Oct. 29, 1987), https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?lang=ENG&hseq=1

⁵⁶ The International Human Rights Framework on the Right of Peaceful Assembly, South Korea, <https://www.rightofassembly.info/country/south-korea> (Сүүлд хандсан: 2022.03.31)

⁵⁷ Мөн тэнд.

Түүнчлэн бусад эдгээр тайван хуран чуулах эрхийг дээдлэн үндсэн хууль болон дотоодын бусад хууль тогтоомжийнхоо хүрээнд зайлшгүй эдлэх баталгааг баталгаажуулсан улс орнуудтай **зэрэгцэн уг эрхийг бүрэн эдлүүлдэггүй дэлхийн томоохон улс орнууд** байсаар байна.

Хүснэгт 3. Тайван хуран чуулах эрхийг баталгаатай олгодоггүй дэлхийн томоохон улсууд⁵⁸

№	Улс орон	Дүгнэлт	Тайлбар
1.	БНХАУ	Үгүй	Хятад улс ард иргэдийнхээ тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийг хүндэтгэж, хамгаалж, олон улсын хуулийн дагуу цагдаа нар хүч хэрэглэх, галт зэвсэг хэрэглэхийг хязгаарлах хэрэгтэй.
2.	Энэтхэг	Үгүй	Энэтхэг улс тайван жагсаал хийх эрхийг улам бүр хязгаарласаар байна. Жамму ба Кашмир хотууд дахь эсэргүүцлийн жагсаалыг тараахын тулд хэт их хүч хэрэглэжээ.
3.	АНУ	Хэсэгчлэн	АНУ-д тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийг ерөнхийд нь баталгаажуулсан байдаг ч жагсаал, цуглааныг цагдаа нар хүчээр тарааж болдог. Орон нутгийн харьяалалд зарим олон нийтийн цуглаанд зөвшөөрөл шаардлагатай байдаг.
4.	Индонез	Үгүй	Индонезид тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийг өргөнөөр баталгаажуулсан ч эсэргүүцлийн жагсаалыг цагдаа нар хүчээр тараахдаа хэт их хүч хэрэглэх нь нэмэгдсээр байна.
5.	Пакистан	Үгүй	Пакистанд тайван жагсаал хийх эрхийг хязгаарласан. Цагдаа нар жагсаал, цуглааныг хүчээр тараах эрхтэй.
6.	Бразил	Хэсэгчлэн	Бразилд тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийг ерөнхийд нь хүндэтгэдэг ч цагдаа болон бусад хууль сахиулах ажилтнууд заримдаа жагсагчдын эсрэг хэт их хүч хэрэглэдэг.
7.	Нигер	Үгүй	Нигерт тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийг бүрэн баталгаажуулаагүй, ялангуяа засгийн газрын эсрэг жагсаал, цуглааныг эсэргүүцдэг.
8.	Бангладеш	Үгүй	Бангладеш тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийг хэт хязгаарласан байх ба зөвшөөрөлгүй цуглааныг тараахын тулд галт зэвсэг хэрэглэхийг үндэсний хууль тогтоомжоор зөвшөөрдөг.
9.	ОХУ	Үгүй	Орост тайван жагсаал хийх эрхийг хүндэтгэдэггүй. Жагсаалыг цагдаа нар хүчээр тарааж, оролцогчдыг баривчлах, яллах эрхтэй.
10.	Мексик	Хэсэгчлэн	Мексикт тайван цуглаан хийх эрхийг тодорхой газар нутагт хэрэгжүүлэх нь хязгаарлагдмал байдаг ч ерөнхийдөө хүндэтгэдэг.

⁵⁸ The Right of Peaceful Assembly, <https://www.rightofassembly.info/>

ТАВ. ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДЛЫН ХҮРЭЭНД

5.1. Жагсаал, цуглаан зохион байгуулах журам

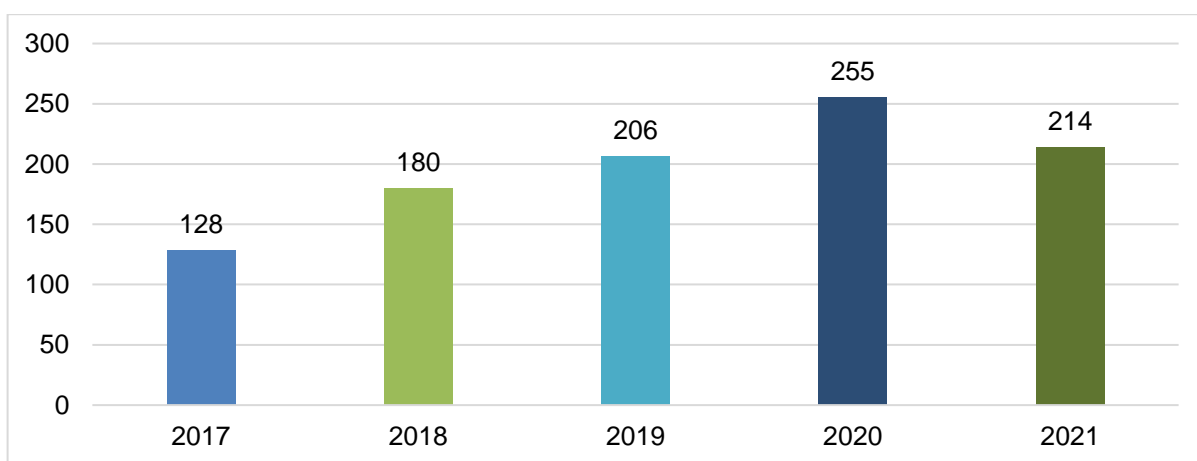
А. Жагсаал, цуглаан зохион байгуулах, оролцох субъект

Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн хэрэгжилтийн талаар нийтийн сонсголыг 2021 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдөр УИХ-аас зохион байгуулсан бөгөөд тус сонсголд ЦЕГ-ын хуулийн хэлтсийн дарга Нямдаваа Жагсаал, цуглаантай холбоотой тоон мэдээллийг гаргажээ. Тухайлбал,

Цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн судалгаанаас 2017-2021 онуудад улсын хэмжээнд нийт 983 жагсаал, цуглаан, өлсгөлөн, суулт зохион байгуулагдсан. Үүнээс 2017 онд 128, 2018 онд 180, 2019 онд 206, 2020 онд 255, 2021 онд 214 удаагийн жагсаал, цуглаан зохион байгуулагдсан байна. Судалгаанаас үзэхэд сүүлийн жилүүдэд зохион байгуулагдаж байгаа жагсаал, цуглаан дунджаар 127 нэгжээр өссөн байна.

2017 онд зохион байгуулагдсан 128 жагсаал, цуглааны 3 нь өлсгөлөн байхад 2021 оны 214 жагсаал, цуглааны 11 нь өлсгөлөн зохион байгуулагдсан.

График 1. Монгол улсад зохион байгуулагдсан жагсаал, цуглааны тоо (оноор)⁵⁹

2010-2017 онуудад цагдаагийн байгууллагад Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн зөрсөн зөрчил нь 77 байсан бол 2018 онд 25, 2019 онд 26, 2020 онд 23, 2021 онд 21 зөрчил бүртгэгджээ. Дээрх тоон мэдээллээс харвал жагсаал, цуглааныг өлсгөлөнгийн хэлбэрээр зохион байгуулах баримт ихсэж байна.

Монгол Улсад тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийг ардчилсан нийгэмд зайлшгүй шаардлагатай гэсэн үндэслэлийг шалгуур болгон хуульд зааснаар объект, субъект, жагсаал, цуглааны зорилго, онцгой нөхцөл байдал гэсэн дөрвөн хүрээнд хязгаарлалт тогтоосон байдаг. Субъектийн хүрээнд тайван жагсаал, цуглааныг санаачлах, зохион байгуулах, оролцох гэх гурван эрхээр ангилан авч үзэж болно. Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэгт зааснаар зөвхөн Монгол Улсын иргэн, улсын бүртгэлд бүртгэгдсэн улс төрийн нам, төрийн бус байгууллага жагсаал, цуглааныг зохион байгуулах эрхтэй хэмээн зааснаар дээрх 3 эрхийг бүгдийг нь эдэлнэ. Харин гадаад улсын иргэн, харьяалалгүй хүн хуулийн дагуу зохион байгуулагдаж байгаа жагсаал, цуглаанд зөвхөн оролцох эрхтэй байхаар хуульчилжээ.

⁵⁹ Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн хэрэгжилтийн талаар нийтийн сонсгол /2021.12.30/, ЦЕГ-ын хуулийн хэлтсийн дарга, цагдаагийн хурандаа Л.Нямдаваа https://mpress.mn/p/5015?fbclid=IwAR07aIL_GALrGmvMu402BnV8u2Jxl71eTM_jZC9ZSGqVaJPEnqvGfQD_ZdFs

Хүний эрх гэсэн ойлголтыг олон улсын эрх зүйн гэрээний нэр томьёо, харин үндсэн эрхийг Үндсэн хуулийн эрх зүйн ойлголт гэж үздэг ба Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хоёрдугаар бүлгийг үндсэн эрх бус, хүний эрх гэж нэрлэсэн нь тус улс чөлөөт ардчилсан тогтолцоонд шилжсэнээр нэгдэн орсон олон улсын гэрээнд заасан эрхийг бүхэлд нь, мөн нутаг дэвсгэртээ хууль ёсоор оршин суугаа хүн бүрт баталгаатай эдлүүлэх утгатай байна.⁶⁰ Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал, иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактад зааснаар хүн бүр эрх чөлөөтэй болгохыг хүлээн зөвшөөрсөн байдаг бөгөөд даяарчлагдаж байгаа өнөө цагт гадаад улсын иргэн, харьяалалгүй хүн өөрийн хөндөгдөж, зөрчигдөж буй эрх, эрх чөлөө ашиг сонирхлыг хамгаалах зорилгоор, үзэл бодлоо илэрхийлэн тайван жагсаал, цуглаан хийхийг санаачлах, зохион байгуулах эрх нь ардчилсан нийгмийг дээдэлдэг аль ч улсад нээлттэй байх ёстой. Түүнчлэн гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн жагсаал, цуглаан зохион байгуулах эрхгүй байх нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 18 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэгт заасан “Үндсэн хуулийн арванзургадугаар зүйлд заасан Монгол Улсын иргэний үндсэн эрх, эрх чөлөөг тус улсын нутаг дэвсгэрт байгаа гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнд эдлүүлэхдээ Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээнд заасан хүний салшгүй эрхээс бусад эрхийн хувьд үндэсний аюулгүй болон хүн амын аюулгүй байдлыг хангах, нийгмийн хэв журмыг хамгаалахын тулд хуулиар зохих хязгаарлалт тогтоож болно.” гэснийг хөндөж байж болзошгүй байна.

Дэлхийн олон оронд нийтлэг байдаг бас нэгэн субъектийн хязгаарлалт нь төрийн алба хаагч, цагдаа цэргийн алба хаагчдыг аливаа жагсаал, цуглаанд оролцохыг хуулиар хориглодог. Монгол Улс мөн адил Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль, Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай хууль, Төрийн албаны тухай хууль цэргийн алба хаагч, төрийн тусгай хамгаалалтын алба хаагч, төрийн алба хаагч жагсаал, цуглаан хийхийг шууд хориглосон байна.

Тухайлбал Төрийн албаны тухай хууль (Шинэчилсэн найруулга)⁶¹-ийн 39 дүгээр зүйлд Төрийн алба хаагчийн үйл ажиллагаанд хориглох зүйл гээд 39.1.14 дэх хэсэгт “төрийн бодлого, үйл ажиллагааг эсэргүүцсэн аливаа жагсаал, цуглаанд оролцох, мэдээ, мэдээлэл тараах” гэж, Монгол Улсын Яамны эрх зүйн байдлын тухай хуулийн⁶² 25 дугаар зүйлийн 25.1.1-д “жагсаал, цуглаан хийх, ажил хаялт, өлсгөлөн, суулт зарлах зэрэг улс төрийн болон шашны үйл ажиллагаа явуулах” гэж хуульчилжээ. Хэдий ард иргэд төр засгийн үйл ажиллагааг эсэргүүцэн жагсаал, цуглаан зохион байгуулж, оролцдог хэдий ч цаад зорилго нийт нийгмийн сайн сайхны төлөө байдаг тул ийнхүү хэт өргөн агуулгаар нь хязгаарлаж байгаа нь төрийн албанд ажилладаг иргэдийн үзэл бодлоо илэрхийлэх, тайван хуран чуулах эрхэд нь мөн халдаж байгаа хэрэг болно.

Харин Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн⁶³ 8 дугаар зүйлийн 8.1.4 дэх хэсэгт “захирагч, даргын зөвшөөрөлгүйгээр жагсаал, цуглаан зохион байгуулах, түүнд оролцох”, Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай хуулийн⁶⁴ 17 дугаар зүйлийн 17.1.1 дэх хэсэгт өрийн тусгай хамгаалалтын алба хаагчид удирдах байгууллага, захирах даргын зөвшөөрөлгүйгээр жагсаал, цуглаан зохион байгуулах, албан үүргийн бус шугамаар тэдгээрт оролцох, байлцахыг шууд хориглосон байна.

⁶⁰ Ч.Өнөрбаяр, А.Бямбажаргал, Үндсэн хуулийн эрх зүйн судалгаа шинжилгээний тойм, Ц.Сарантуяа, “Үндсэн хууль төр ба үндсэн эрх, эрх чөлөө”, 137-151 дэх тал, УБ., 2019 он.

⁶¹ Төрийн албаны тухай хууль, 2017 <https://legalinfo.mn/mn/detail/13025>

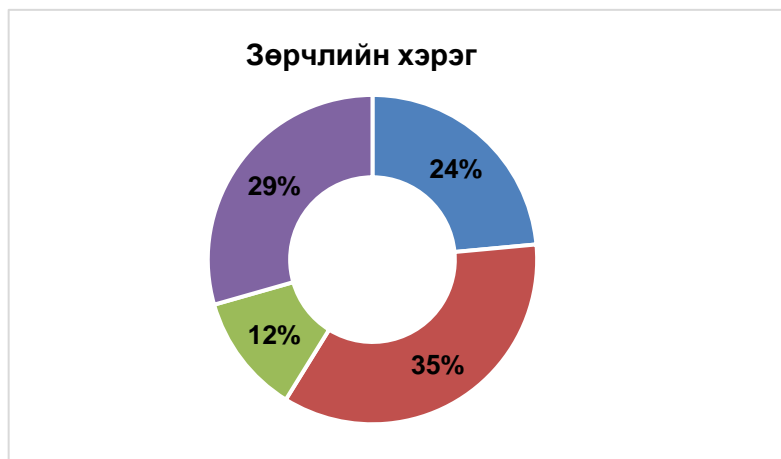
⁶² Монгол Улсын Яамны эрх зүйн байдлын тухай хууль, 2004 <https://legalinfo.mn/mn/detail/363>

⁶³ Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль, 2016 <https://legalinfo.mn/mn/detail/12125>

⁶⁴ Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай хууль, 1995 <https://legalinfo.mn/mn/detail/499>

Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуульд өөрт нь “Хууль тогтоомжийн дагуу жагсаал, цуглаан зохион байгуулсан буюу түүнд оролцсоны төлөө хэнийг ч мөрдөн мөшгих, эрх чөлөөг нь хязгаарлах, аливаа хэлбэрээр гадуурхахыг хориглоно” хэмээн тайван жагсаал, цуглаан хийх, түүнд оролцох эрхийг баталгаажуулсан байх тул цаашид хориглож буй үндэслэл, тохиолдлуудыг нарийвчлан тодорхой заах шаардлагатай.

График 2. Судалгаанд оролцсон өмгөөлөгчдийн хэргийн ангилал

Судалгаа. Монголын Өмгөөлөгчдийн Холбооны гишүүн өмгөөлөгч нараас авсан судалгаагаар өөрийн өмгөөлж байсан жагсаал, цуглаантай холбоотой зөрчлийн хэргүүдээс нийт өмгөөлөгчдийн **24%** нь зохион байгуулах эрхтэй холбоотойгоор Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хууль зөрчин зохион байгуулсан гэсэн үндэслэлээр зөрчлийн хэрэг үүсгэсэн хэргийг өмгөөлсөн гэж үзсэн бол **35%** нь Коронавируст халдварын тархалтыг бууруулах арга хэмжээг эрчимжүүлэх тухай Нийслэлийн засаг даргын захирамжийг зөрчсөн, **12%** нь Жагсаал, цуглааны үе дэх цагдаагийн алба хаагчийн зүй бус үйлдэлтэй холбоотой, **29%** нь жагсаал, цуглааны үед өөр хэргийн үндэслэлээр зөрчлийн хэрэг үүсгэсэн этгээдийг өмгөөлсөн гэж хариулсан болно. Дээрх судалгаанаас үзэхэд жагсаал, цуглаан зохион байгуулахтай холбоотойгоор жагсаал, цуглааныг бүртгүүлэх, зохион байгуулахтай холбогдуулан зөрчлийн хэрэг нээн шалгах нь элбэг байна.

*Кэйс нэг. Иргэн Д.А, Д.Б нар нь 2021 оны 06 дугаар сарын 25-ны өдөр Сүхбаатар дүүргийн 6 дугаар хороо, Сүхбаатарын талбайд баар, караоке, дэн буудал, амралтын газар, цахим тоглоомын газруудын төлөөллийн хамт флаш моб нэртэй арга хэмжээ хийж, бүртгэлгүй цуглаан зохион байгуулж, хорио цээрийн дэглэм тогтоосон Нийслэлийн засаг даргын 2021 оны 06 дугаар сарын 16-ны өдрийн А/477 тоот дугаартай захирамжийг зөрчсөн үндэслэлээр Сүхбаатар дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээс 500,000 төгрөгөөр торгох шийтгэлийг тус бүрт ногдуулжээ.*⁶⁵

Дээрх кэйсийн хувьд субъектийн хязгаарлалтад буй этгээд байхгүй боловч жагсаал, цуглааныг албадан тарааж, баривчлахдаа Засаг даргын албадан тараах захирамж гаргаагүй, нөгөө талаар жагсаал, цуглааныг зохион байгуулагчид үүрэг ногдуулах байдлаар зохицуулсан хэм хэмжээг үндэслэн торгосон үйл баримт тогтоогджээ.

⁶⁵ Сүхбаатар дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021 оны 11 дүгээр сарын 18-ны өдрийн 2021/ШЗ/906 тоот шийтгэвэр

Сонгон авсан орнуудын хуулийн зохицуулалт

1.	ХБНГУ
	<p>Цуглааны хууль.⁶⁶</p> <p>§ 1 [Зарчим] (1) Хүн бүр олон нийтийн цуглаан, жагсаал хийх, ийм арга хэмжээнд оролцох эрхтэй.⁶⁷</p> <p>(2) Дараах этгээдүүд энэ эрхийг эдлэхгүй:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Үндсэн хуулийн 18 дугаар зүйлд заасны дагуу жагсаал, цуглаан хийх үндсэн эрхээ алдсан хүн бүр,2. Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасны дагуу Холбооны Үндсэн хуулийн шүүхээс Үндсэн хууль зөрчсөн гэж үзсэн нам, намын хэсэг буюу түүнийг орлон гүйцэтгэгч байгууллагын зорилгыг сурталчлахыг хүссэн хэн бүхэн ийм арга хэмжээ зохион байгуулах буюу оролцох замаар.3. Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасны дагуу Холбооны Үндсэн хуулийн шүүхээс Үндсэн хууль зөрчсөн гэж үзсэн нам, эсхүл4. Үндсэн хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт зааснаар хориглосон холбоо. <p>§ 2 [Зохион байгуулагч; хөндлөнгөөс оролцохыг хориглох; буу хориглох]</p> <ol style="list-style-type: none">(1) Олон нийтийн жагсаал, цуглаанд оролцохыг уриалж байгаа хэн бүхэн урилгадаа өөрсдийнхөө нэрийг зохион байгуулагчаар бичнэ.(2) Олон нийтийн жагсаал, цуглааны хувьд хүн бүр үйл ажиллагаагаа зохих ёсоор хэрэгжүүлэхэд саад болохуйц үймээн самуун гаргахаас зайлсхийх ёстой.(3) Хэн ч албан ёсоор зөвшөөрөл авалгүйгээр олон нийтийн жагсаал, цуглааны үеэр хүний биед гэмтэл учруулах, эд хөрөнгийг гэмтээх шинж чанартай зориулалтын зэвсэг болон бусад зүйлийг авч явахыг хориглоно. Мөн 1-р өгүүлбэрт дурдагдсан эд зүйлсийг нийтийн жагсаал, цуглаанд явах замд авч явах, ийм арга хэмжээнд авчрах, ашиглахад бэлэн байлгах, албан ёсны зөвшөөрөлгүйгээр тараахыг <p>§ 3 [Дүрэмт хувцасны хориг]</p> <ol style="list-style-type: none">(1) Улс төрийн нийтлэг үзэл санааны илэрхийлэл болгон олон нийтийн газар болон цуглаан дээр дүрэмт хувцас, дүрэмт хувцасны эд анги, түүнтэй ижил төстэй хувцас өмсөхийг хориглоно. хориглоно. <p>§ 5 [Цуглааныг хориглох]</p> <p>Цуглаан хийхийг зөвхөн ганцаарчилсан, мөн дараах тохиолдолд хориглоно:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Зохион байгуулагч нь 1-р хэсгийн 1-ээс 4-р зүйлийн 2-т заасан заалтад хамаарах бөгөөд 4-р хэсэгт хоригийг эрх бүхий захиргааны байгууллага тогтоосон бол,2. 2-р хэсгийн (3)-т заасан зэвсэг болон бусад эд зүйл авч явсан оролцогчдыг жагсаал, цуглаанд оролцохыг зохион байгуулагч буюу удирдагч нь зөвшөөрсөн тохиолдолд;3. Зохион байгуулагч буюу түүний дагалдагчид жагсаал, цуглааныг хүчирхийлэл, эсэргүүцэлтэйгээр явуулахыг зорьж байгааг харуулсан баримтууд тогтоогдсон,4. Зохион байгуулагч, түүний хамтрагчид албан тушаалын гэмт хэрэг, зөрчилтэй холбоотойгоор шалгуулах үзэл бодол, хандлагыг харуулна гэсэн баримтууд тогтоогдсон. <p>§ 7 [Цуглааныг даргалах]</p> <ol style="list-style-type: none">(1) Олон нийтийн цуглаан бүр удирдагчтай байх ёстой.(2) 1 Цуглааны удирдагч нь зохион байгуулагч юм. 2 Цуглааныг холбооноос зохион байгуулж байгаа бол дарга нь удирдагч байна.(3) Зохион байгуулагч нь удирдлагыг өөр хүнд шилжүүлж болно. <p>§ 8 [Зохион байгуулагчийн үүрэг]</p> <ol style="list-style-type: none">1 Зохион байгуулагч нь цуглааны явцыг тодорхойлдог. 2 Зохион байгуулагч нь цуглааны үеийн

⁶⁶ Assembly act (1978, amended 2020), <https://www.legislationline.org/download/id/8922/file/Germany%20-%20Gesetz%20%C3%BCber%20Versammlungen%20und%20Aufz%C3%BCge.pdf>

⁶⁷ Үндсэн хуулийн 8 дугаар зүйлд зөвхөн германчуудын тухай заасан байдаг ч гадаадын иргэд Үндсэн хуулиар хамгаалагдсан хамгаалалтгүй гэж байхгүй. Гадаадын иргэдийн цуглаан зохион байгуулах, тайван замаар, зэвсэггүй оролцох эрх нь 2 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан үйл ажиллагааны эрх чөлөөний ерөнхий эрхээс үүдэлтэй. Үндсэн хуулийн 1; Энэ эрх нь зөвхөн Германы иргэдэд хамаарахгүй бүх хүмүүст хамаарна.

Questions on best practices that promote and protect the rights to freedom of peaceful assembly and of association

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/FAssociation/Responses2012/MemberStates/Germany.pdf> (Сүүлд үзсэн: 2022.03.18)

	<p>хэв журмыг хангах ёстой. 3 Тэр хүссэн үедээ цуглааныг тасалдуулж эсвэл хааж болно. 4 Тэр тасалдсан цуглааныг хэзээ үргэлжлүүлэхийг тодорхойлно.</p> <p>§ 9 [Folder] (1) 1 Зохион байгуулагч § 8-д заасан эрхээ хэрэгжүүлэхийн тулд зохих тооны туслах зохион байгуулагчдын тусламжийг ашиглаж болно. 2 Эдгээр хүмүүс 2-р хэсгийн 3-т заасны дагуу ямар нэгэн зэвсэг болон бусад эд зүйл авч явахыг хориглох ба насанд хүрсэн байх ёстой бөгөөд зөвхөн "Folder" гэсэн тэмдэглэгээг агуулсан цагаан туузаар ялгарна. (2) Зохион байгуулагч өөрийн хүсэлтээр томилсон туслах зохион байгуулагчдын тоог цагдаад мэдэгдэх үүрэгтэй. 2 Цагдаа нар тоог зохих ёсоор хязгаарлаж болно.</p> <p>§10 [Хэв журам хангах] Цуглаанд оролцсон бүх хүмүүс хэв журам сахиулах талаар зохион байгуулагч эсвэл түүний томилсон туслах зохион байгуулагчдын өгсөн зааврыг дагаж мөрдөх үүрэгтэй.</p> <p>§11 [Үймээн гаргагчдыг оруулахгүй] (1) Зохион байгуулагч нь хэв журмыг ноцтой зөрчсөн оролцогчдыг цуглаанд оролцуулахгүй байж болно. (2) Цуглаанаас хөөгдсөн хэн бүхэн тэр даруй орхин явах ёстой.</p> <p>§ 15 [Хориглох нөхцөл, шаардлага; Шийдвэр] (1) Эрх бүхий байгууллага жагсаал, цуглааны үеэр олон нийтийн аюулгүй байдал, нийтийн дэг журам алдагдах аюул заналхийлж байгаа нөхцөл байдал үүсвэл жагсаал, цуглааныг хориглож болно. (2) 1 Дараах тохиолдолд жагсаал, цуглааныг хориглох эсхүл зарим нөхцөл зааж болно: 1. Жагсаал, цуглааныг Үндэсний социалист хүчирхийлэл, дур зоргоороо дэглэмийн үед хүнлэг бусаар харьцсан хохирогчдод зориулсан түүхэн онцлох, чухал дурсгалт газар бол, 2. Шийдвэр гаргах үед тогтоогдож болох бодит нөхцөл байдлаас үзвэл жагсаал, цуглаан нь хохирогчдын нэр төрд сөргөөр нөлөөлнө гэж үзэх үндэслэлтэй байвал. Берлин дэх Европод хөнөөгдсөн еврейчүүдийн дурсгалын газар нь 1-р өгүүлбэрт хамаарах газар юм. 1 дүгээр өгүүлбэрийн дагуу бусад газар, тэдгээрийн хил хязгаарыг муж улсын хуулиар тогтооно. (3) Бүртгүүлээгүй, бүртгэлд өгөгдсөн мэдээлэл зөрчигдсэн, эсхүл 1, 2-т заасан хориглох болзлыг хангасан бол жагсаал, цуглааныг тарааж болно. (4) Хориглосон үйл явдлыг албадан тараах ёстой.</p> <p>§ 16 [Хориглосон хүрээлэл] (1) 1 Муж улсын хууль тогтоох байгууллагуудын жагсаал, цуглаан хийхийг хориглосон задгай талбайд олон нийтийн жагсаал, цуглаан хийхийг хориглоно. Мөн 1-р өгүүлбэрт заасан задгай талбайд олон нийтийн жагсаал, цуглаан хийхийг уриалахыг хориглоно. (2) Муж улсын хууль тогтоох байгууллагуудын хориглосон хүрээг муж улсын хуулиар тогтоодог. (3) Үлдсэн зохицуулалтыг холбооны мужуудын мильтэй холбоотой хууль тогтоомжоор зохицуулдаг.</p>
2.	Эстони
	<p>Олон нийтийн цуглааны тухай хууль⁶⁸ § 2. Олон нийтийн цуглаан Энэ хуульд заасны дагуу талбай, цэцэрлэгт хүрээлэн, зам, гудамж талбай, задгай талбайд эсвэл бусад олон нийтийн газар зохион байгуулсан цуглаан, жагсаал, улс төрийн цуглаан, пикет, шашны арга хэмжээ, жагсаал болон бусад цуглааныг нийтийн цуглаан гэж үзнэ.</p> <p>§ 3.Хориглосон олон нийтийн цуглаан Дараах зүйлийг агуулсан олон нийтийн цуглаан зохион байгуулахыг хориглоно. 1) Бүгд Найрамдах Эстони улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдлын эсрэг эсвэл одоогийн төрийн дэглэмийг хүчээр өөрчлөхөд чиглэсэн; 2) Бүгд Найрамдах Эстони Улсын нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдлыг зөрчихийг хүчээр өдөөн турхирсан; 3) үндэс угсаа, арьсны өнгө, хүйс, хэл, гарал үүсэл, шашин шүтлэг, бэлгийн чиг баримжаа, улс төрийн үзэл бодол, эд хөрөнгийн болон нийгмийн байдлаас шалтгаалан үзэн ядалт, хүчирхийлэл,</p>

⁶⁸ Public Meeting Act (Passed 26 March 1997) RT I 1997, 30, 472 entry into force 2 May 1997, <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/94814/111419/F-1891588533/EST94814%20Eng.pdf>

	<p>ялгаварлан гадуурхалтыг өдөөх;</p> <p>4) нийтийн хэв журам зөрчих, нийтийн ёс суртахууныг зөрчихөд өдөөн хатгасан.</p> <p>§ 4. Онц байдал, онцгой байдлын үед нийтийн цуглаан зохион байгуулах Онцгой байдлын үед болон онц байдлын үед олон нийтийн цуглаан зохион байгуулах нь Онцгой байдлын тухай хууль, Онц байдлын тухай хуулиар зохицуулагддаг.</p> <p>§ 5. Олон нийтийн цуглаан хийхийг хориглосон газар Олон нийтийн цуглаан хийхийг хориглоно: 1/хилийн боомт болон улсын хилд 300 метрээс ойртсон; 2) Батлан хамгаалах хүчний бүтцийн нэгжийн нутаг дэвсгэрт 50 метрээс илүү зайд; 3) гүүр, зам, уурхайд; 4) өндөр хүчдэлийн шугамын дор; 5) халдварт өвчний тархалтын бүсэд; 6) байгалийн аюултай газар эсвэл хүмүүст аюултай өөр газар.</p> <p>§ 6. Олон нийтийн цуглаан зохион байгуулагч, зохион байгуулагчийн туслах (1) Нийтийн цуглааныг хувь хүн, хуулийн этгээд, хуулийн этгээдийн эрхгүй холбоод зохион байгуулж болно. (2) Иргэдийн нийтийн цуглаан зохион байгуулж буй иргэн нь нийтийн цуглааны зохион байгуулагч байна. Иргэдийн нийтийн цуглааныг хуулийн этгээд, хуулийн этгээдийн эрхгүй холбоо зохион байгуулж байгаа бол дээр дурдсан хүмүүс нийтийн цуглааныг зохион байгуулагчийг томилох шаардлагатай. (3) Олон нийтийн цуглаан зохион байгуулахын тулд зохион байгуулагч нь туслах томилох эсвэл зохион байгуулагчийн туслахын үүргийг өөрөө гүйцэтгэх шаардлагатай. (4) Олон нийтийн цуглаан зохион байгуулагч, нийтийн цуглааны зохион байгуулагчийн туслах нь дараах эрх зүйн чадамжтай насанд хүрсэн хүн байна. 1) Эстони улсын иргэн, эсвэл 2) удаан хугацаагаар оршин суух зөвшөөрөлтэй, эсхүл Эстонид байнгын оршин суугч гадаадын иргэн.</p> <p>§ 11. Олон нийтийн цуглаан зохион байгуулагчийн үүрэг (1) Олон нийтийн цуглаан зохион байгуулагч нь дараах зүйлийг хийх шаардлагатай. 1) цуглаанд оролцож, цуглааныг тайван явуулах; 2) цуглаанд оролцогчдын аюулгүй байдлыг хангах, шаардлагатай бол аюултай газрыг хаалтаар бүслэх; 3) эрүүл мэндийг хамгаалах шаардлагыг дагаж мөрдөх; 4) дэг журам зөрчиж буй хүмүүст сэрэмжлүүлэх; 5) илтгэгч энэ хуулийн 3 дугаар хэсэгт хориглосон үйл ажиллагаанд чиглүүлсэн мэдэгдэл хийж байгаа бол түүнийг зогсоох; 6/ цагдаа, эмнэлгийн байгууллага, аврах албаны албан тушаалтны тушаалыг биелүүлэх.</p> <p>(2) Зохион байгуулагч нь түүний анхааруулгыг дагаж мөрдөөгүй тохиолдолд цуглааныг хугацаанаас нь өмнө дуусгах шаардлагатай бөгөөд хэрэв: 1) цуглааныг энэ хуулийн 3-р хэсэгт хориглосон үйл ажиллагаанд чиглүүлж байгаа; 2) цуглаан хүчирхийлэл болж, нийгмийн хэв журам, хүмүүсийн амь нас, эрүүл мэндэд аюул учруулж байна.</p> <p>§ 12. Нийтийн цуглааны зохион байгуулагчийн туслахын үүрэг Олон нийтийн цуглаан зохион байгуулахын тулд туслах дараах шаардлагыг хангасан байх ёстой. 1) олон нийтийн цуглаан болох газарт байлцах; 2/ тушаалыг үл тоомсорлож байгаа хүмүүсийг цуглаанаас гаргах саналыг оролцож байгаа цагдаагийн алба хаагчид гаргах; 3/цагдаа, эмнэлгийн байгууллага, аврах албаны албан тушаалтны тушаалыг биелүүлэх;</p> <p>§ 13. Нийтийн цуглаанд оролцогчдын үүрэг 1) цуглаан дээр тайван байх; 2) цуглааныг зохион байгуулагч, туслах, цагдаа, аврах албаны ажилтан, эмнэлгийн ажилтны өгсөн тушаалыг биелүүлэх.</p>
3.	Франц
	<p>Үндсэн хууль, хуульд заасан, нийтийн эрх чөлөөг хэрэгжүүлэхийг түр хугацаагаар хойшлуулах онцгой тохиолдол байж болно.</p> <p>Үндсэн хуулийн 36-р зүйлд иргэний эрх мэдэл армид шилжсэн бүслэлтийн нөхцөлд эрх чөлөөгөө хэрэгжүүлэхийг хойшлуулж болно гэж заасан байдаг; Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлд Бүгд</p>

	<p>Найрамдах Улсын Ерөнхийлөгчид үндэстэнд маш ноцтой бөгөөд шууд аюул заналхийлсэн тохиолдолд эрх чөлөөгөө хэрэгжүүлэхийг хойшлуулах эрхийг олгосон. 1955 оны 4-р сарын 3-ны өдрийн хуулийн дагуу олон нийтийн эмх замбараагүй байдал, улам бүр нэмэгдсээр байвал цуглаан хийх эрх чөлөөг хойшлуулж, олон нийтийн эмх замбараагүй байдал, аюул заналхийлсэн тохиолдолд онц байдал зарлаж болно. Шүүхийн хяналтад хамаарна).</p> <p>Эдгээр журмаас гадна дотор болон гадаа цуглаан хийх хязгаарлалт нь маш их хязгаарлагдмал бөгөөд Захиргааны хэргийн шүүх, Төрийн Зөвлөлийн Захиргааны хэргийн Дээд Шүүхийн хяналтад байдаг.</p> <p>Францын хуульд зарим газар цугларахыг хориглосон тусгай заалт байдаггүй. Гэсэн хэдий ч нийтийн хэв журамд заналхийлсэн тохиолдолд тухайн газруудыг хориглох боломжтой байдаг бөгөөд үүнийг ихэвчлэн тухайн орон нутгийн нөхцөл байдлаас шалтгаалан тохиолдол бүрээр үнэлдэг. Тухайлбал, эмнэлгийн төв, оршуулгын газартай ойр байдаг тул цуглаан хийхийг хуулиар хориглосон.</p>
4.	<p style="text-align: center;">Австрали</p> <p>1988 оны Зөрчлийн хураангуй хуулийн 23 дахь хэсэгт жагсаалын зохион байгуулагчид цагдаагийн комиссарт жагсаал хийх гэж байгаа тухай болон жагсаалын байршил, /эсвэл маршрут, хэдэн хүн оролцох, үргэлжлэх хугацаа зэрэг дэлгэрэнгүй мэдээллийг мэдэгдэнэ.⁶⁹ Зорилтот жагсаалыг цагдаа эсэргүүцээгүй тохиолдолд "зөвшөөрөгдсөн олон нийтийн цуглаан" болно.</p> <p>Тус хуулийн 24-р зүйлд заасны дагуу зөвшөөрөгдөөгүй жагсаал, цуглаан хууль бус гэсэн үг биш юм. "Зөвшөөрөлтэй цуглаан" гэдэг нь ердөө л хуулийн нэмэлт хамгаалалтаар хангагдсан цуглаан юм. 24-р зүйлд заасан "хууль бус цуглаан" нь 1900 оны Гэмт хэргийн тухай хуулийн 545C-д заасан тусгай гэмт хэрэг бөгөөд зөвхөн эсэргүүцэл хүчирхийлэлд шилжсэн (эсвэл эргэхээр заналхийлсэн) тохиолдолд л үйлдэж болно.</p> <p>1997 оны УИХ-ын сонгуулийн хэсгийн тухай хуулийн 15-д зааснаар Тэргүүлэгчид "бодит, хүлээгдэж буй үймээн самууны аюул заналхийлсэн" тохиолдолд парламентын аюулгүй байдлыг сахин хамгаалах, парламентад нэвтрэх эрхийг хязгаарлах зорилгоор Цагдаагийн комиссартай тохиролцоо хийх эрхийг олгосон. УИХ эсвэл УИХ-ын аль нэг гишүүн рүү чиглэсэн. 23-р зүйлд "Парламентын бүс"-ээс хүнийг биеэр гаргах, эсхүл зайлшгүй шаардлагатай хүч хэрэглэхийг хориглох зэрэг багтана.</p> <p>Тухайн талбайд тусгайлан хориглох заалтууд Тухайн газарт тусгайлан зориулсан янз бүрийн заалтууд нь эсэргүүцлийг хориглодог эсвэл шууд бусаар хязгаарладаг. Үүнд: 2008 оны Замын журмын с1 52(1)(d)-д хүн зөвшөөрөл авснаас бусад тохиолдолд Сиднейн боомтын гүүр эсвэл далайн гүүрэн дээр олон нийтийн цугларалт, жагсаал хийх, оролцох ёсгүй гэж заасан. Хатан хааны Ботаникийн цэцэрлэгт хүрээлэн болон Домэйн итгэмжлэлээс бичгээр зөвшөөрөл авалгүйгээр цэцэрлэгт хүрээлэнд олон нийтийн жагсаал, цуглаан хийх үед үг хэлсэн хүнийг гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутай гэж заасан байдаг.</p>
5.	<p style="text-align: center;">Япон</p> <p>Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлд "Хуран чуулах, эвлэлдэн нэгдэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх болон үзэл бодлоо илэрхийлэх бусад бүх төрлийн эрх чөлөөг баталгаажуулна."⁷⁰ гэж заасан байдаг Япон жагсаал, цуглааныг зөвхөн төрийн эрх бүхий байгууллагын зөвшөөрөлтэйгээр зохион байгуулдаг. Олон нийтийн арга хэмжээ зохион байгуулж байгаа газарт нийтийн хэв журам сахиулахад хүндрэл учруулж буй нөхцөл байдал үүссэн тохиолдолд удирдах байгууллага жагсаал зохион байгуулахыг зөвшөөрсөн шийдвэрээ цуцалж, жагсаал, цуглаан хийх өдөр, газар, цаг, маршрутыг өөрчлөх нэмэлт нөхцөл тавьж болно. Жагсаал, цуглаан зохион байгуулагчдад урьдчилан мэдэгдэх ёстой.</p> <p>Өргөдөл гаргахдаа тухайн арга хэмжээг зохион байгуулагчид төлөвлөсөн арга хэмжээний тухай болон түүнд оролцож буй хүмүүсийн талаарх мэдээллийг зориудаар гуйвуулсан, эсхүл өмнө нь тохиролцсон нөхцөлийг зөрчиж арга хэмжээ зохион байгуулсан бол жагсаал зохион байгуулагчид эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж болно. Энэ нь 50,000 иен (ойролцоогоор 500 доллар) хүртэл торгууль, эсвэл нэг жил албадан ажил хийлгэх, мөн ижил хугацаагаар хорих зэрэг хэлбэртэй байж</p>

⁶⁹ A form for this purpose is provided under the Summary Offences Regulation 2010, Schedule 1: Notice of Intention to Hold A Public Assembly.

⁷⁰ The Constitution of Japan (May 3, 1947)

https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html

	болно. Японы хуулийн дагуу жагсаалын аль нэг болзлыг зөрчсөн хүмүүсийг шууд баривчилдаг. Цугларсан олныг хүчирхийлсэн, хүч хэрэглэхээр заналхийлсэн, түүнчлэн албан тушаалтны гурваас доошгүй удаа тараах тушаалыг биелүүлээгүй тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан. ⁷¹
6.	БНСУ
	<p>2-р зүйл (Тодорхойлолт) Энэхүү хуулийн зорилгын үүднээс нэр томъёоны тодорхойлолтыг дараах байдлаар тодорхойлно.</p> <p>1. "Гадна цуглаан" гэж дээвэр, бүрээсгүй, эсвэл дөрвөн тал нь хаагдаагүй задгай талбайд байгаа цуглааныг;</p> <p>2. "Жагсаал" гэсэн нэр томъёо нь зам, талбай, цэцэрлэгт хүрээлэн зэрэг олон нийтийн чөлөөтэй зорчих боломжтой олон нийтийн газруудад нэгдмэл зорилгын дагуу жагсаж, эсвэл өөрсдийн хүсэл зориг, эрс шийдэмгий байдлаар олон тооны хүмүүсийн санал бодолд нөлөөлөх зорилгоор жагсаж буй хэсэг бүлэг хүмүүсийн үйлдлийг хэлнэ.</p> <p>3. "Зохион байгуулагч" гэж тухайн хүн, байгууллагын нэр дээр, өөрийн хариуцлагатай цуглаан, жагсаал, цуглаан хийж байгаа хүн, байгууллага; жагсаал, цуглаан зохион байгуулагч нь уг цуглаан, жагсаалыг зохион байгуулах ажлыг удирдан зохион байгуулах ажлыг ерөнхий ахлагч томилж болно. Энэ тохиолдолд ерөнхий удирдагч нь итгэмжлэгдсэн хариуцлагын хүрээнд ажил үүргээ гүйцэтгэж байгаа тохиолдолд зохион байгуулагч гэж үзнэ;</p> <p>4. "Модератор" гэж зохион байгуулагчид жагсаал, цуглааныг эмх цэгцтэй явуулахад туслах зорилгоор зохион байгуулагчаас томилсон этгээдийг;</p> <p>5. "Цагдаагийн шугам" гэж эрх бүхий цагдаагийн газрын дарга, эрх бүхий бүс нутгийн цагдаагийн газрын комиссар хууль ёсны цуглаан, жагсаалыг хамгаалах, нийтийн хэв журмыг сахиулах, замын хөдөлгөөний жигд байдлыг хангах зорилгоор цуглаан, жагсаал зохион байгуулж буй газар, жагсаалын дагуух замын хэсэгт хилийн заагийг тойруулан тогтоосон, хаалт, замын хөдөлгөөний эгнээ гэх мэт хилийн тэмдэглэгээг хэлнэ.</p> <p>3-р зүйл (Жагсаал, цуглаан хийхэд саад учруулахыг хориглох) (1) Хүчирхийлэл, заналхийлэл, бусад арга хэрэгслээр тайван цуглаан, жагсаалд хэн ч саад болж, дэг журмыг нь зөрчиж болохгүй. (2) Жагсаал, цуглаан зохион байгуулагч, зохицуулагчийг энэ хуулийн заалтад заасан үүргээ биелүүлэх явцад хүчирхийлэл, заналхийлэл, бусад аргаар хэн ч саад болохгүй. (3) Тайван жагсаал, цуглаанд саад учруулж болзошгүй гэсэн үндэслэл байгаа тохиолдолд цуглаан, жагсаалыг зохион байгуулагч ийм эрсдэлийн талаар цагдаагийн эрх бүхий байгууллагад мэдэгдэж, түүнийг хамгаалах хүсэлт гаргаж болно. Энэ тохиолдолд цагдаагийн эрх бүхий байгууллагын дарга хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр хамгаалалт авах хүсэлтээс татгалзаж болохгүй.</p> <p>4-р зүйл (Тодорхой хүнийг оролцооноос хасах) Цуглаан, жагсаал зохион байгуулагч, зохицуулагч нь тухайн хүн, байгууллагыг цуглаан, жагсаалд оролцохоос хасаж болно: Хэрэв хэвлэл мэдээллийн байгууллагын сурвалжлагчийг чөлөөтэй нэвтрэхийг баталгаажуулсан боловч энэ тохиолдолд үнэмлэхээ үзүүлж, сурвалжлагч гэдгээ илтгэх тууз зүүх.</p> <p>5-р зүйл (Жагсаал, цуглаан хийхийг хориглох) (1) Дараах дэд зүйлд хамаарах аливаа жагсаал, цуглааныг хэн ч хийж болохгүй. 1. Үндсэн хуулийн цэцийн шийдвэрээр татан буугдсан улс төрийн намын зорилгод хүрэхийг оролдсон жагсаал, цуглаан; болон 2. Хамтын хүчирхийлэл, заналхийлэл, устгал, галдан шатаах зэргээр өдөөн хатгаж, нийтийн амгалан тайван байдал, дэг журамд шууд заналхийлсэн нь тодорхой болсон цуглаан, жагсаал. (2) Хэн ч (1)-д заасны дагуу хориглосон ийм жагсаал, цуглааныг суртал ухуулгын кампанит ажил явуулахгүй, эсхүл ийм цуглаан хийх, жагсаал зохион байгуулахад хүмүүсийг турхирч болохгүй.</p> <p>10 дугаар зүйл (Гадаа цуглаан, жагсаал хийхийг хориглоно) Нар мандахаас өмнө, жаргасны дараа хэн ч гадаа жагсаал, цуглаан хийж болохгүй: Цагдаагийн эрх бүхий байгууллагын дарга нар мандахаас өмнө, бүр жаргасны дараа зохион байгуулагч нь уг цуглааныг зохион байгуулах талаар урьдчилан мэдээлсэн, тухайн арга хэмжээний мөн чанар нь тухайн цагуудад зохион байгуулах зайлшгүй бол дэг журам сахиулахаар гадаа цуглаан хийхийг зөвшөөрч болно.</p> <p>11 дүгээр зүйл (Гадаа цуглаан, жагсаал хийхийг хориглосон газар) Дараах оффисын барилга, орон сууцнаас 100 метрийн радиус дотор жагсаал, цуглаан зохион байгуулахыг хориглоно.</p>

⁷¹ Б.Батдэлгэр, МУ-ын Үндсэн хууль дахь Жагсаал, цуглаан хийх эрхийг практикт хэрэгжүүлэхэд тулгамдаж буй асуудал, тэдгээрийг шийдвэрлэх зарим арга зам, Магистрын дипломны ажил, 2022 он.

1. Үндэсний Их Хурлын байр, бүх шатны шүүх, Үндсэн хуулийн цэц;
2. Ерөнхийлөгчийн өргөө болон Улсын Их Хурлын дарга, Улсын дээд шүүхийн Ерөнхий шүүгч, Үндсэн хуулийн цэцийн даргын албан ёсны өргөө;
3. Ерөнхий сайдын албан ёсны оршин суух газар; болон
4. Солонгос дахь дипломат төлөөлөгчийн газрын тэргүүнүүдийн оршин суух газар.

12 дугаар зүйл (Хөдөлгөөнийг жигд явуулахын тулд цуглаан, жагсаал хийхийг хязгаарлах)

(1) Цагдаагийн эрх бүхий байгууллагын дарга Ерөнхийлөгчийн зарлигаар томоохон хотын төв замд хөдөлгөөний жигд урсгалыг хангахаар жагсаал, цуглаан хийхийг хориглох, эсвэл шаардлагатай гэж үзвэл замын хөдөлгөөний дэг журмыг сахиулах нөхцөлийг зааж, хязгаарлаж болно.

(2) Хэрэв цуглаан, жагсаал зохион байгуулагч нь зам дагуу жагсаал хийхээр зохицуулагчдыг томилсон бол (1)-д заасан хориглолтыг дараах тохиолдолд хориглоно: Хэрэв ийм жагсаал, цуглаанд саад учруулж болзошгүй бол. тухайн зам болон ойролцоох бусад замуудын хөдөлгөөн жигдэрч, улмаар хөдөлгөөнд ноцтой хүндрэл учруулж байгаа тохиолдолд (1)-д заасан хориглолтыг гаргаж болно.

14 дүгээр зүйл (Чанга яригч ашиглахыг хязгаарлах гэх мэт)

(1) Аливаа цуглаан, жагсаал зохион байгуулагчид Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтоосон дуу чимээний түвшингээс хэтэрсэн чанга яригч, бөмбөр, жижиг эсвэл том гонг гэх мэт төхөөрөмж, хэрэгслийг ашиглан бусдад ноцтой хохирол учруулах аливаа чимээ шуугиан гаргахыг хориглоно.

(2) Аливаа цуглаан, жагсаал зохион байгуулагч нь (1)-д заасан дуу чимээний түвшингээс хэтэрсэн дуу чимээ гаргаж бусдад хор хөнөөл учруулж байгаа бол цагдаагийн эрх бүхий байгууллагын дарга зохион байгуулагчид дуу чимээний түвшинг бууруулах, эсвэл чанга яригч гэх мэтийн хэрэглээг түр зогсоох эсвэл чанга яригчийг түр болиулах гэх мэт шаардлагатай арга хэмжээ авна.

15 дугаар зүйл. Сургууль, урлаг, спорт, шашин шүтлэг, зан үйл, нөхөрлөлийг сурталчлах, амралт зугаалга, хурим, оршуулгын болон дурсгалын арга хэмжээ, үндэсний баяр ёслол зэрэг арга хэмжээнүүдийн цугларалтад 6-12 дугаар зүйл хамаарахгүй.

16 дугаар зүйл (Зохион байгуулагчдын анхаарах зүйлс)

(1) Цуглаан, жагсаал зохион байгуулагч нь цуглаан, жагсаалыг эмх цэгцтэй явуулна.

(2) Цуглаан, жагсаал зохион байгуулагч нь цуглаан, жагсаалыг эмх цэгцтэй явуулахад нь туслах зорилгоор арван найман ба түүнээс дээш насны хүмүүсийг зохицуулагчаар томилж болно.

(3) Цуглаан, жагсаал зохион байгуулагч (1)-д заасан дэг журмыг сахиулж чадаагүй тохиолдолд тэр цуглаан, жагсаалыг тараана.

(4) Цуглаан, жагсаал зохион байгуулагч нь дараах дэд зүйлд заасан аливаа үйлдлийг хийх ёсгүй.

1. Бусдын амь нас, бие махбодийн аюулгүй байдалд аюул, хохирол учруулж болзошгүй галт зэвсэг, тэсэрч дэлбэрэх бодис, сэлэм, төмөр баар, саваа, чулуу, бусад хэрэгслийг авч явах, ашиглах, эсхүл бусдад авч явах, ашиглахыг шаардах;

2. Хүчирхийлэл, заналхийлэл, устгал, галдан шатаах зэргээр эмх журам зөрчих; болон

3. Зорилго, огноо, цаг, газар, арга гэх мэтийг илт зөрчсөн.

(5) Дотор цуглааныг зохион байгуулагч нь чанга яригч суурилуулах гэх мэт эргэн тойрныхоо хүмүүсийн оролцоог татахуйц аливаа үйлдлийг хийх ёсгүй.

17 дугаар зүйл (Зохицуулагчдын анхаарах асуудал)

(1) Цуглаан, жагсаалын зохион зохицуулагчид уг цуглаан, жагсаалыг зохион байгуулагчийн зааврын дагуу цуглаан, жагсаалын дэг журмыг сахиулахыг хичээнэ.

(3) Цуглаан, жагсаалын зохицуулагчид цугларалт, жагсаалын үеэр оролцогчдод амархан ялгагдахуйц гарын тууз, малгай, мөрний бүс, цув өмсөх ёстой.

(4) Цагдаагийн эрх бүхий байгууллагын дарга жагсаал, цуглаан зохион байгуулагчтай зөвшилцсөний үндсэн дээр зохицуулагчдын тоог хамгийн оновчтой хүний тоонд тохируулж болно.

(5) Зохицуулагчдын тоог (4)-д заасны дагуу тохируулсан тохиолдолд цуглаан, жагсаалын зохион байгуулагч нь жагсаал, цуглаан эхлэхээс өмнө зохицуулагчдын нэрсийн жагсаалтыг цагдаагийн эрх бүхий байгууллагын даргад ирүүлнэ.

18 дугаар зүйл (Оролцогчдын анхаарах асуудал)

(1) Жагсаал, цуглаанд оролцож буй аливаа хүн дэг журмыг сахиулах талаар зохион байгуулагч болон зохицуулагчдын өгсөн зааврыг дагаж мөрдөх ёстой.

(2) Цуглаан, жагсаалд оролцож буй хэн ч 16 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсгийн 1, 2-т хамаарах аливаа үйлдлийг хийх ёсгүй.

Бусад улс орнуудын хувьд жагсаал, цуглаан зохион байгуулахтай холбоотой зохицуулалтад хориглох зүйлсэд газар, хувцас, эд зүйлс гэх мэт жагсаал, цуглааныг энх тайван буюу тайван жагсаал, цуглаан зохион байгуулахтай холбогдуулан нарийвчлан зохицуулжээ. Нөгөө талаар жагсаал, цуглаан нь бусдын амгалан тайван байдал, бусдын эрх, эрх чөлөөг хязгаарлах үндэслэл болохгүйн тулд тодорхой хувийн орон байр, радиус дотор жагсаал хийхийг хориглох зэргээр зохицуулжээ.

Харин манай улсын хувьд хэт ерөнхий байдлаар зохицуулсан нь хэд хэдэн кэйс маргааныг гаргасан болно. Тухайлбал, Д.М, Э.О нарын хэсэг залуучууд талбайд хүүхдийн гутал оруулж, гуталтай жагсаал хийх гэсэн боловч цагдаагийн алба хаагчид тэдгээр эд зүйлсийг хураан авсан болно. Гэтэл 2016 оны үед Монголын Залуучуудын Холбооны зүгээс гуталтай жагсаал зохион байгуулахад зөвшөөрсөн нь хууль тогтоомж нь ялгамжтай байдлаар хэрэгжих, зохицуулалтгүйн улмаас тухайн үеийн нөхцөл байдалд тулгуурлан цагдаагийн алба хаагчийн эрх хэмжээний хүрээнд шийдэгдэж, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хуульд заагаагүй үндэслэлээр хязгаарлахад хүргэж байна.

Б. Жагсаал, цуглааныг бүртгүүлэх

Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуульд 2005 оны 11 дүгээр сарын 17-ны өдөр нэмэлт, өөрчлөлт оруулахдаа Улаанбаатар хотын Сүхбаатарын талбайд тайван жагсаал, цуглаан хийхийг хориглосон заалтыг хүчингүй болгож, жагсаал, цуглаан зохион байгуулахад “зөвшөөрөл авна” гэснийг “бүртгүүлнэ” гэж өөрчилсөн. Гэвч хуулийг агуулгын хувьд ийнхүү өөрчилсөн хэдий ч бүртгүүлэлгүйгээр жагсаал, цуглаан зохион байгуулсан бол албадан тараах үр дагавартайгаар хуульчилсан байгаа нь зөвшөөрөл авах тогтолцоо практикт огт өөрчлөгдөөгүй нь харагдаж байна.

Дээр дурдсанчлан жагсаал, цуглааныг бүртгүүлэхэд мэдэгдэл болон зөвшөөрлийн гэсэн 2 тогтолцоо байдаг. Мэдэгдлийн тогтолцоо нь зөвшөөрлийн тогтолцооноос дутахгүйгээр чухал ашиг сонирхлыг хамгаалж чаддагийн зэрэгцээ тайван цуглах эрхийг эдлэхийг зөрчих эрсдэл илүү багатай. Зохион байгуулагчаас эрх бүхий этгээдэд цуглах тухай урьдчилан мэдэгдсэн байхад л хангалттай бөгөөд түүний зөвшөөрөл эсхүл бүртгэлийг хүлээхгүйгээр тайван цуглаж болдог. Тиймээс, энэ тогтолцоо нь “цуглах эрх чөлөөг хэрэгжүүлэхэд зөвшөөрөл заавал авах ёсгүй гэсэн үг”. Мэдэгдэл нь цагдаагийн байгууллагад жагсаал, цуглааны тайван байдлыг хангах үүргээ хэрэгжүүлэх боломжийг олгохын тулд байдаг бол зөвшөөрлийн тогтолцоонд цуглааныг зөвшөөрөөгүй (цуглах мэдэгдлийг бүртгэхээс татгалзсан) бол цуглаан хийх хориотой бөгөөд зөвшөөрөлгүй цуглаан хийвэл тухайн цуглааныг албадан тарааж эрүүгийн эсхүл захиргааны хариуцлага хүлээлгэдэг. Тайван цуглах эсэх нь эрх бүхий этгээдийн зөвшөөрөл эсхүл татгалзлаас шууд хамаардаг. Тиймээс зөвшөөрөл авах шаардлага нь мэдэгдэх шаардлагаас илүү урвуулан ашиглагдах эрсдэлтэй. Эрх баригч намын боловсон хүчинд уг зөвшөөрлийг өгөх эрх мэдэл хадгалагддаг бол энэ эрх чөлөөг хоосон зүйл болгодог ба олонх өөрсдийнхөө эсрэг дуу хоолойг хаахын тулд цуглах зөвшөөрөл өгөхөөс татгалзах эрсдэлтэй⁷² гэж үздэг.

Тус хуулиар улс төр, эдийн засаг, нийгэм, хүний эрх, эрх чөлөөтэй холбоотой асуудлаар зохион байгуулж байгаа спорт, урлаг, уран сайхан, баяр наадмын болон тэдгээртэй адилтгах бусад арга хэмжээнд уг хууль үйлчилж дурдсан сэдэвтэй холбоогүй спорт, урлаг, уран сайхан, баяр наадмын болон тэдгээртэй адилтгах бусад арга хэмжээнд “Нийслэлийн гудамж, талбайд

⁷² Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс, “Монгол Улс дахь тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийн төлөв байдал, цаашид боловсронгуй болгох асуудал” судалгааны тайлан, Улаанбаатар хот, 2004 он

спорт, урлаг, уран сайхан, баяр ёслолын болон тэдгээртэй адилтгах арга хэмжээг зохион байгуулах журам” үйлчлэхээр зааж, тухайн жагсаал, цуглааныг дурдсан асуудалтай холбоотой, эсхүл холбоогүй гэж өөрийн үзэмжээр шийдвэр гаргах боломжийг захиргааны байгууллагад олгосон хэмээн судлаачид шүүмжлэлтэй хандсаар ирсэн нь холбогдох бүх судалгааны бүтээлүүдээс харагдсан. Уг нөхцөл байдлын шалтгаан нь ялангуяа улс төрийн шинжтэй, төрийн бодлого үйл ажиллагааг шүүмжилсэн жагсаал, цуглаанаас жийрхэх, цэрвэх, төрийн алба хаагчийн нийгмийн хандлага⁷³ гэж үзжээ. Жагсаал, цуглааныг ардчилсан нийгэмд байх ёстой хэвийн үзэгдэл хэмээн хүлээж авах ойлголт төлөвшөөгүйн улмаас эрх зүйн зохицуулалт ч, хуулийг хэрэглэж хэрэгжүүлж байгаа үйл ажиллагаа ч жагсаал, цуглааныг дэмжихэд биш намжаахад чиглэж байна гэсэн дүгнэлтийг ХЭҮК-оос илэрхийлж байсан.⁷⁴

Доктор О.Мөнхсайхан нэгэн өгүүлэлдээ “иргэд дурдсан асуудлаар жагсаал, цуглаан зохион байгуулах хүсэлт гаргахад хуулийн холбогдох зүйл, заалтыг баримтлан зөвшөөрөл олгохоос татгалздаг. Мөн зөвшөөрөл олгосон жагсаал, цуглаан нь улс төр, хүний эрх, эрх чөлөө, эдийн засагтай холбоотой асуудлаар төр засагт хандан ямар нэг санал, шаардлага илэрхийлээгүй гэж маргадаг ч үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх чөлөөг зөвхөн төр засагт хандан санал, шаардлага тавьдаг гэж нэг утгаар ойлгож болохгүй, хүн бүр өөрийн сонгосон аргаар чөлөөтэй илэрхийлэх арга хэлбэр нь ямар ч байж болно.”⁷⁵ хэмээн тодотгосон ба урьдчилан мэдэгдэх хуулийн зохицуулалт нь зөвшөөрөл хүсэхээс илүүтэй зорилгын тухай мэдэгдэхийг шаарддаг.⁷⁶

Харин зөвшөөрлийн тогтолцоо нь цуглах эрхийн үнэт зүйлийг үгүйсгэдэг төдийгүй хуулиар зохицуулаагүй бүхэн хууль ёсны байх ёстой гэсэн зарчимтай харшилдаг. Зөвшөөрлийн тогтолцоог халахыг олон улсын хүний эрхийн байгууллагууд зөвлөж ирсэн ба зөвшөөрлийн тогтолцоо цуглах эрх, эрх чөлөөг зөрчсөн гэсэн шийдвэрийг олон улсын шүүх гаргаж байжээ.⁷⁷ Хүний үндсэн эрхийн хэрэгжилтийг аль нэг албан тушаалтны үзэмж, дур зоргоос хамааралтай болгож болохгүй.⁷⁸ Иргэд ихэнх тохиолдолд тухайн улс төрийн бодлого шийдвэрийг эсэргүүцэж жагсдаг ба энэхүү жагсах зөвшөөрлөө эсэргүүцэх гэж байгаа хүнээсээ авна гэдэг үзэл бодлоо хянуулсан хэрэг болох тул төрөөс хөндлөнгөөс зөвшөөрнө, зөвшөөрөхгүй гэсэн оюун санааны хязгаарлалт байх ёсгүй.⁷⁹

Иргэд, байгууллага тайван жагсаал, цуглаан зохион байгуулах тухайгаа орон нутгийн цагдаагийн байгууллагад (нийслэлд дүүргийн, аймаг, сумын цагдаагийн газар, хэлтэс, тасаг) мэдэгддэг байхад л хангалттай. Цагдаагийн бие бүрэлдэхүүн зайлшгүй шаардлагатай бусад ажиллагаанд оролцох болсноос хүчний хувьд тухайн арга хэмжээг зохицуулах боломжгүй, өөр жагсаал, цуглаан давхацсан тохиолдолд бүртгэхгүй байх хуулийн зохицуулалт хийх ёстой⁸⁰

⁷³ Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн хэрэгжилтийн талаар нийтийн сонсгол /2021.12.30/, ХЭҮК-ын гишүүн Г.Нарантуяа

⁷⁴ Мөн тэнд.

⁷⁵ Шүүх эрх мэдэл сэтгүүл, 2018 он №1, О.Мөнхсайхан “Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө, түүний хэрэгжилт”, 15-28 дахь тал.

⁷⁶ OSCE/ODIHR, Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly, Warsaw, 2007

⁷⁷ Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс, “Монгол Улс дахь тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийн төлөв байдал, цаашид боловсронгуй болгох асуудал” судалгааны тайлан, Улаанбаатар хот, 2004 он

⁷⁸ Шүүх эрх мэдэл сэтгүүл, 2018 он №1, О.Мөнхсайхан “Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө, түүний хэрэгжилт”, 15-28 дахь тал.

⁷⁹ Х.Чинбат “Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө ба Монгол Улс” Улаанбаатар хот, 2017. <https://legaldata.mn/buteel/pdf?id=432> (Сүүлд үзсэн: 2022.03.01)

⁸⁰ Монгол Улсын Хүний эрхийн комисс, Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх Хүний эрхийн үндэсний комиссын 10 дахь илтгэл, УБ., 2011 он, 61-64 дэх тал. <https://nhrcm.gov.mn/%D0%BC%D1%8D%D0%B4%D1%8D%D1%8D/%D0%B8%D0%BB%D1%82%D0%>

гэж ХЭҮК үзжээ. Түүнчлэн цахим шилжилтийн явцыг эрчимтэйгээр хэрэгжүүлж буй энэ үед жагсаал, цуглаан зохион байгуулах мэдэгдлийг зохион байгуулагчид цахимаар мэдэгдэх, тухайн газар, цагт өөр бусад үйл ажиллагаа давхцаж байгаа эсэх нь олон нийтэд ил харагддаг зохицуулалтыг мөн нэвтрүүлж болох юм.

Түүнчлэн мэдэгдэл өгөх үйл явц нь төвөгтэй, хүнд сурталтай байх ёсгүй. Мэдэгдэл өгөх хугацаа нь шаардлагагүй урт байж болохгүй, харин мэдэгдсэн өдрөөс өмнө холбогдох төрийн эрх баригчдад уг арга хэмжээг төлөвлөх, бэлтгэх, мөн шүүх эсвэл шүүхэд хурдан давж заалдах хүсэлтээ дуусгахад хангалттай хугацаа өгөх ёстой. Хэрэв эрх баригчид мэдэгдэлд ямар нэгэн эсэргүүцэл гаргаагүй бол олон нийтийн цуглаан зохион байгуулагчид мэдэгдсэн нөхцөлийн дагуу, хязгаарлалтгүйгээр төлөвлөсөн үйл ажиллагаагаа үргэлжлүүлэх боломжтой байх ёстой⁸¹ хэмээн жагсаал, цуглаан хийх эрхийн тухай олон улсын удирдамжид зөвлөдөг.

Судалгаа. Монголын Өмгөөлөгчдийн Холбооны гишүүн өмгөөлөгчдөөс фокус ярилцлагын аргаар авсан судалгаагаар Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуульд өмгөөлөх эрхийг хангаж чадаж байгаа юу? гэсэн асуултад нийт 10 өмгөөлөгчөөс 8 өмгөөлөгч чадахгүй байгаа, 2 өмгөөлөгч чадаж байгаа гэсэн хариултыг өгсөн болно.

Монгол улсад жагсаал, цуглаан хийхтэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалтын тулгамдсан асуудлуудыг нэрлэнэ үү? гэхэд 10 өмгөөлөгч Жагсаал, цуглааны үед мэдэгдлийг зөвшөөрөл хэлбэрээр ашиглаж буй нь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг зөрчиж байна гэж үзсэн, 7 өмгөөлөгч жагсаал, цуглааны үед өмгөөлөх эрхийг хангадаггүй, баривчлагдсан, саатуулагдсан этгээдтэй гэрээ байгуулсан байхыг шаарддаг зэрэг өмгөөлөх эрхтэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалт дутмаг гэж үзсэн байна.

Кэйс хоёр. Иргэн Б.Б 2019 оны 08 дугаар сарын 27-ны өдөр Баянзүрх дүүргийн засаг даргад жагсаал, цуглаан бүртгүүлэх тухай мэдэгдэл хүргүүлсэн. Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.1.3 дахь хэсэгт заасан үндэслэл тогтоогдсон тул 2019 оны 08 дугаар сарын 28-ны өдөр 02/1715 дугаар албан бичгээр хариу хүргүүлэхдээ 2019 оны 08 дугаар сарын 31-ний өдөр зохион байгуулах жагсаал, цуглааныг зохион байгуулах боломжгүй болохыг мэдэгдсэн. Улмаар иргэн Б.Б Нийслэл дэх захиргааны хэргийн шүүхэд гаргаж нэхэмжлэлийг шүүх 2019 оны 10 дугаар сарын 01-ний өдөр хэлэлцэж, жагсаал, цуглааныг 2019 оны 09 дүгээр сарын 01-ний өдөр Баянзүрх дүүргийн 26 дугаар хорооны нутаг дэвсгэрт зохион байгуулах жагсаал, цуглааныг бүртгэхээс татгалзсан Баянзүрх дүүргийн засаг даргын эс үйлдэхүй хууль бус болохыг тогтоож, жагсаал, цуглааныг бүртгэхийг даалгасан байна.⁸²

Дээрх кэйсээс үзвэл иргэн Б.Б-ийн 2019 оны 09 дүгээр сарын 01-ний өдөр болж буйтай холбогдуулан үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхэд ноцтой халдсан боловч шүүх хөндөгдсөн эрхийг бүтэн сарын дараа сэргээснээр тодорхой үзэл бодол илэрхийлэх боломжит үйл явдал буюу хичээлийн жилийн нээлт дууссан учраас ач холбогдол, олон нийтийн анхааралд өртүүлэх жагсаал, цуглааны зорилго нь биелэгдээгүй байна. Жагсаал, цуглаан нь тодорхой үйл явдалд тулгуурлан бий болох, үзэл бодлоо илэрхийлэх ач холбогдолтой байдаг билээ.

[B3%D1%8D%D0%BB/](#)

⁸¹ OSCE/ODIHR, Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly, Warsaw, 2007

⁸² Нийслэл дэх захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2019 оны 10 дугаар сарын 01-ний өдрийн 635 дугаар шийдвэр

Сонгон авсан улс орнуудын хуулийн зохицуулалт

1.	ХБНГУ
	<p>Цуглааны тухай хууль. § 14 [Бүртгүүлэх үүрэг]</p> <p>(1) Олон нийтийн жагсаал, цуглааныг задгай талбайд зохион байгуулах гэж байгаа хэн бүхэн жагсаал, цуглааны сэдвийг зарлахаас дор хаяж 48 цагийн өмнө эрх бүхий байгууллагад мэдэгдэх ёстой.</p> <p>(2) Бүртгэлд жагсаал, цуглааныг удирдан явуулах хүнийг заавал зааж өгөх ёстой.</p> <p>Цуглааны тухай хуулийн 14-р хэсэгт заасны дагуу гадаа цуглаан зохион байгуулах гэж байгаа зохион байгуулагч нь уг арга хэмжээг зарлахаас 48 цагийн өмнө эрх бүхий байгууллагад мэдэгдэж, арга хэмжээний мөн чанарыг зарлах ёстой. Цаашлаад хариуцах хүнийг нэрлэх ёстой. Хариуцсан байгууллага нь хотын захиргааны зохицуулах байгууллага юм. Германы Үндсэн хуулийн 83, 84 дүгээр зүйлд заасны дагуу ХБНГУ-ын холбооны муж бүр Ассамблейн тухай хуулийг хэрэгжүүлэх журам, эрх мэдлийг тогтоохыг зөвшөөрдөг. Үүнд хариуцах эрх мэдлийг тогтоох асуудал ч багтана. Мэдэгдэл өгсний дараа зохион байгуулагч нь зөвшөөрөл авах шаардлагагүй тул эрх бүхий байгууллагаас ямар нэгэн хариу хүлээх ёсгүй. Эрх баригчид цуглааны үр дүнд аливаа аюул, аюулаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах шаардлагатай гэж үзвэл онцгой хариу үйлдэл үзүүлэх болно. Үүнийг нөхцөлийг тогтоох эсвэл бүр бүрэн хориглох замаар хийж болно. Ингэснээр гадаа цуглаан хийх тухай мэдэгдэх, зохион байгуулах журмын явцад оролцогчийн цуглаан хийх эрхийг анх удаа хязгаарлаж болно.</p>
2.	Эстони
	<p>§ 7. Урьдчилан мэдэгдэх үүрэг</p> <p>(1) Нийтийн цуглааныг зохион байгуулагч нь олон нийтийн цуглаан зохион байгуулах талаар мэдэгдэнэ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) замын хөдөлгөөнийг дахин зохион байгуулах; 2) майхан, тайз, индэр болон бусад томоохон байгууламж барих; эсвэл 3) дуу чимээ, гэрэлтүүлгийн хэрэгсэл ашиглах; <p>Энэ хуулийн 8 дугаар зүйлд заасан мэдэгдлийг ажлын дөрвөн өдрийн дотор, гэхдээ гурван сараас илүүгүй хугацаанд цуглаан болохоос өмнө:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) нийтийн цуглаан зохион байгуулахаар төлөвлөж буй засаг захиргааны нутаг дэвсгэрт байрлах хөдөөгийн засаг захиргаа, хотын захиргаанд; 2) олон нийтийн цуглааныг тухайн мужийн хэд хэдэн хөдөөгийн засаг захиргаа, хотын захиргааны нутаг дэвсгэрт зохион байгуулахаар төлөвлөж байгаа бол мужийн захиргаанд; 3) олон нийтийн цуглааныг хэд хэдэн мужийн засаг захиргааны нутаг дэвсгэрт зохион байгуулахаар төлөвлөж байгаа бол Бүгд Найрамдах Улсын Засгийн газарт. <p>(2) Энэ хэсгийн (1)-д заагаагүй цуглааны талаар зохион байгуулагч нь энэ хуулийн 8 дугаар зүйлд заасан мэдэгдлийг цуглаан эхлэхээс хоёроос доошгүй цагийн өмнө холбооны хэрэгслээр буюу шууд цагдаагийн байгууллагад хүргүүлнэ.</p> <p>§ 8. Олон нийтийн цуглааны мэдэгдэл</p> <p>(1) Нийтийн цуглааны мэдэгдэлд дараах зүйлийг тусгана.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) цуглааны төрөл (жагсаал, улс төрийн жагсаал, пикет, шашны арга хэмжээ, парад болон бусад жагсаал); 2) цуглааны зорилго; 3) оролцогчдын таамагласан тоо; 4) цугларах газар; 5) маршрут (хэрэв байгаа бол); 6) цуглаан болох газар; 7) эхлэл ба төгсгөлийн огноо, цаг; 8) зохион байгуулагчийн нэр, овог, төрсөн он, иргэншил, Эстони улсад оршин суугаа хаяг; 9/ зохион байгуулагч нь хуулийн этгээд, хуулийн этгээдийн эрхгүй холбоо бол түүний нэр, хаяг; 10) цуглаанд ашиглах дуу чимээ, гэрэлтүүлгийн хэрэгслийн талаарх мэдээлэл; 101/ цуглаан хийх зориулалттай майхан, тайз, индэр болон бусад томоохон байгууламж

барих тухай мэдээлэл;

11/ цуглааныг зохион байгуулагч энэ хуулиас үүсэх шаардлагыг мэдэж байгаа тухай нотлох баримт;

12) зохион байгуулагчтай харилцах утас, факсын дугаар (хэрэв байгаа бол).

(2) Нийтийн цуглааны мэдэгдэлд зохион байгуулагч гарын үсэг зурна.

(3) Зохион байгуулагч нь олон нийтийн цуглаан зохион байгуулахын тулд замын хөдөлгөөнийг дахин зохион байгуулах шаардлагатай бол цагдаагийн байгууллагаас баталсан замын хөдөлгөөний төлөвлөгөөг олон нийтийн цуглааны мэдэгдэлд хавсаргана. Хэд хэдэн хөдөө орон нутгийн засаг захиргаа, хотын захиргааны нутаг дэвсгэрт нийтийн цуглаан зохион байгуулахаар төлөвлөж байгаа бол замын хөдөлгөөний төлөвлөгөөг мөн мужийн захиргаанд батлуулахаар хүргүүлнэ.

(4) Зохион байгуулагч нь төрийн захиргааны байгууллагын дарга, эсвэл хөдөө орон нутгийн засаг захиргаа, хотын захиргааны байгууллагын тэргүүнээс гаргасан мэдэгдлийг хавсралтынх нь хамт ийм зорилгоор эрх олгосон албан тушаалтанд биечлэн гардуулж, нэгэн зэрэг танилцуулна. иргэний үнэмлэх болон түүнийг Эстони иргэн, эсхүл Эстони улсад удаан хугацаагаар оршин суух зөвшөөрөлтэй, эсхүл Эстонид байнга оршин суух эрхтэй болохыг нотлох баримт бичиг.

(5) Энэ хуулийн 6 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэг болон энэ хэсгийн (1)-ээс (4)-д заасан шаардлагын дагуу нийтийн цуглааны мэдэгдлийг танилцуулсан бол төрийн захиргааны байгууллага, хөдөөгийн албан тушаалтан, хотын захиргаа, хотын захиргаа уг мэдэгдлийг хүлээн авч, олон нийтийн цуглааны зарыг бүртгэх тухай мэдэгдлийг зохион байгуулагчид нэн даруй өгнө.

(6) Хэрэв энэ хуулийн 6 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэг болон энэ хэсгийн (1)-ээс (4) хүртэлх дэд зүйлд заасан шаардлагын дагуу олон нийтийн цуглааны мэдэгдлийг ирүүлээгүй, эсхүл өөр цуглаан хийхээр өмнө нь бүртгүүлсэн бол ижил цаг хугацаа, ижил газар, ижил маршруттай бол төрийн захиргааны байгууллага, хөдөө орон нутгийн засаг захиргаа, хотын захиргааны албан тушаалтан мэдэгдлийг бүртгүүлэхгүй байх эрхтэй. Энэ тухай албан тушаалтан зохион байгуулагчид нэн даруй мэдэгдэнэ. Иргэдийн нийтийн цуглааны зарыг бүртгүүлээгүй тохиолдолд нийтийн цуглаан хийхийг хориглоно.

(7) Дотоод хэргийн сайд, Цагдаагийн ерөнхий газрын дарга, эсвэл захирагч нь шийдвэрээр энэ хуулийн 3, 5-р хэсэгт заасан зүйлийг баталгаажуулах шаардлагатай гэж үзэж болно. Энэ нь зайлшгүй юм:

1) олон нийтийн цуглаан хийхийг хориглох, эсвэл

2/мэдэгдэлд заасан газар, цагт олон нийтийн цуглаан хийхийг хориглох, нийтийн цуглааныг өөр газар болон өөр цагт зохион байгуулах санал гаргах.

(71) Энэ хэсгийн (7) дэд хэсэгт заасан шийдвэрийг гарын үсгийн эсрэг цуглаан зохион байгуулагчид мэдэгдэнэ. Гарын үсэг зурахаас татгалзаж зарлах боломжгүй бол шийдвэрийг гурван өдрийн дотор үндэсний сонинд нийтэлж цуглаан зохион байгуулагчид мэдэгдлийг бүртгэсэн тухай мэдэгдэнэ.

§ 10. Олон нийтийн цуглааны зарын мэдэгдэл

(1) Төрийн байгууллага болон орон нутгийн засаг захиргааны байгууллага олон нийтийн цуглааны мэдэгдлийг бүртгэнэ. Мэдэгдэлийн бүртгэлд дараах мэдээллийг тусгана.

1) мэдэгдлийг хүлээн авсан огноо, мэдэгдлийн бүртгэлийн дугаар;

2) цуглааныг зохион байгуулагчийн нэр, овог, төрсөн он, иргэншил, Эстонид оршин суугаа хаяг;

3/ цуглаан зохион байгуулах хуулийн этгээд, хуулийн этгээдийн эрхгүй холбооны нэр, хаяг;

4) цуглааны төрөл;

5) цуглааны зорилго;

6) оролцогчдын таамагласан тоо;

7) цугларах газар;

8) цуглаан болох газар; 9) зам;

9¹/ цуглаанд ашиглах дуу чимээ, гэрэлтүүлгийн хэрэгслийн талаарх мэдээлэл;

9²/ цуглаан хийх зориулалттай майхан, тайз, индэр болон бусад томоохон байгууламж барих тухай мэдээлэл;

10) эхлэл ба төгсгөлийн огноо, цаг;

	<p>11) цуглаанд оролцогчдын аюулгүй байдлыг хангах зөвшөөрөл. (2) Нийтийн цуглааны мэдэгдлийн талаарх мэдээлэл олон нийтэд нээлттэй.</p> <p>§ 14¹. Гомдлыг хянан шийдвэрлэх хугацаа Олон нийтийн цуглааны зарыг бүртгээгүй, нийтийн цуглаан хийхийг хориглосон тухай гомдлыг захиргааны хэргийн шүүх гомдлыг гаргасан өдөр, эсхүл ирүүлсэн өдрийн дараагийн ажлын өдрийн дотор хялбаршуулсан журмаар хянан хэлэлцэнэ.</p>
3.	Франц
	<p>Гадна цуглааныг 1995 оны 1-р сарын 21-ний өдрийн 95-73-р хуулиар өөрчилсөн 1935 оны 10-р сарын 23-ны өдрийн Декрет-Лойгоор зохицуулдаг. L.211-1-д зааснаар жагсаал, цуглааныг зохион байгуулахаас өмнө нь эрх бүхий албан тушаалтанд мэдүүлэх ёстой. Энэхүү урьдчилсан мэдэгдэлд арга хэмжээг зохион байгуулагчдыг тодорхойлж, жагсаалын зорилго, газар, хуваарийг зааж өгөх ёстой. Жагсаал нь орон нутгийн зан үйл, уламжлалт арга хэмжээ (нутгийн эрх баригчид аль хэдийн мэддэг бөгөөд ерөнхийдөө тайван шинжтэй байдаг), үүнд голчлон шашны жагсаал, эвслийн жагсаал, цуглаан эсвэл "дурсгалт" баяртай нийцэж байгаа гэж үзвэл урьдчилан мэдүүлэх шаардлагагүй.⁸³</p> <p>Дотор цуглаан хийхийг хориглох асуудлыг тухайн орон нутгийн цагдаагийн байгууллага шийдвэрлэж болно.</p> <p>Жагсаал, цуглаан хийх мэдэгдлийг төлөвлөсөн арга хэмжээ болохоос дор хаяж гурав хоногийн өмнө (гэхдээ арван таваас доошгүй хоногийн өмнө) мэдэгдэх ёстой. Уг мэдэгдлийг цагдаагийн үйл ажиллагаанд хяналт тавьдаг байгууллагад мэдэгдэнэ. Ийм эрх мэдлийг Францын 101 хэлтэс (захиргааны орон нутгийн бүс) тус бүрт Гүйцэтгэх засаглалыг төлөөлж, нийтийн хэв журам, аюулгүй байдлыг хангах үүрэгтэй орон нутгийн Префетэд олгодог. Жижиг хотуудад мэдэгдлийг хотын даргад мэдэгдэх ёстой бөгөөд тэндээс цагдаа руу явуулдаг болно. Парис хотод мэдүүлгээ нийслэл дэх цагдаагийн үйл ажиллагааг хянадаг Префет де Полицид мэдэгдэх ёстой. Ижил эрх мэдэлтнүүд Шүүхийн хяналтан дор цуглаан хийхийг хориглох эрхтэй (Францад Гүйцэтгэх эрх мэдлийг Шүүхийн шүүхээс тусдаа Захиргааны хэргийн шүүх хянадаг - шийдвэрээ хүчингүй болгож, хариуцлага хүлээх эрхтэй). Жагсаал, цуглааны үеэр аюулгүй байдлыг хангах, нийтийн хэв журмыг сахиулах зорилгоор орон нутгийн цагдаагийн хүчийг шаардаж болно.</p>
4.	Австрали
	<p>Үндэсний нийслэлд жагсаал, жагсаал зохион байгуулахын тулд албан ёсны зөвшөөрөл авах шаардлагагүй ч зохион байгуулж буй газраасаа хамаарч зөвшөөрдөг. Жагсаал зохион байгуулахын тулд Нийслэлийн Засаг захиргаа эсвэл нутаг дэвсгэрийн засгийн газраас зөвшөөрөл авах шаардлагатай эсэхээс хамааран нутаг дэвсгэрийн өөр өөр бүс нутгийг ангилдаг. Парламентын бүс, дипломат бүсүүдэд өөр өөр зөвшөөрөл шаардлагатай.⁸⁴</p> <p>Дотоодын хаана ч байсан эсэргүүцлийн жагсаал, жагсаалтай холбоотой бүтээлийн зөвшөөрөл хүссэн өргөдлийг авч үзэхэд ҮЗХ-ны гол шалгуурууд.</p> <ul style="list-style-type: none"> - цуглааны цаг; - цуглаан үргэлжлэх хугацаа; - цуглаан болох газар, хэрвээ жагсаал, цуглаан хийхээр төлөвлөж байгаа бол төлөвлөж буй маршрут; - цуглааны зорилго; - оролцогчдын тоо, (боломжтой бол) тээврийн хэрэгслийн тоо; - болзошгүй тээврийн хэрэгсэл болон явган хүний хөдөлгөөн; - тухайн өдөр бусад онцгой үйл явдал болох эсэх; - нийтийн тээврийн хэрэгсэл болон бусад хүмүүст учирч болзошгүй саатал; болон

⁸³ Comparison on the rights, limitations and procedures related to public gatherings and demonstrations across Europe, 12 page.

⁸⁴ National Capital Authority, The Right to Protest Guidelines, https://www.nca.gov.au/sites/default/files/publication-documents/The_Right_to_Protest.pdf?acsf_files_redirect

	<p>- Төлөвлөж буй цуглааны бусад мэдэгдсэн тусгай шинж чанарууд. 26-р зүйлд хэрэв 23(1)-д заасан мэдэгдлийг жагсаал, цуглаан хийх өдрөөс 7-оос доошгүй хоногийн өмнө Цагдаагийн комиссар хүргүүлсэн бөгөөд Комиссар олон нийтийн цуглаан зохион байгуулагчид мэдэгдээгүй тохиолдолд Цуглаан зохион байгуулахыг эсэргүүцсэн бол зохион байгуулагч олон нийтийн цуглаан хийх зөвшөөрөл авахаар шүүхэд хандаж болно.⁸⁵ Зөвшөөрлийн дээд хугацаа 3 хоног байдаг.</p>
5.	Япон
	<p>Бүртгэлийн алба нь бүх өргөдөлд хамаарах хууль тогтоомжийн дагуу бүртгэлийн бүх өргөдлийг ялгаварлан гадуурхахгүйгээр шийдвэрлэдэг. Бүртгэлийн өргөдлийг шуудангаар эсвэл онлайнаар хялбархан өгөх боломжтой бөгөөд бүртгэлийн үйл явц нь шуурхай байдлыг хангах үүднээс компьютерт суурилдаг. Бүртгэлийн өргөдлөө өгөхийг хүссэн өргөдөл гаргагч дээр дурдсанчлан бүртгэлийн албанд очих шаардлагагүй. Бүртгэлийн алба нь ихэвчлэн хууль тогтоомжид заасан бүртгэлийн шаардлагыг хангасан тохиолдолд өргөдлийг хүлээн авснаас хойш хэдхэн хоногийн дотор бүртгэлийн ажлыг дуусгадаг. Бүртгэлийн өргөдлийг нь хүлээн авахаас татгалзсан шийдвэрт сэтгэл дундуур байгаа болон бүртгэлийн үйл ажиллагаа үндэслэлгүй удааширсан нь Захиргааны хэргийн давж заалдах хуулийн дагуу шалгуулах хүсэлт гаргаж болно.</p>
6.	БНСУ
	<p>6-р зүйл (Гадаа цуглаан, жагсаалын талаарх мэдэгдэл) (1) Гадаа цуглаан хийх, жагсаал, цуглаан зохион байгуулахыг хүссэн аливаа хүн уг жагсаал, цуглаан хийхээс 720-48 цагийн өмнө дор дурдсан бүх мэдээллийг холбогдох цагдаагийн газрын даргад ирүүлнэ. Хэрэв цуглаан, жагсаалыг хоёр буюу түүнээс дээш цагдаагийн хэлтэс хариуцах бол тухайн бүсийн цагдаагийн газрын эрх бүхий албан тушаалтан уг мэдэгдлийг гаргаж өгнө. Үүнд 1. Зорилго; 2. Огноо, цаг (нийт хугацаа); 3. Газар; 4. Зохион байгуулагч /байгууллагын хувьд түүний төлөөлөгч/, харилцаа холбоо хариуцсан ажилтан, модераторын холбогдох мэдээлэл. (а) Хаяг; (б) Нэр; (в) Мэргэжил; болон (г) Холбоо барих мэдээлэл; 5. Оролцохоор хүлээгдэж буй байгууллагууд, оролцогчдын тооцоолсон тоо; болон 6. Жагсаал, цуглааны аргууд (маршрутын зураглалыг оруулаад). (2) (1)-д заасан мэдэгдлийг хүлээн авмагц эрх бүхий цагдаагийн газрын дарга, эсвэл бүс нутгийн цагдаагийн газрын эрх бүхий албан тушаалтан (цаашид "эрх бүхий цагдаагийн байгууллагын дарга" гэх) нэн даруй гаргана. мэдэгдлийг ирүүлсэн этгээдэд хүлээн авсан огноо, цагийг заасан хүлээн авсан гэрчилгээ олгоно. (3) Хэрэв (1)-д заасан гадаа цуглаан, жагсаал зохион байгуулахгүй гэж шийдсэн бол жагсаал, цуглаан зохион байгуулагч нь шийдвэрийн талаар цагдаагийн эрх бүхий байгууллагын даргад мэдэгдсэн цугларалт, жагсаалын товлосон өдрөөс өмнө мэдэгдэх ёстой. (4) Цагдаагийн эрх бүхий байгууллагын дарга (3)-д заасан мэдэгдлийг хүлээн авсны дараа аливаа цуглаан, жагсаал хийхийг хориглосон бол цагдаагийн байгууллагын дарга энэ тухай цуглаан, жагсаал зохион байгуулагчид нэн даруй мэдэгдэнэ. (5) (4)-д заасны дагуу мэдэгдсэн цуглаан, жагсаалын зохион байгуулагч нь анх мэдээлсэнтэй ижил арга замаар хориглох тухай мэдэгдсэн жагсаал, цуглааныг зохион байгуулж болно: Энэ тохиолдолд: хориглох тухай мэдэгдлийн улмаас арга хэмжээ товлосон хугацаандаа хийгээгүй бол зохион байгуулахаас 24 цагийн өмнө эрх бүхий байгууллагын даргад мэдээлсний үндсэн дээр тухайн цуглаан, жагсаалыг зохион байгуулах, зохион байгуулах шинэ өдөр, цагийг тогтоож болно. 7-р зүйл (Тайлангийн нэмэлт гэх мэт)</p>

⁸⁵ Commissioner of Police v Supple [2013] NSWSC 1311.

(1) Цагдаагийн эрх бүхий байгууллагын дарга тайланд шаардлагатай дэлгэрэнгүй мэдээлэл дутуу байгаа тохиолдолд түүнийг хүлээн авсан тухай гэрчилгээг гаргаснаас хойш 12 цагийн дотор зохион байгуулагчид өгч, тайлангийн шаардлагатай дэлгэрэнгүй мэдээллийг 24 цагийн дотор нөхөх зааварчилгаа өгнө.

(2) (1)-д дурдсан тайланг нөхөх зааврыг нэмэлтээр оруулах асуудлыг тодорхойлон бичгээр мэдэгдэнэ; ийм зааварчилгааг цуглаан, жагсаал зохион байгуулагч, эсхүл харилцаа холбоо хариуцсан хүнд өгнө.

8 дугаар зүйл (Жагсаал, цуглаан хийхийг хориглох, хязгаарлах тухай мэдэгдэл)

(1) жагсаал, цуглаан зохион байгуулах тухай мэдээллийг хүлээн авсан цагдаагийн эрх бүхий байгууллагын дарга, хэрэв түүнд мэдэгдсэн гадаа цуглаан, жагсаал нь дараах тохиолдлын аль нэгэнд хамаарах бол мэдээллийг хүлээн авснаас хойш 48 цагийн дотор цуглаан, жагсаал хийхийг хориглох тухай зохион байгуулагчид мэдэгдэнэ: хүчирхийлэл, заналхийлэл, устгах, галдан шатаах гэх мэтээр цуглаан, жагсаал нь нийтийн амгалан тайван байдал, дэг журамд шууд заналхийлсэн тохиолдолд уг цуглаан, жагсаалын үлдсэн хугацааны хувьд тайланг хүлээн авснаас хойш 48 цаг өнгөрсний дараа ч гэсэн түүнийг үргэлжлүүлэхийг хориглосон тухай зохион байгуулагчид мэдэгдэж болно.

1. Ийм гадаа цуглаан, жагсаал хийх нь 5 дугаар зүйлийн 1, 10 дугаар зүйлийн үндсэн өгүүлбэр, 11 дүгээр зүйлийн заалтыг зөрчсөн гэж үзвэл;

2. 7 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан шаардлагатай дэлгэрэнгүй мэдээллийг оруулаагүй тохиолдолд; болон

3. 12 дугаар зүйлд зааснаар ийм цуглаан, жагсаал хийхийг хориглох ёстой гэж үзвэл.

(2) Нэг газар нэгэн зэрэг, ижил эсвэл зөрчилдсөн зорилготой жагсаал, цуглаан зохион байгуулах 2 болон түүнээс дээш мэдэгдэл ирүүлсэн бол сүүлд хүлээн авсан мэдэгдлийн жагсаал, цуглаан хийхийг хориглоно.

(3) Мэдэгдэлд заасан тодорхой газар нь оршин суугч эсвэл дор дурдсан зүйлийн аль нэгэнд хамаарах байгууламжийн удирдлага нь тухайн газарт цуглаан, жагсаал хийхийг хориглох, хязгаарлахыг хүсэж, газар, байгууламжийг хамгаалалтад авахыг хүсвэл мэдэгдэж болно. Ийм тохиолдолд цуглаан, жагсаал хийхийг хориглосон мэдэгдэлд (1)-д өөрчлөлт оруулна:

1. Мэдэгдэлд заасан газар (цаашид "мэдээлсэн газар" гэх) нь суурьшлын бүс буюу түүнтэй адилтгах газарт жагсаал, цуглаан хийх нь хувийн өмч, байгууламж, оршин суугчдын хувийн орон зайд ноцтой халдах, хохирол учруулж болзошгүй тохиолдолд.;

2. Мэдээлсэн газар нь Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 2 дугаар зүйлд заасан сургуулийн эргэн тойронд байгаа газар тул жагсаал, цуглаан нь суралцах эрхийг ноцтой зөрчих магадлалтай бол;

3. Мэдээлсэн газар нь Цэргийн бааз, байгууламжийг хамгаалах тухай хуулийн 2 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасны дагуу цэргийн байгууламжийн ойролцоо байх, жагсаал, цуглаан хийх нь цэргийн байгууламж, цэргийн ажиллагаа явуулахад ноцтой хохирол учруулж болзошгүй тохиолдолд.

(4) Жагсаал, цуглаан хийхийг хориглосон, хязгаарласан тухай мэдэгдлийг хориглох, хязгаарлах үндэслэлийг тодорхойлон бичгээр үйлдэж, цуглаан, жагсаал зохион байгуулагч, эсхүл харилцаа холбоо хариуцсан этгээдэд илгээнэ.

9 дүгээр зүйл (Жагсаал, цуглаан хийхийг хориглосон тухай мэдэгдлийн эсрэг гомдол гэх мэт)

(1) Жагсаал, цуглаан зохион байгуулагч нь 8 дугаар зүйлд заасны дагуу хориглосон тухай мэдэгдэл гаргаснаас хойш арав хоногийн дотор цагдаагийн эрх бүхий байгууллагын дараагийн дээд байгууллагын даргад гомдол гаргаж болно.

(2) (1)-д заасан гомдлыг хүлээн авсан цагдаагийн байгууллагын дарга нь хүлээн авсан огноо, цагийг заасан баримт бичгийг хүлээн авснаас хойш 24 цагийн дотор нэхэмжлэл гаргагчид нэн даруй гомдлын талаар шийдвэр гаргана. Гомдлыг хүлээн авснаас хойш 24 цагийн дотор бичгээр шийдвэр гаргаагүй бол цагдаагийн эрх бүхий байгууллагын даргын гаргасан хоригийн мэдэгдэл буцаан хүчингүй болно.

байдлаар илэрхийлэгдэж байна. “Freedom house”-ын индексээр тэргүүлж буй улс орнуудын дийлэнх нь зөвшөөрлийн тогтолцоог ашигладаггүй ба нөгөө талаар мэдэгдлийн үндсэн зорилго нь хамрах хүрээ, аюулгүй байдал, жагсагчдын үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хамгаалах зорилгод чиглэсэн байна.

Сонгон авсан улс орнуудаас зөвшөөрлийн тогтолцоо нь Австрали улсад байсан бол бусад улсуудад мэдэгдлийн тогтолцоо хэрэгжиж байна. Мэдэгдэл нь тухайн жагсаал, цуглаан болохоос өмнө 2 - 48 цагийн өмнө мэдэгдэхээр хуульчилсан байна. Харин Аяндаа үүссэн жагсаал, цуглааны хувьд мэдэгдэх шаардлагагүй байдлаар нийтлэг зохицуулалттай байна. Мэдэгдлийн тогтолцоог хэрэгжүүлэх хэлбэрийн хувьд Эстони улс чанга яригч, шууд холбоогоор мэдэгдэхээр заасан бол Япон улс бүхий л хэрэгсэл, цахим шуудан, холбоо хэрэгслийн бусад аргаар мэдэгдэхээр заасан байна. Харин манай улсын хувьд зөвшөөрлийн тогтолцоо байдлаар хэрэгжиж байгаа нь олон улсын гэрээ, конвенц болон бусад улс орнуудын туршлагатай нийцээгүй байна.

Эстони улс жагсаал, цуглаан бүртгэхээс татгалзсан маргааныг гомдол гаргасны дараагийн ажлын өдөр шийдвэрлэхээр хуульчилсан нь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг хамгаалсан тэргүүн туршлага болж байна.

5.2. Аяндаа үүссэн жагсаал, цуглаан

Жагсаал, цуглааныг зохион байгуулахын тулд зөвшөөрөл авч, бүртгүүлэхтэй холбоотойгоор Монгол Улсад сүүлийн үед хурцаар яригдаж, практикт асуудал үүсгэсэн нэгэн зүйл бол ард иргэд нийгмийг бухимдуулсан үйл явдалд хариу үйлдэл үзүүлж, маш богино хугацаанд зохион байгуулалтгүйгээр нийтээрээ эсэргүүцэн тайван цуглаан хийсэн явдал юм. Олон улсад үүнийг “аяндаа үүссэн цуглаан” хэмээн тодорхойлдог. Олон нийтийн “аяндаа үүссэн” жагсаал, цуглааныг урьдчилан бүртгүүлэх боломжгүй, ийм арга хэмжээ нь нийтийн дэг журам, аюулгүй байдалд эрсдэл учруулахааргүй хэмжээнд “тайван” үргэлжилж байгаа тохиолдолд цагдаагийн байгууллага олон нийт болон арга хэмжээнд оролцогчдыг хамгаалах ёстой байдаг.

Жишээ нь 2015 оны аравдугаар сарын 15-ны өдөр УИХ-ын нэгдсэн чуулганаар Авилгын гэмт хэрэг үйлдсэн хүмүүсийг Өршөөлийн тухай хуульд хамруулах эсэх асуудал орж хэлэлцэгдэх гэж байгаа тухай мэдээлэл гарч, хэсэг залуус твиттер, фэйсбүүк дээр тус өдрийн 10:00 цагийн үед ярилцаж байгаад 11:00 цагт Сүхбаатарын талбай дээр авлигын гэмт хэрэг үйлдсэн хүнийг өршөөхийг эсэргүүцэж, тайван цуглаан хийсэн⁸⁶ үйл явдал бол Монгол Улсад болсон аяндаа үүссэн цуглааны анхны тохиолдол билээ. Ийнхүү тус цуглааныг бүртгүүлээгүй гэсэн үндэслэлээр цагдаа ирж тараан, цуглааны үеэр тэнд байсан нэг иргэнийг Сүхбаатар талбайд бүртгэлгүйгээр цуглаан зохион байгуулсан хэмээн торгож байжээ.

Мөн 2021 оны эхээр буюу гамшгаас хамгаалах бүх нийтийн бэлэн байдлын үеэр Нийслэлийн “Өргөө” амаржих газарт төрсөн эхийг нярай хүүхдийн хамт өвлийн хүйтэнд гадуур хувцас өмсгөлгүйгээр авч явсан⁸⁷ явдал нийгмийг цочроосон⁸⁸ бөгөөд цахим орчинд нийт иргэд ихэд бухимдал дургүйцлээ илэрхийлэн 2021 оны 01-р сарын 20-ны өдөр Сүхбаатарын талбайд цугласан. Энэ үйл явдал мөн адил аяндаа үүссэн цуглааны шинжийг агуулж байна. Гэтэл энэ тохиолдолд Монгол Улсад эрх зүйн зохицуулалт байхгүйгээс гадна, үзэл бодлоо илэрхийлж,

⁸⁶ Шүүх эрх мэдэл сэтгүүл, 2018 он №1, О.Мөнхсайхан “Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө, түүний хэрэгжилт”, 15-28 дахь тал.

⁸⁷ Монгол Улсын Хүний эрхийн комисс, Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 20 дахь илтгэл, УБ., 2021 он, 118-123 дахь тал.

<https://nhrcm.gov.mn/%D0%BC%D1%8D%D0%B4%D1%8D%D1%8D/%D0%B8%D0%BB%D1%82%D0%B3%D1%8D%D0%BB/>

⁸⁸ <https://zuv.mn/n7j>

эрх чөлөөгөө эдэлсэн хэн нэгэн иргэнийг бүртгүүлээгүй жагсаал, цуглаан хийсэн гэж торгож байгаа нь зүйд нийцэхгүйгээс гадна, Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулиа шинэчлэн өөрчлөх шаардлагатайг илтгэж байна.

Хэн нэг хүний хэлсэн үг, бусдын хийсэн цуглаан, эсхүл тодорхой үйл явдалд хариу болгон зохион байгуулсан ийм цуглааны үед зохион байгуулагч огт байхгүй байж болно эсхүл зохион байгуулагч байсан ч урьдчилсан мэдэгдэл өгөх хуулийн хугацааг баримтлах боломжгүй байдаг.⁸⁹ Ямар нэгэн хууль зөрчсөн үйл ажиллагаа явуулаагүй байхад аяндаа үүссэн цуглааныг урьдчилан мэдэгдээгүй гэсэн шалтгаанаар хориглох нь тайвнаар цуглах эрх чөлөөг тэнцвэргүйгээр хязгаарласанд тооцогддог гэж Хүний эрхийн Европын шүүх шийдвэрлэж байв. Мөн Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүний эрхийн Хорооны 2020 оны 37 дугаар Ерөнхий зөвлөмжийн 16, 86, 88 дахь хэсэг. Уг Ерөнхий зөвлөмжийн 72 дахь хэсэгт “Аяндаа үүссэн цуглааныг урьдчилан мэдэгдэх, бүртгүүлэх хугацаа байдаггүй тул тийм цуглаанд урьдчилан мэдэгдэх, бүртгүүлэх шаардлага тавих ёсгүй юм” гэжээ. Эдгээр практик шаардлага хийгээд олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээнд нийцүүлэн ардчиллыг улам бэхжүүлэн хамгаалахын тулд аяндаа үүссэн цуглааныг хуульчилж, ийм нөхцөл байдалд ч тайван жагсаал, цуглаанд оролцогсдын аюулгүй байдлыг хангах үүргийг цагдаагийн байгууллагад олгох хэрэгтэй.

Судалгаа. Монголын Өмгөөлөгчдийн Холбооны гишүүн, 10 өмгөөлөгчөөс авсан судалгаанд Аяндаа үүссэн жагсаал, цуглааны эрх зүйн зохицуулалтын хувьд санал байгаа эсэх? гэсэн асуултад дараах хариултуудыг өгсөн болно. Үүнд:

1. Аяндаа үүссэн жагсаалын үед өмгөөлөгчид ар гэрийнхэнтэй нь уулзаж, олох боломжгүй тул стратегийн өмгөөлөгч хийх боломжгүй байдаг.
2. Жагсаал, цуглааны үед өмгөөлөгч үйлчилгээ үзүүлж байхад цагдаа болон төрийн эрх бүхий алба хаагч жагсаал, цуглаанд оролцогч гэж үзэж баривчлах тохиолдол байсан.
3. Аяндаа үүссэн жагсаалд мэдэгдэх, зөвшөөрөх тогтолцоо үйлчилдэггүй байдлаар хуульчлах нь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хамгаална.
4. Аяндаа үүссэн жагсаал, цуглааныг тусгайлан хуульчлах, эсхүл тусгайлсан зүйл заалтаар зохицуулах хэрэгтэй.

Кэйс гурав. Иргэн Ц.Мөнхбат, Д.Амартүвшин нар нь 2015 оны 10 дугаар сарын 15-ны өдөр УИХ-ын нэгдсэн чуулганаар Ерөнхийлөгчийн хоригийг хүлээн авах эсэх, авилгын гэмт хэргийг Өршөөлийн тухай хуульд хамруулах эсэх асуудал орж хэлэлцэгдэх гэж байгаа тухай хэсэг залуус Твиттер, фэйсбүүк дээр өдрийн 10 цагийн үед ярилцаж байгаад 11 цагт Төрийн ордны урдах Сүхбаатарын талбай дээр очиж эсэргүүцлээ илэрхийлэхээр болжээ. Эдгээр залуус Сүхбаатарын талбай дээр очиж, авилгын гэмт хэргээ үйлдсэн хүнийг өршөөхийг эсэргүүцэж тайван цуглаан хийж байжээ. Энэ үед цагдаа ирж бүртгүүлээгүй гэсэн үндэслэлээр жагсаал, цуглааныг тараан оролцогчдын нэг болох Ц.Мөнхбатыг цагдаагийн газар руу хүчээр авч явж тайлбар авсан байна. Улмаар Ц.Мөнхбатыг 25000 төгрөгөөр торгох шийтгэл ногдуулах шийтгэвэрийг шүүч С.Олзод гаргажээ.⁹⁰

2015 оны 10 дугаар сарын 15-ны өдрийн уг цуглааныг олон улсад “аяндаа үүссэн цуглаан” хэмээдэг. Хэн нэг хүний хэлсэн үг, бусдын хийсэн цуглаан, эсхүл тодорхой үйл явдалд хариу болгон зохион байгуулсан цуглааныг ийнхүү нэрлэдэг бөгөөд ийм цуглааны үед

⁸⁹ Шүүх эрх мэдэл сэтгүүл, 2018 он №1, О.Мөнхсайхан “Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө, түүний хэрэгжилт”, 15-28 дахь тал.

⁹⁰ Баянзүрх, Сүхбаатар, Чингэлтэй дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2015 оны 10 дугаар сарын 15-ны өдрийн дугаар 3263 шийтгэвэр

зохион байгуулагч огт байхгүй байж болно. Эсхүл зохион байгуулагч байсан ч урьдчилан мэдэгдэл өгөх хуулийн хугацааг баримтлах боломжгүй байдаг. Ийм цуглаан нь тодорхой үйл явдлын өрнөлийн үед аяндаа бий болдог. Аяндаа үүссэн цуглааныг хийх боломжтой байх нь чухал яагаад гэвэл хойшлуулснаар илэрхийлэх гэж буй үзэл бодлыг үгүйсгэхгүй байх, хуулийн талаарх өөрөөр тайлбаруудаас үндсэн эрхэд илүү нийцсэнийг нь хэрэглэх зэрэг олон утгыг багтаадаг.⁹¹

Сонгон авсан улс орнуудын хуулийн зохицуулалт

ХБНГУ-ын хувьд заримдаа гадаа цуглаан нь аяндаа эсвэл наад зах нь өмнө нь хэлэлцсэн богино болон дунд хугацааны төлөвлөсөн цуглаанаас (48 цагаас илүү) хурдан болдог. Ийм цуглааныг шуурхай буюу аяндаа гарсан эсэргүүцэл гэж нэрлэдэг. Дүрмээр бол, яаралтай эсэргүүцлийг 48 цагийн өмнө төлөвлөдөг бол аяндаа гарсан эсэргүүцлийг урьдчилан төлөвлөөгүй байна. Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөний аль хэдийн дурдсан ач холбогдол нь Германы Үндсэн хуулийн 8-р зүйлд заасны дагуу хамгаалалтын хамрах хүрээ нь ийм хурдан бөгөөд аяндаа гарсан эсэргүүцлийг баталгаажуулдаг. Гэсэн хэдий ч Германы хуульд ийм эсэргүүцэлтэй холбоотой ямар нэг тусгай заалт байхгүй тул дунд болон урт хугацааны цуглааны зохицуулалтыг Үндсэн хуулийн стандартад нийцүүлэн өөрчилсөн байдлаар хэрэглэж, тайлбарлаж байна. Эсэргүүцлийн аяндаа гарсан тохиолдолд мэдэгдэх үүрэг байхгүй, тэдгээрийг цаг алдалгүй хийж болно. Ардчилсан нийгэмд олон нийт захиргааны журмаар хойшлуулалгүйгээр үйл явдалд хариу өгөх, санал бодлоо илэрхийлэх нь чухал юм. Энэ нь цуглаан хийх эрх чөлөөнд онолын ач холбогдлыг бодитоор харуулж байна. Үүний нэгэн адил энэ нь яаралтай эсэргүүцлийн ажиллагаанд хамаарна. Үндсэн хуулийн цэцээс зохион байгуулагч тал аль болох хурдан мэдэгдэх ёстой гэж үзээд заримдаа 48 цагийн хугацааг ч баримтлахгүй байдгийг хүлээн зөвшөөрсөн байдаг.

Эстони улсын 1992 оны Үндсэн хуулийн 47 дугаар зүйлд “Хүн бүр урьдчилсан зөвшөөрөлгүйгээр тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхтэй гэж заасан бөгөөд жагсаал, цуглааныг зохицуулсан хуульд урьдчилан мэдэгдэх боломжгүй цуглаан хийх тохиолдолд жагсаал, цуглаан эхлэхээс хоёроос доошгүй цагийн өмнө холбооны хэрэгслээр буюу шууд цагдаагийн байгууллагад хүргүүлэх зохицуулалттай.

Францын хууль тогтоомжид аяндаа үүссэн жагсаал, цуглааныг хүлээн зөвшөөрдөг ба харин үзэл бодлоо илэрхийлэхээс илүүтэйгээр хуулийн хэрэгжилтийг эсэргүүцэх зорилгоор зохион байгуулагдаж буй аяндаа болон идэвхгүй цуглааныг түргэн шуурхай жагсаалаас ("зохицуулалт") ялгаж үздэг. Тэдний аль нь ч Францын хуулиар нийтийн эрх чөлөө гэж хүлээн зөвшөөрөгдөөгүй. Гэсэн хэдий ч (i) нийтийн хэв журамд заналхийлсэн, (ii) цагдаагийн байгууллагаас хоёр удаа дараалан анхааруулсны дараа оролцогчид тарахаас татгалзсан тохиолдолд л хууль бус гэж тооцогдож (мөн эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ, энэ тохиолдолд цагдаагийн байгууллага цуглааныг албадан тарааж болно.

5.3. Цагдаагийн байгууллагын эрх, үүрэг ба албадан тараах

Жагсаал, цуглааныг зохион байгуулах явцад олон нийтийн хэв журмыг сахиулах, аюулгүй байдлыг хангах, болзошгүй эрсдэлээс сэргийлэх чухал чиг үүрэг бүхий байгууллага бол цагдаагийн байгууллага. Иймд хууль сахиулах байгууллагууд цуглааныг төлөвлөх, бэлтгэх, зохицуулах бүхий л асуудалд хүний эрхэд суурилсан хандлагыг баримтлах ёстой.⁹²

⁹¹ О.Мөнхсайхан, “Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө, түүний хэрэгжилт”, Ардчиллын хөгжил - Иргэдийн оролцоо эрдэм шинжилгээний бага хурлын илтгэлийн эмхэтгэл, УБ 2017, 99 дэх тал

⁹² European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), OSCE/ODIHR, Guidelines On Freedom Of Peaceful Assembly (3rd EDITION), Warsaw, 2019

Энэ нь тэд тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөг хангах, хамгаалах үүргээ анхаарч үздэг гэсэн үг юм. Цагдаагийн байгууллага төрийн эрх мэдлийн хамгийн тод илэрхийлэл болохын хувьд хууль дээдлэх, хүний үндсэн эрх, эрх чөлөөг хамгаалах төрийн тууштай үйл ажиллагааг харуулдаг. Цагдаа нь аяндаа болон нэгэн зэрэг зохион байгуулагдах цуглаан, эсэргүүцлийн жагсаал зэрэг бүх төрлийн тайван цуглааныг зохион байгуулж, цуглаанд оролцогчдыг хамгаалж, тэдэнд өөрсдийн үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх боломжийг олгох ёстой.

1994 онд батлагдсан Жагсаал, цуглаан хийх тухай хууль 27 жилийн дараа цаг үеэс хоцорсон, хууль хоорондын хэрэглээний зөрчил гаргадаг хууль болсон байна гээд “Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлд цагдаагийн алба хаагчид Засаг даргын шийдвэргүйгээр тараах мөн Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 44 дүгээр зүйлд заасан цагдаагийн байгууллага жагсаал, цуглааныг албадан тараахын өмнө энэ шийдвэрийг тухайн оролцогчдод уншиж танилцуулна гэсэн заалтуудыг хэрэгсэхгүй тараагаад байна. Цагдаагийн алба хаагчийн шаардлагууд жагсаал, цуглаан хийх эрхтэй нийцэхгүй байна”⁹³ гэж УИХ-ын гишүүн Ц.Мөнхцэцэг 2021 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдөр болсон уг хуулийн хэрэгжилтийн талаарх нийтийн сонсгол дээр дүгнэн хэлжээ.

Монгол Улсын түүхэнд иргэдийн жагсаал, цуглаанаас эмх замбараагүй байдал бий болж, жагсаал, цуглааныг албадан тараахын тулд цагдаагийн байгууллага хүч хэрэглэснээр иргэд цагдаагийн алба хаагчдын эсрэг босож, хүний амь нас, эрүүл мэнд, их хэмжээний эдийн хохирол үүссэн гашуун туршлага бий. Иймдээ ч өдгөө эрх баригчид тайван жагсаал, цуглааныг аль болох намжааж, тараахад чиглэдэг нь үнэн. Тус олон нийтийн эмх замбараагүй байдлын улмаас 5 иргэн амь насаа алдаж, онцгой байдлын албаны 4, цагдаа, дотоодын цэргийн 393 алба хаагч, түүнчлэн 401 иргэний бие эрхтэнд гэмтэл учирч, 155 иргэн, 118 аж ахуйн нэгжид 11,291,6 сая төгрөгийн эд хөрөнгийн хохирол учирсан байна. Эдгээр алба хаагчдаас 77 алба хаагчийг эмнэлэгт хэвтүүлэн эмчлүүлж, 6 алба хаагчийн оношлогооны төлбөрт 450 мянган төгрөг, 4 алба хаагчийн эмчилгээний төлбөрт 2 581,3 сая төгрөг, 2 алба хаагчийн сувиллын зардалд 380 мянган төгрөг, нийт 12 алба хаагчид 3,411,3 сая төгрөгийн тусламжийг үзүүлжээ.⁹⁴

Жагсаал, цуглааны дийлэнх нь тайван замаар явагддаг бөгөөд олон нийтийн хэв журамд ямар нэгэн бэрхшээл учруулдаггүй. Гэхдээ цуглаантай холбоотой аливаа зөрчил мөргөлдөөн гарахаас урьдчилан сэргийлэх, хурцадмал байдлыг намжаахын тулд цагдаа нар бэлтгэлээ сайтар базааж, сургах нь нэн чухал гэдгийг олон улсын хүний эрхийн мэргэжилтнүүд зөвлөдөг. Хууль сахиулах байгууллагынхан зайлшгүй шаардлагаас бусад тохиолдолд цуглаан дээр хүч хэрэглэж болохгүй. Хязгаарлах, пропорциональ байх, хохирлыг багасгах, хүний амь насыг аврах зарчмуудыг баримтлан зөвхөн шаардлагатай хамгийн бага хэмжээгээр хүч хэрэглэх ёстой. Үхлийн аюултай зэвсэг болох галт зэвсэг нь цуглааныг тараах, тараах зэрэгт тохирох тактикийн хэрэгсэл биш тул зайлсхийх хэрэгтэй.⁹⁵

Хүний эрхийн үндэсний комисс нь Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 10 дахь илтгэлдээ жагсаал, цуглаан хийх эрхийн хэрэгжилтийн хувьд цагдаагийн бие бүрэлдэхүүнд хүний эрхийн хамгаалагчийн талаарх сургалт явуулах, цагдаагийн байгууллагыг

⁹³ Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн хэрэгжилтийн талаар нийтийн сонсгол /2021.12.30/, УИХ-ын гишүүн Ц.Мөнхцэцэг

⁹⁴ Монгол Улсын Хүний эрхийн комисс, Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх Хүний эрхийн үндэсний комиссын 10 дахь илтгэл, УБ., 2011 он, 61-64 дэх тал. <https://nhrcm.gov.mn/%D0%BC%D1%8D%D0%B4%D1%8D%D1%8D/%D0%B8%D0%BB%D1%82%D0%B3%D1%8D%D0%BB/>

⁹⁵ European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), OSCE/ODIHR, Guidelines On Freedom Of Peaceful Assembly (3rd EDITION), Warsaw, 2019

олон улсын стандартад нийцсэн тоног төхөөрөмж, тусгай хэрэгслээр хангах асуудлыг төсөвт суулган шийдвэрлүүлэх, ялангуяа Монгол улсын Үндсэн хуулиар баталгаатай эдлэхээр олгогдсон эрхийг хүндэтгэх, хүний эрхийн чиглэлээр ажилладаг иргэний нийгмийн байгууллагуудтай энэ талаар хамтран ажиллах, цагдаагийн байгууллагад гадагш хандсан тайлагнах тогтолцоог бий болгож, иргэд, олон нийтийн итгэл, хамтын ажиллагааг нэмэгдүүлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулж, хэвшүүлэх шаардлагатай гэсэн зөвлөмжүүдийг өгчээ.

Кэйс дөрөв. Намайг явж байхад цагдаа нар дуудсан. Яваад очсон чинь цагдаа нар шууд нүүр лүү бороохойдоод халаасан дахь юмаа гарга гэсэн. Халааснаасаа утсаа гаргаж өгтөл шууд хураагаад авсан. Тэгээд би гайхаад нүүр рүү нь харсан чинь юугаа хараад байгаа юм гээд нүүр рүү дахиад бороохойдоод машинд суулгасан. (Видео бичлэгээс)⁹⁶

2008 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдөр болсон үйл явдлын баримтжуулалтын тайланд тухайн үед баривчлагдсан 71 хүнээс судалгаа авсан мэдээлэл:

Судалгаанд оролцсон баривчлагдсан хүмүүсийн 77 хувь нь цагдаа нар хүч болон тусгай хэрэгсэл ашигласан гэжээ. Мөн 52.1 хувь нь “биедээ ямар нэг гэмтэл авсан” гэж хариулсан байна. Харин 66 хувь нь айлган сүрдүүлэлтэд өртөж сэтгэл зүйн дарамтад орсон гэжээ.⁹⁷

Сонгон авсан улс орнуудын хуулийн зохицуулалт

1.	ХБНГУ
	<p>12-р хэсэг [Цагдаагийн оролцоо] 1 Цагдаагийн алба хаагчдыг олон нийтийн жагсаал, цуглаан руу явуулсан бол зохион байгуулагчид өөрийгөө таниулах ёстой. 2 Тэдэнд зохих газар өгөх ёстой. Хэсэг 12а [Цагдаагийн газраас авсан зураг, дууны бичлэг] (1) Олон нийтийн аюулгүй байдал, хэв журамд ноцтой аюул учруулахуйц бодит шинж тэмдэг байгаа тохиолдолд цагдаа нар зөвхөн олон нийтийн цугларалт дээр эсвэл түүнтэй холбогдуулан оролцогчдын дүрс бичлэг, аудио бичлэг хийж болно. 2 Гуравдагч этгээд зайлшгүй нөлөөлсөн тохиолдолд арга хэмжээ авч болно. (2) 1 Баримт бичгийг олон нийтийн цуглаан, түүнтэй шууд холбоотой үйл явдал дууссаны дараа цаг хугацаа, мөн чанарын хувьд нэн даруй устгана, хэрэв шаардлагатай бол 1. оролцогчдын үйлдсэн эрүүгийн гэмт хэрэгт эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх, 2. Нөлөөлөлд өртсөн этгээдийг олон нийтийн цуглаан дээр болон түүнтэй холбогдуулан эрүүгийн гэмт хэрэг үйлдсэн, бэлтгэсэн, үйлдсэн гэж сэжиглэж байгаа тул цаашид олон нийтийн жагсаал, цуглаанд ноцтой эрсдэл учруулахаас болгоомжилж байгаа тул аюулаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор тус тусад нь</p>

⁹⁶ Онц байдалтай холбоотой хүний эрхийн зөрчлийн мониторинг хамгааллын эвсэл, “Баримтжуулалтын тайлан”, УБ 2008, 14 дэх тал

⁹⁷ Мөн тэнд, 16 дахь тал

	<p>тохиолдлууд. 2. 1-р өгүүлбэрийн 2-р өгүүлбэрт заасан шалтгаанаар устгагдаагүй баримт бичгийг 1-р өгүүлбэрт заасан зориулалтаар ашиглаагүй бол тэдгээрийг үүсгэснээс хойш гурван жилийн дотор ямар ч тохиолдолд устгах ёстой.</p> <p>(3) Эрүүгийн процессын хууль болон Захиргааны зөрчлийн тухай хуулийн дагуу хувийн мэдээллийг цуглуулах эрх мэдэлд нөлөөлсөн хэвээр байна. 18(3), 19 (4) Цагдаа нар дэг журмыг ноцтой зөрчсөн оролцогчдыг жагсаал, цуглаанд оролцуулахгүй байж болно.</p> <p>Зохицуулах байгууллагаас гадна цагдаагийн байгууллага, ялангуяа гадаад нөхцөл байдлын улмаас дагалдан явах шаардлагатай үед дэмжлэг үзүүлэхийг зөвшөөрдөг. Энэ нь ихэвчлэн улс төрийн мэдрэмжтэй жагсаал, цуглааны үеэр тохиолддог бөгөөд үүнээс илүү онцлог шинж чанарууд нь: Цуглааны тухай хуулийн 12-р зүйлийн дагуу цагдаа нар өөрсдийгөө оролцогч биш гэдгээ илчлэх ёстой. Цагдаагийн тухай хууль огт хэрэгжихгүй. Цагдаагийн байгууллага цуглааны тухай хуулийн заалтын дагуу ажиллах ёстой. Энэ нь цагдаа нарын дагаж мөрдөх ёстой шаардлагуудыг нарийвчлан тодорхойлдог, жишээлбэл. Хэсэг 12, 12а, 13 Цуглааны тухай хууль. Ингэснээр цагдаа нар видео бичлэг хийх эсвэл цуглааныг тараахыг зөвшөөрдөг. Тэд цуглаанд тохиолддог ердийн аюулын эсрэг стандарт арга хэмжээ авахыг зөвшөөрдөг, тухайлбал оролцогчоос хувийн таних мэдээллийг авах. Хувийн мэдээллийг цуглуулах нь Цагдаагийн тухай хуулийн ердийн арга хэрэгсэл бөгөөд ийм тохиолдолд Цагдаагийн тухай хуулийг онцгойлон хэрэглэх эсэх нь маргаантай байдаг. Үндсэн хуулийн цэцийн тойм нь 15-р зүйлийн дагуу юм. Зөвхөн цуглааны өмнө төдийгүй цуглаан эхэлсний дараа хөндлөнгөөс оролцохыг зөвшөөрдөг. Цуглаан цуглаан хийхийг бүхэлд нь хориглож болох тул Цагдаагийн тухай хуульд заасны дагуу хөндлөнгийн оролцоо багатай үйл ажиллагаа явуулахыг хууль ёсны дагуу урьдчилан зөвшөөрөх ёстой.</p> <p>13-р хэсэг [Цагдаа жагсаал, цуглааныг тараах]</p> <p>(1) Цагдаа зөвхөн дараах нөхцөлд үндэслэлээ дурдсан тохиолдолд тарааж болно:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Зохион байгуулагч нь 1-р хэсгийн 1-ээс 4-р зүйлийн 2-т заасан заалтад хамаарах бөгөөд 4-р хэсэгт заасан хоригийг эрх бүхий захиргааны байгууллага тогтоосон бол, 2. Цуглаан хүчирхийлэл, эсхүл эмх замбараагүйгээр явах, эсхүл оролцогчдын амь нас, эрүүл мэндэд шууд аюул заналхийлсэн, 3. Зохион байгуулагч нь 2-р зүйлийн 3-т заасны дагуу зэвсэг болон бусад эд зүйл авч яваа хүмүүсийг нэн даруй хасаагүй эсвэл хасагдсан эсэхийг баталгаажуулаагүй, 4. Цуглааны зан байдал нь гэмт хэрэг, албан тушаалын гэмт хэрэгтэй холбоотой аливаа эрүүгийн хуулийг зөрчиж байгаа эсвэл цуглаан нь ийм гэмт хэргийг хөхүүлэн дэмжиж, удирдагч үүнийг даруй таслан зогсоогоогүй. <p>2-оос 4-т заасан тохиолдолд цагдаагийн бусад арга хэмжээ, тухайлбал тасалдуулах нь хангалтгүй тохиолдолд л албадан тараахыг зөвшөөрнө.</p> <p>(2) Цуглаан тарсан гэж мэдэгдмэгц бүх оролцогчид шууд орхин явах ёстой.</p>
2.	Эстони
	<p>§ 14. Олон нийтийн цуглаан дээр цагдаагийн байгууллагаас хяналт тавих</p> <p>(1) Цагдаагийн алба хаагч нь нийтийн хэв журам зөрчсөн, эсхүл эрүүгийн гэмт хэрэгт бэлтгэсэн, үйлдсэн байж болзошгүй гэж үзэх үндэслэл бүхий хүмүүсийг хурлаас гаргах эрхтэй.</p> <p>(2) Цагдаагийн ажилтан дараах тохиолдолд цуглааныг дуусгах эрхтэй.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1/ энэ хуулийн 3 дахь хэсэгт заасны дагуу цуглаан зохион байгуулахыг хориглосон, цагдаагийн ажилтны тушаалаар цуглааныг зохион байгуулагч нь дуусгаагүй; 2) олон нийтийн цуглаан хориглосон газар болж байгаа, эсхүл энэ хуулийн 8 (6) болон (7) дахь хэсэгт заасны дагуу цуглаан хийхийг хориглосон бол.
3.	Франц
	<p>Францын эрүүгийн хуулийн дагуу тухайн хүнийг эрүүгийн гэмт хэрэг үйлдсэн эсвэл үйлдэхээр завдсан гэж сэжиглэх үндэслэлтэй бол урьдчилан хорих ялаар шийтгэдэг. Хүчирхийлэл бэлтгэх зорилгоор бүлэглэлд оролцсон гэж сэжиглэх үндэслэлтэй үндэслэл байгаа бол түүнийг 48 цагийн турш урьдчилан саатуулах боломжтой. (Эрүүгийн процессын хуулийн 63 дугаар зүйл.)</p> <p>Хууль сахиулах байгууллагын ажилтнууд жагсагчдыг баривчилж, биеийн байцаалт, нэгжлэгийн</p>

	<p>дараа ихэвчлэн урьдчилан хорих ангид байрлуулдаг. Хууль сахиулах байгууллагын ажилтнууд, тухайлбал, гэмт хэрэг үйлдэх, бэлтгэхэд оролцсон гэх үндэслэлтэй сэжиг байгаа тохиолдолд тухайн хүмүүсийн хэн болохыг шалгах бүрэн эрхтэй. Түүгээр ч барахгүй тэд нийтийн хэв журамд заналхийлэхээс урьдчилан сэргийлэхийн тулд хүн бүрийн хэн болохыг хянах боломжтой. Прокурорууд мөн тодорхой гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх эсвэл шийтгэхийн тулд биеийн байцаалтыг шалгахыг зөвшөөрч болно. Тухайн хүн биеийн байцаалтаа гаргаж өгөх боломжгүй, эсхүл хүсээгүй тохиолдолд хууль сахиулах байгууллагын ажилтнууд өөрсдийнхөө биеийг шалгах эрх чөлөө, чөлөөтэй зорчих эрхийг нь хязгаарлаж болно. (Эрүүгийн процессын хуулийн 78 дугаар зүйл) Цагдаагийн асуудал эрхэлсэн орон нутгийн эрх бүхий байгууллага нь нийтийн хэв журам зөрчихүйц жагсаал, цуглаан хийхийг хориглох эрхтэй. Хориглосон тушаалыг өмнөх мэдэгдэлд гарын үсэг зурсан хүмүүст мэдэгдэх ёстой. Орон нутгийн засаг захиргаа нь зарим болзол (микрофон, чанга яригч ашиглахыг хориглох, туг далбаа, туг ашиглахыг хориглох), мөн тодорхой газруудад нэвтрэхээс сэргийлж болно. Жагсаал зохион байгуулагчид дагаж мөрдөхөөс татгалзвал хориглох эрсдэлтэй, жагсаалын нөхцлийг тохиролцох эрх мэдэл нь үнэн хэрэгтээ урьдчилж зөвшөөрөл авсан тогтолцоотой нэлээд төстэй юм.</p> <p>Жагсаал, цуглааныг тараах нь нийтийн хэв журмыг сахиулах цорын ганц арга зам болдог нөхцөл байдал бий. Цуглааныг тараах шийдвэр нь эцсийн арга хэмжээ байх ёстой. Дотоодын хууль тогтоомжийн дагуу цуглааныг хууль бус гэж үзэх нь, тухайлбал, мэдэгдлийн шаардлагыг хангаагүй тохиолдолд тарааж болохгүй. Хэрэв олон нийтийн цуглааныг тараах шийдвэр нь нийтийн хэв журмыг сахиулахад зайлшгүй шаардлагатай бөгөөд пропорциональ байвал эрх баригчид жагсагчдыг тараах тушаалыг биелүүлэхийг хууль ёсны дагуу хүлээж болно. Гэсэн хэдий ч тараах зарлигийг дагаж мөрдөөгүй тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх нь тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөг хэтрүүлэн хязгаарлаж болзошгүй юм.⁹⁸</p>
4.	Австрали
	<p>Гэмт хэрэг ба цагдаагийн эрх мэдэл: Эсэргүүцэлд хамаарах бүрэн эрх нь өргөн хүрээтэй бөгөөд гэмт хэрэг нь тоо томшгүй, өргөн цар хүрээтэй байдаг. Гэмт хэрэг нь:</p> <ul style="list-style-type: none"> - нийтлэг хуулийн дагуу энх тайвныг зөрчсөн; - 1988 оны хураангуй гэмт хэргийн тухай хуулийн 6-д заасны дагуу саад учруулах; - Замын хөдөлгөөний дүрмийн 2014 оны 236 дугаар зүйлийн дагуу замын хөдөлгөөнд саад учруулах, аюул учруулах; - 1988 оны хураангуй гэмт хэргийн тухай хуулийн ss 4, 4A-д заасан доромжилсон зан үйл, доромжилсон үг хэллэг; - 1900 оны Гэмт хэргийн тухай хуулийн 93C(1)-д заасны дагуу; - 1900 оны Гэмт хэргийн тухай хуулийн 59A(1)-д заасны дагуу олон нийтийн эмх замбараагүй байдлын үед халдлага; - 1900 оны Гэмт хэргийн тухай хуулийн 60-р зүйлд заасны дагуу цагдаагийн ажилтнуудын эсрэг халдсан болон бусад үйлдэл; - 1988 оны хураангуй гэмт хэргийн тухай хуулийн 11A(1)-д заасан хүчирхийллийн эмх замбараагүй байдал; - 1900 оны Гэмт хэргийн тухай хуулийн 93B(1)-д заасан үймээн; - 1901 оны Хаалттай газрыг хамгаалах тухай хуулийн ss 4, 4A-д заасны дагуу битүү газар руу хууль бусаар нэвтэрч, халдсан; - 1900 оны Гэмт хэргийн тухай хуулийн 195(1)-д заасан эд хөрөнгийг устгах, гэмтээх; - 1900 оны Гэмт хэргийн тухай хуулийн s 545B(1)(a)(iii)-д заасны дагуу хүчирхийлэл эсвэл өөр аргаар (саадыг оролцуулан) айлган сүрдүүлэх, залхаах; - 1900 оны Гэмт хэргийн тухай хуулийн 201-д заасны дагуу уурхайд хөндлөнгөөс оролцох; - 1992 оны Уул уурхайн тухай хуулийн ss 257, 378A, 378B заалтын дагуу саад учруулах, саад учруулах; - 2012 оны Ойн тухай хуулийн 83(1)-ийн дагуу саад учруулах, саад учруулах;

⁹⁸ Amnesty International, ARRESTED FOR PROTEST WEAPONIZING THE LAW TO CRACKDOWN ON PEACEFUL PROTESTERS IN FRANCE, 2020.

	<ul style="list-style-type: none"> - 2012 оны Ойн тухай хуулийн 83(2)(а)-д заасны дагуу халдах, заналхийлэх, айлган сүрдүүлэх; болон - 1993 оны Нутгийн удирдлагын тухай хуулийн 632(2)-ын дагуу тогтоосон журмыг зөрчсөн. <p>Цагдаа нар 2002 оны Хууль сахиулах (Эрх ба хариуцлага) хуулийн (NSW) 99-д заасны дагуу зөвшөөрөлгүйгээр хүнийг баривчлах боломжтой. Энэ нь тухайн хүнийг гэмт хэрэг үйлдсэн (хэрэг үйлдэж байгаа эсвэл үйлдэх гэж байгаа) гэх үндэслэлтэй сэжиглэж байгаа тохиолдолд, мөн тухайн албан тушаалтан баривчлах ажиллагаа үндэслэлтэй байна гэсэн итгэл үнэмшил төрүүлсэн тохиолдолд л гэмт хэргийг таслан зогсоох, оргон зайлахыг нь таслан зогсоох, хэн болохыг тогтоох, тухайн этгээдийг яллах үндэслэлээр шүүхэд мэдүүлэх шаардлагатай үед боломжтой.⁹⁹</p>
5.	Япон
	<p>1948 оны Цагдаагийн үүргээ гүйцэтгэх тухай хуульд зааснаар цаазаар авах, бүх насаар нь хорих ялаар шийтгэх, хүчирхийлэл, онц аюултай гэмт хэрэг үйлдэж байгаа буюу үйлдсэн гэх хангалттай үндэслэлээр сэжиглэгдсэн хүнд галт зэвсэг хэрэглэж болно. ажил хөдөлмөр эрхлүүлэх, эсхүл гурваас доошгүй жил ажил хөдөлмөр эрхлүүлэх, эсхүл ажил эрхлээгүй хорих ялаар шийтгэх, цагдаагийн албан тушаалтан тухайн этгээдтэй холбоотой үүргээ биелүүлэхийг эсэргүүцсэн, эсхүл оргон зайлахыг завдсан, эсхүл гуравдагч этгээд цагдаагийн алба хаагчийг эсэргүүцсэн зугтах ёстой хүн; Ийм эсэргүүцэл гарах, оргон зайлах, эсхүл тэдгээр хүмүүсийг баривчлахаас өөр арга зам байхгүй гэж цагдаагийн албан тушаалтан үзэх үндэслэлтэй.</p> <p>Баривчлах тогтоолоор хүнийг баривчлах, зарлан дуудах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тохиолдолд тухайн этгээд тухайн этгээдтэй холбоотой цагдаагийн албан тушаалтны үүргээ биелүүлэхийг эсэргүүцсэн, оргон зайлахыг завдсан, эсхүл гуравдагч этгээдэд; тухайн этгээдийг зугтахыг зөвшөөрөхийн тулд цагдаагийн албан тушаалтныг эсэргүүцсэн; цагдаагийн албан тушаалтныг эсэргүүцэх, оргохоос урьдчилан сэргийлэх, эсхүл тэдгээр хүмүүсийг баривчлахаас өөр арга байхгүй гэж үзэх үндэслэлтэй.¹⁰⁰</p> <p>Хорлон сүйтгэх үйл ажиллагаанаас урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд үндэслэн Олон нийтийн аюулгүй байдлын шалгалтын комисс нь зохион байгуулалтын үйл ажиллагаандаа террорист хорлон сүйтгэх үйл ажиллагаа явуулсан аливаа байгууллагыг татан буулгах үндэслэлтэй гэж үзэх хангалттай үндэслэл байгаа бол албадан тарааж болно.¹⁰¹</p>
6.	БНСУ
	<p>19 дүгээр зүйл (Цагдаагийн ажилтны нэвтрэх эрх)</p> <p>(1) Цуглаан, жагсаал зохион байгуулагчид мэдэгдсэний дараа дүрэмт хувцастай цагдаагийн алба хаагч жагсаал, цуглаан хийх газар руу орох боломжтой: Хэрэв дотор цуглаан зохион байгуулж байгаа газарт нэвтрэх бол зөвхөн үүргээ биелүүлэх зайлшгүй шаардлагатай тохиолдлоор хязгаарлагдана.</p> <p>(2) Жагсаал, цуглаан зохион байгуулагч, зохицуулагч, эсхүл уг жагсаал, цуглаан хийх газрын хамгаалагч нь дэг журам сахиулах үүргээ биелүүлэхэд цагдаагийн алба хаагчидтай хамтран ажиллана.</p> <p>20 дугаар зүйл (Жагсаал, цуглааныг тараах)</p> <p>(1) Дараах тохиолдолд цуглаан, жагсаалыг цагдаагийн эрх бүхий байгууллагын дарга зохих хугацаанд сайн дураараа тарахыг шаардаж болох бөгөөд хэрэв шаардлагыг биелүүлээгүй бол</p>

⁹⁹ LAW ON AUSTRALIA'S RIGHT TO HOLD PUBLIC ASSEMBLIES By Criminal Defence Lawyers Australia on 06/06/2020, <https://www.criminaldefencelawyers.com.au/blog/law-on-australias-right-to-hold-public-assemblies/>

¹⁰⁰ The Police Duties Execution Act (Act No. 136 of July 12, 1948), https://www.rightofassembly.info/assets/downloads/1948_Police_Duties_Execution_Act.pdf

¹⁰¹ In accordance with Human Rights resolution 15/21, entitled "The rights to freedom of peaceful assembly and of association", the Government of Japan is pleased to submit its response to the OHCHR's questions. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/FAssociation/Responses2012/MemberStates/Japan.pdf>

<p>албадан тараана:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 5 дугаар зүйлийн 1, 10 дугаар зүйлийн үндсэн өгүүлбэр, 11 дүгээр зүйлийн заалтыг зөрчсөн аливаа цуглаан, жагсаал; 2. 6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заагаагүй, эсхүл 8, 12 дугаар зүйлийн дагуу хориглосон аливаа цуглаан, жагсаал; 3. 8 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан хязгаарлалт болон энэ зүйлийн заалтад заасан нөхцөлийг зөрчиж, хөдөлгөөний жигд урсгал гэх мэт эмх журам сахиулахад илт заналхийлсэн аливаа цуглаан, жагсаал. 10 буюу 12 дугаар зүйл; 4. 16 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасны дагуу дүгнэлтээ зарласан аливаа цуглаан, жагсаал; болон 5. 16 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт заасан үйлдлээс болж эмх цэгцтэй болоогүй аливаа цуглаан, жагсаал. <p>(2) (1)-д заасны дагуу жагсаал, цуглааныг тараахыг тушаасан тохиолдолд бүх оролцогчид цаг алдалгүй газрыг орхино.</p> <p>(3) (1)-д заасан сайн дурын үндсэн дээр тараах, албадан тараах тухай мэдэгдлийн шаардлагатай холбоотой асуудлыг Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтооно.</p> <p>21 дүгээр зүйл (Жагсаал, цуглааны зөвлөлдөх хороо)</p> <p>(1) Жагсаал, цуглаан хийх, жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөг олон нийтийн амгалан тайван байдал, дэг журмыг сахиулах хэрэгцээтэй тэнцвэржүүлэхийн тулд янз бүрийн түвшний цагдаагийн байгууллага бүрт цуглаан, жагсаалын талаар зөвлөлдөх хороо байгуулж болно. Хороо цагдаагийн байгууллагын даргад дараах асуудлаар зөвлөгөө өгнө.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. жагсаал, цуглаан хийхийг хориглох, хязгаарлах тухай мэдэгдэл; 2. гомдлын талаар гаргасан нэхэмжлэл; 3. Жагсаал, цуглаан хийсэн хэргийг шалгах; болон 4. Жагсаал, цуглаантай холбоотой асуудлыг шийдвэрлэх. <p>(2) Хороо нь нэг даргатай байх бөгөөд нийт таваас доошгүй, долоогоос илүүгүй гишүүнээс бүрдэнэ.</p> <p>(3) Хорооны дарга, гишүүдийг дараах хүмүүсийн дундаас мэргэшил, шударга байдлыг харгалзан тухайн түвшний цагдаагийн байгууллагын дарга томилно.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Хуульч; 2. Профессор; 3. Иргэний байгууллагаас санал болгосон хүмүүс; болон 4. Харьяалагдах нутаг дэвсгэр эсвэл бүс нутгийн оршин суугчдын төлөөлөл. <p>(4) Хороог бүрдүүлэх, ажиллуулах гэх мэт шаардлагатай асуудлуудыг Ерөнхийлөгчийн зарлигаар тогтооно.</p>

Сонгон авсан улс орнуудын хувьд эрх зүйн зохицуулалтын хувьд цагдаагийн алба хаагчийн эрх, үүргийг тухайн органик хуулиараа дэлгэрэнгүй зохицуулжээ. Жагсаал, цуглаан албадан тараах үндэслэл, цагдаагийн алба хаагчийн зорилго, шаардлага тавих хөндлөнгөөс оролцох үндэслэлүүд нь зөвхөн бусдын эрх чөлөөнд халдах, гуравдагч этгээдэд нөлөөлөх зэргээр алба хаагчийн эрх, үүргийг энх тайван буюу тайван жагсаал, цуглаан болгох зорилго агуулж эрх зүйн зохицуулалтыг хийсэн байна. Ингэхдээ манай улс шиг нийтийн хэв журам гэдэг үндэслэлээр зохицуулсан улс орон алга байна. Харин бусдын амгалан тайван байдал, бусдын эрх чөлөө, өмч хөрөнгийг хамгаалах зэрэг объектив байдлаар нарийвчилж зохицуулжээ.

5.4 Суулт, өлсгөлөн

Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хууль нь үзэл бодлоо илэрхийлж буй бусад арга хэлбэрүүдийг нарийн хуульчилсан цогц хууль байж дараа нь үүсэх аливаа асуудал, үл ойлголцол, эрсдлүүдээс сэргийлж чадна.

Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.6 дахь хэсэгт “Гудамж, талбайд өлсгөлөн зарлахыг хөндлөнгөөс зориуд зохион байгуулахыг хүний амь нас, эрүүл мэндийг үл хайхарсан хүмүүнлэг бус үйлдэл гэж үзэж хориглоно.” гэсэн өлсгөлөнгийн талаарх ганцхан заалттай. Эрүүл мэндийн сайдын 2010 оны 233 дугаар тушаалаар батлагдсан “Өлсгөлөнгийн үед үзүүлэх эмнэлгийн тусламж үйлчилгээний заавар” байдаг ч холбогдох харилцааг бүрэн зохицуулахад учир дутагдалтай. Харин суулт хийх талаар тодорхойлсон, зохицуулсан зүйл огт байдаггүй.

Суулт нь цуглааны нэг хэлбэр боловч ямар нэгэн үйл ажиллагаа, шийдвэрийг эсэргүүцэж, уриа лоозон барьж, шаардлага тавьж, хэсэг бүлэг иргэн, эсвэл ганцаараа хийдэг үйл ажиллагаа юм. Харин өлсгөлөн нь ихэнхдээ өөрсдийн шаардлагыг хүргэх өөр арга хэрэгсэл хэрэглэх боломжгүй хүмүүсийн эсэргүүцлийн нэг хэлбэр бөгөөд иймд хуульд “Суулт”, “Өлсгөлөнгийн үйл ажиллагаа”-ны талаар нарийвчлан тусгах шаардлага нэн тэргүүний байгаа юм.

Кэйс тав. Иргэн Б.Б нь 2018 оны 08 дугаар сарын 21-ний өдөр Сүхбаатар дүүргийн 1 дүгээр хороо, Хүүхдийн ордны баруун хойд талд өлсгөлөн зарлаж байгаагаа Сүхбаатар дүүргийн засаг дарга болон тус дүүргийн Цагдаагийн 1 дүгээр хэлтсийн дарга нарт тус өдөр мэдэгдэж, өлсгөлөн зарлажээ. Сүхбаатар дүүргийн засаг даргаас 2018 оны 09 дүгээр сарын 21-ний өдөр 1/2509 албан бичгийг гаргаж, Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.6 дахь хэсэгт заасныг баримталсан. Сүхбаатар дүүргийн засаг дарга өлсгөлөнтэй холбоотой зөвшөөрөл өгдөөггүй, Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.6 дахь хэсэгт өлсгөлөн гэдэг үг орсон байвал татгалзах зохицуулалттай¹⁰² гэж шүүхэд маргажээ. Нийслэл дэх захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхээс 2018 оны 09 дүгээр сарын 21-ний өдрийн 1/2509 албан бичгийг хүчингүй болгожээ.

Дээрх тохиолдлын хувьд өлсгөлөн нь үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийн нэг хэлбэр гэж шүүх үзсэнээр нэхэмжлэлийн шаардлагыг хангаж шийдвэрлэсэн байна. Гэтэл өнөө хэр манай улсын эрх зүйн тогтолцоонд суулт, өлсгөлөнгийн талаарх зохицуулалт дутагдаж байна.

5.5. Хууль зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлага

Монгол улсын их хурлаас 2017 оны 05 дугаар сарын 11-ний өдөр Зөрчлийн тухай хуулийг батлан мөрдүүлсэн. Тус хуулийн 5.8 дугаар зүйлд Жагсаал, цуглаан зохион байгуулах журам зөрчсөн бол дараах байдлаах хариуцлага ногдуулахаар зохицуулжээ. Үүнд:

1. Хуулиар хориглосон газарт, эрх бүхий байгууллагад бүртгүүлэлгүйгээр, эсхүл мэдэгдэл хүргүүлснээс хойш хуульд заасан хугацаа өнгөрөөгүй байхад жагсаал, цуглаан зохион байгуулсан, эсхүл жагсаал, цуглааны явцад түүний зорилгыг өөрчилж хориглосон жагсаал, цуглаан зохион байгуулсан бол учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг нэг зуун тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг нэг мянга таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.
2. Хуульд заасан журмын дагуу жагсаал, цуглаан зохион байгуулахад санаатайгаар саад учруулсан бол учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг нэг зуун тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг нэг мянга таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

¹⁰² Нийслэл дэх захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2018 оны 10 дугаар сарын 09-ний өдрийн 626 дугаар шийдвэр

3. Хууль бус жагсаал, цуглааныг зохион байгуулсан бол учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг нэг зуун тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг нэг мянга таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.
4. Гудамж, талбайд өлсгөлөн зарлахыг хөндлөнгөөс зориуд зохион байгуулсан бол учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг нэг зуун тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг нэг мянга таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.
5. Согтууруулах ундаа хэрэглэсэн, эсхүл сэтгэцийн өвчтэй хүнийг жагсаал, цуглаанд оролцуулсан, эсхүл жагсаал, цуглаанд оролцуулахын тулд бусдыг эд мөнгөөр татсан, эсхүл дарамт шахалт үзүүлсэн бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан зэвсэг, хэрэгслийг хурааж, учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг гурван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр, хуулийн этгээдийг гурван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.
6. Жагсаал, цуглааныг зохион байгуулагч, оролцогч зэвсэг, хорт бодис, тэсэрч дэлбэрэх бодис, орчин тойрон, хүний амь нас, эрүүл мэндэд аюул учруулж болохуйц аливаа зүйл, амьтан авч явсан бол зөрчил үйлдэхэд ашигласан зэвсэг, хэрэгслийг хурааж, учруулсан хохирол, нөхөн төлбөрийг гаргуулж хүнийг таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл долоогоос гуч хоногийн хугацаагаар баривчлах шийтгэл оногдуулах, хуулийн этгээдийг таван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.

Жагсаал, цуглааны үед бусдын эрх, эрх чөлөөнд халдсан Монгол улсын эрүүгийн хуульд заасан үйлдэл, эс үйлдэхүйг гаргасан бол тухайн үйлдлийг нь жагсаал, цуглаанаас тусад нь салгаж, тухайн зохицуулсан хуульд заасан хариуцлага ногдуулахаар хуульчилсан байна. Дэлхийн зарим улс орнуудад жагсаал, цуглааны үед бусдын эрх, эрх чөлөөнд халдсан үйлдлийг хамтад нь хариуцлага ногдуулахаар хуульчилсан зохицуулалтаас ялгаатай байдлаар манай улс хуульчилжээ.

Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 14.3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт "...Өөрийн, эсхүл бусдын хууль ёсны ашиг сонирхлыг хөндсөн аливаа мэдээллийг олон нийтэд тараах, тараалгахгүй байхын тулд хэвлэн нийтлэгчийн хуульд нийцсэн үйл ажиллагаанд хүч хэрэглэж, хүч хэрэглэхээр заналхийлсэн, эсхүл төлбөр төлж зориуд нийтлүүлээгүй, эсхүл эрх, хууль ёсны ашиг сонирхолд нь ноцтой хор уршиг учруулахаар сүрдүүлсэн бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс хоёр мянга долоон зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл нэг сараас зургаан сар хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэнэ." гэж зохицуулсан байна. Өөрөөр хэлбэл, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хэвлэн нийтлэх эрхийг зөрчсөн тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр зохицуулжээ. Жагсаал, цуглаан хийх эрхийг хамгаалах холбоотойгоор эрүүгийн хуульд гэмт хэрэг гэж үзээгүй байна.

Кэйс зургаа. Иргэн Т.Т нь 2022 оны 03 дугаар сарын 01-ний өдөр Сүхбаатар дүүргийн 6 дугаар хороо, Сүхбаатарын талбай дээр өрийн үзэл бодлоо илэрхийлж байсан иргэн Д.М-тэй хэрүүл маргаан үүсгэж, олон нийтийг үл хүндэтгэж, түүний биед халдан зодсон зөрчлийг үйлдсэн болох нь хохирогч, холбогдогч, гэрчийн мэдүүлэг болон нотлох баримтуудаар тогтоогдож байх тул зөрчлийн хуульд заасны дагуу шийтгэл ногдуулах нь зүйтэй гэж үзжээ. Иймд иргэн Т.Т-д 14 цагийн хугацаагаар албадан сургалтад хамруулах, 7 хоног баривчлах шийтгэл ногдуулжээ.¹⁰³

¹⁰³ Сүхбаатар дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022 оны 04 дүгээр сарын 11-ний өдрийн

Дээрх кэйсийн хувьд No wag хөдөлгөөн нь ОХУ, Украин дахь асуудлаар жагсаал, цуглаан хийх үед нэр бүхий иргэд сөрөг жагсаал зохион байгуулах замаар бусдын эрх, эрх чөлөөнд халдсан юм. Манай улсад сөрөг жагсаал зохион байгуулж буй үе дэх эрх зүйн зохицуулалтгүйн улмаас олон нийтийг үл хүндэтгэсэн, зөрчлийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.2 дахь хэсэгт зааснаар танхайрсан үндэслэлээр хариуцлага ногдуулсан байна.

Сонгон авсан улс орнуудын хуулийн зохицуулалт

1.	ХБНГУ
	<p>4 дүгээр бүлэг. Шийтгэл ба торгуулийн заалтууд</p> <p>21 дүгээр зүйл [Үймээн самуун] Хориглоогүй жагсаал, цуглааныг зогсоох, үймээн үүсгэх, хэрэгжүүлэхэд нь бусад аргаар саад учруулах, хүчирхийлэл үйлдэх, заналхийлсэн, хүчирхийлэл үйлдэхээр заналхийлсэн, их хэмжээний саад учруулсан бол гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих эсвэл торгох ял шийтгэнэ.</p> <p>22 дугаар зүйл [Зохион байгуулагч, туслах зохион байгуулагчлын эсрэг хүч хэрэглэх, заналхийлэх] Олон нийтийн жагсаал, цуглаан дээр зохицуулах бүрэн эрхээ хууль ёсны дагуу хэрэгжүүлэх явцад зохион байгуулагчдын эсрэг хүч хэрэглэх, хүч хэрэглэхээр заналхийлсэн байдлаар эсэргүүцсэн, эсхүл зохицуулах бүрэн эрхээ хууль ёсны дагуу хэрэгжүүлэх явцад нь бие махбодид халдсан бол нэг жил хүртэлх хорих эсвэл торгох ял шийтгэнэ.</p> <p>23 дугаар зүйл [Хориглосон жагсаал, цуглаанд оролцохыг олон нийтэд уриалах] Аливаа албан ёсоор хориглосон болон албадан тараасан жагсаал, цуглааны дараа олон нийтийн өмнө цуглаан хийх, эсхүл бичвэр, дуу авиа, дүрс дамжуулах хэрэгсэл, чимэглэл болон бусад дүрслэлийг тараах замаар олон нийтийн жагсаал, цуглаанд оролцохыг уриалсан хэн бүхэн, нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих, эсхүл торгох ялаар шийтгэнэ.</p> <p>24 дүгээр зүйл [Зэвсэглэсэн зохицуулагч] Олон нийтийн жагсаал, цуглааныг удирдан чиглүүлж байгаа хүн хүний биед гэмтэл учруулах, эд хөрөнгөд хохирол учруулах зориулалтын зэвсэг болон бусад эд зүйлийг авч яваа зохицуулагч ашигласан бол нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих, эсхүл торгох ял шийтгэнэ.</p> <p>§ 25 [Бүртгэл болон нөхцлөөс хазайх] Задгай талбайд болж буй олон нийтийн жагсаал, цуглааны удирдагч: 1. жагсаал, цуглааныг зохион байгуулагчдын бүртгүүлснээс эрс өөр байдлаар явуулах, эсхүл 2. 15 дугаар зүйлийн 1, 2 дахь хэсэгт заасан шаардлагыг биелүүлээгүй бол зургаан сар хүртэл хугацаагаар баривчлах, эсхүл нэг зуун наян хүртэл нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох ял шийтгэнэ.</p> <p>26 дугаар зүйл [Хориглосон болон зарлаагүй жагсаал, цуглаан хийх буюу үргэлжлүүлэх] Зохион байгуулагч эсвэл удирдагч нь: 1. Хүчин төгөлөр хоригийг үл харгалзан олон нийтийн жагсаал, цуглаан хийх, эсхүл цагдаа нарын албадан тараасан, тасалдуулсан жагсаал, цуглааныг үргэлжлүүлэх, эсхүл 2. олон нийтийн жагсаал, цуглааныг задгай талбайд урьдчилан мэдэгдэлгүйгээр хийсэн бол нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих, эсхүл торгох ял шийтгэнэ.</p> <p>27 дугаар зүйлд заасны дагуу жагсаал, цуглааны үеэр хүний биед гэмтэл учруулах, эд хөрөнгөд хохирол учруулах зэвсэг, болон түүнтэй адилтгах эд зүйлс биедээ авж явсан, бэлтгэсэн, тараасан этгээдийг нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих, эсхүл торгох ял шийтгэнэ.</p> <p>28 дугаар зүйл [Дүрэмт хувцасны хоригийг зөрчсөн] 3-р хэсгийн заалтыг зөрчсөн хүн бүр хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих эсвэл торгууль ногдуулна.</p> <p>29 дүгээр зүйлийн дагуу жагсаал, цуглаан хийхийг хориглосон газар жагсаал, цуглаанд оролцсон эсвэл хийхийг уриалвал захиргааны зөрчил онооно. Захиргааны зөрчил нь гучин мянган герман марк хүртэл торгууль байна.</p>

	<p>1900 оны Гэмт хэргийн тухай хуулийн 59A(1)-д "Нийгмийн их хэмжээний эмх замбараагүй байдал"-ын үеэр хэн нэгэн хүний биед халдсан бол 5 жилийн хорих ялаар шийтгэнэ гэж заасан байдаг. Хэрэв хүчирхийлэл нь бие махбодид бодит гэмтэл учруулсан бол s 59A(2)-д дээд тал нь 7 жил хорих ял оноодог.</p> <p>195(1)(a)-д зааснаар нийтийн болон бусдын эд хөрөнгийг санаатай болон болгоомжгүйгээр устгасан, гэмтээсэн жагсагчид 5 жилийн хорих ялаар шийтгэнэ. Бусдын хамт байх үед буюу олон нийтийн эмх замбараагүй байдлын үеэр эвдрэл, гэмтэл учруулсан эсхүл устгал, эвдрэлийн шалтгаан нь гал түймэр, тэсэрч дэлбэрэх бодистой холбоотой тохиолдолд энэ гэмт хэрэгт өндөр торгууль ногдуулна;¹⁰⁴</p> <p>545C(1)-д хууль бус цуглаанд санаатайгаар нэгдэх буюу үргэлжлүүлэн оролцох нь гэмт хэрэг гэж заасан байдаг. Хууль бус цуглаан гэдэг нь s 545C(3)-д зааснаар аливаа хүнийг айлган сүрдүүлэх, гэмтээж, хууль ёсны дагуу хийх үүрэг хүлээгээгүй зүйлийг хийхийг албадах, эсхүл бусдад хор хөнөөл учруулах гэсэн нийтлэг зорилго бүхий тав буюу түүнээс дээш хүний цуглааныг хэлнэ. Энэ гэмт хэрэг нь 6 сарын хорих ял эсвэл 550 доллараас хэтрэхгүй торгууль ногдуулдаг. Хууль бус цугларалтад оролцож буй хүн зэвсэглэсэн тохиолдолд 545C(2)-д шийтгэлийн дээд хэмжээг 12 сар хорих эсвэл 1100 доллараас хэтрэхгүй торгууль болгон нэмэгдүүлнэ гэж заасан.</p>
2.	<p style="text-align: center;">Эстони</p> <p>Олон нийтийн цуглааны тухай хууль. § 14². (1) Тавьсан шаардлагыг үл тоомсорлон олон нийтийн цуглаан зохион байгуулсан, хууль тогтоомж, үндэслэл бүхий шийдвэрээр хориглосон олон нийтийн цуглааныг зохион байгуулсан бол хоёр зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний торгууль ногдуулна.</p> <p>Эрүүгийн хууль.¹⁰⁵ § 158. Хууль ёсны дагуу зохион байгуулсан олон нийтийн цуглаанд хөндлөнгөөс оролцох, хүч хэрэглэн тараах</p> <p>Хууль ёсны дагуу зохион байгуулсан олон нийтийн цуглаанд хөндлөнгөөс оролцсон, хүч хэрэглэн тараасан бол мөнгөн торгууль болон нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.</p> <p>(2) Үүнтэй ижил үйлдлийг хуулийн этгээд үйлдсэн бол мөнгөн торгууль ногдуулна.</p> <p>§ 264¹. Олон нийтийн цуглаан зохион байгуулахад тавигдах шаардлагыг зөрчсөн</p> <p>(1) Олон нийтийн цуглаан зохион байгуулахтай холбогдсон шаардлагыг зөрчсөн бол 200 хүртэл нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох шийтгэл хүлээлгэнэ.</p> <p>(2) Үүнтэй ижил үйлдлийг хуулийн этгээд үйлдсэн бол 3200 евро хүртэл торгууль ногдуулна.</p> <p>§ 265. Зөвшөөрөлгүй олон нийтийн цуглаан</p> <p>Зөвшөөрөлгүй олон нийтийн цуглаан зохион байгуулсан, ийм цуглаанд оролцохыг уриалсан бол мөнгөн торгууль, эсхүл нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.</p>
3.	<p style="text-align: center;">Франц</p> <p>Олон нийтийн дэг журамд саад учруулж буй нөхцөл байдалд өөрийгөө таниулахгүйн тулд олон нийтийн цуглаан дээр нүүрээ нуусан жагсагчдыг 1500 еврогийн торгууль ногдуулдаг. (Эрүүгийн хуулийн R645.14-р зүйл)</p> <p>Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөг зориудаар зөрчсөн тохиолдолд торгууль (45,000 евро хүртэл), шоронд хорих (3 жил хүртэл) хүртэл шийтгэх боломжтой. Хүчирхийлэл үйлдсэн тохиолдолд ийм ялыг нэмэгдүүлнэ (Эрүүгийн хуулийн 431-1-р зүйл). Шүүхүүд мөн хязгаарлалтын хууль ёсны байдалд хяналт тавих замаар жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөг хэрэгжүүлэхийг хамгаалдаг.</p> <p>Ил тод зарлаагүй эсвэл хориглосон цуглаан зохион байгуулагчид 7500 еврогийн торгууль, 6 сар</p>

¹⁰⁴ Crimes Act 1900, s 195(1)(b) (destroy or damage property by means of fire or explosives), imprisonment for 10 years; s 195(1A)(b) (destroy or damage property in company by means of fire or explosives), imprisonment for 11 years; s 195(2)(b) (destroy or damage property during public disorder by means of fire or explosives), imprisonment for 12 years.

¹⁰⁵ Бүгд Найрамдах Эстони Улсын Эрүүгийн хууль (2001), <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ee/ee133en.html>

	хүртэл хугацаагаар хорих ял ногдуулна (Эрүүгийн хуулийн 431-9-р зүйл). Оролцогчид цагдаагийн хоёр дуудлагыг үл тоомсорлож, тарж бужигнасан тохиолдолд л хариуцлага хүлээнэ (Эрүүгийн хуулийн 431-4-р зүйл). Жагсагчид зэвсэг хэрэглэсэн тохиолдолд ялыг нэмэгдүүлнэ (Эрүүгийн хуулийн 431-10, 431-11-р зүйл). Саяхан 2009 оны тогтоол гарснаас хойш нийтийн эзэмшлийн зам талбайд жагсаал, цуглааны үеэр нүүрээ нуун дарагдуулахыг (орон нутгийн зан үйл, уламжлалт арга хэмжээнээс бусад тохиолдолд) хориглож, торгууль ногдуулдаг. төрийн бодлогыг ноцтой зөрчихөөс болгоомжилж буй нөхцөл байдалд" (Эрүүгийн хуулийн R 645-14-р зүйл).
4.	Австрали
	1988 оны хураангуй гэмт хэргийн тухай хуулийн 6-р хэсэгт хүн, тээврийн хэрэгсэл, хөлөг онгоцыг олон нийтийн газар чөлөөтэй зорчиход ямар нэгэн үндэслэлгүйгээр аливаа хэлбэрээр саад учруулахыг гэмт хэрэг гэж заасан байдаг. 6-р хэсгийг зөрчсөн тохиолдолд торгуулийн дээд хэмжээ нь 440 долларын торгууль юм. ¹⁰⁶ Цагдаагийн алба хаагчид нь 2012 оны Ойн тухай хуулийн дагуу "эрх бүхий албан тушаалтан" юм. 208 Ойн тухай хуулийн 2012 оны 83(1)(с) хэсэг нь эрх бүхий албан тушаалтанд саад учруулах, саатуулах, саад учруулахыг хориглосон бөгөөд энэ гэмт хэрэгт дээд тал нь 2200 доллараар торгууль ногдуулдаг. . 83(2)(а)-д хүн эрх бүхий албан тушаалтанд халдах, заналхийлэх, айлган сүрдүүлэхийг хориглож, энэ гэмт хэрэгт дээд тал нь 5500 доллараар торгууль ногдуулдаг. Эсэргүүцлийн үеэр ойн материалыг гэмтээж, устгасан бол 2012 оны Ойн тухай хуулийн 38(1)-д заасан гэмт хэрэгт жагсагчид эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж болно. 2012 оны Ойн тухай хуулийн 38(1)-ийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн тохиолдолд хамгийн дээд тал нь 5500 долларын торгууль болон/эсвэл 6 сарын хугацаагаар хорих, гэмт хэргийн улмаас устгасан, гэмтсэн мод тус бүрд 10 долларын торгууль ногдуулдаг. ¹⁰⁷
5.	Япон
	Японы хуулийн дагуу зөрчсөн хүмүүсийг шууд баривчилдаг. Цугларсан олныг хүчирхийлсэн, хүч хэрэглэхээр заналхийлсэн, түүнчлэн албан тушаалтны 3-ваас доошгүй удаа тараах тушаалыг биелүүлээгүй бол эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэг.
6.	БНСУ
	22 дугаар зүйл (Хууль зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага) (1) 3-р зүйлийн 1, 2-т заасныг зөрчсөн аливаа этгээдийг гурваас илүүгүй жил хорих, эсвэл гурван сая воноос илүүгүй торгууль ногдуулна: Зэвсэгт хүчний гишүүн, улсын яллагч, цагдаагийн ажилтан 3 дугаар зүйлийн 1, 2 дахь хэсгийг зөрчсөн бол таваас дээш жил хорих ял шийтгэнэ. (2) 5 дугаар зүйлийн 1, 6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн заалтыг зөрчсөн, эсхүл 8 дугаар зүйлд заасны дагуу хориглосон мэдэгдэл гаргасан жагсаал, цуглаан зохион байгуулсан этгээдийг 2-с дээшгүй хугацаагаар хорих эсхүл хоёр сая воноос хэтрэхгүйгээр торгох ял шийтгэнэ. (3) 5 (2) эсвэл 16 (4) зүйлийн заалтыг зөрчсөн аливаа этгээдийг нэг жилээс илүүгүй хугацаагаар хорих, эсвэл нэг сая воноос илүүгүй торгууль ногдуулна. (4) 5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн заалтыг зөрчсөн жагсаал, цуглаанд мэдсээр байж оролцсон этгээдийг зургаан сар хүртэл хугацаагаар баривчлах, таван зуун мянга воноос дээшгүй торгох шийтгэл хүлээлгэнэ. 23 дугаар зүйл 1. Зохион байгуулагчийг нэг жилээс дээшгүй хугацаагаар хорих, эсхүл нэг сая воноос дээшгүй төгрөгөөр торгох; 2. Зохицуулагчийг зургаан сараас дээшгүй хугацаагаар баривчлах, 500 000 воноос хэтрэхгүй торгох, хорих, бага хэмжээний торгох; болон 3. Мэдээгээр цуглаан, жагсаалд оролцсон хүнийг 500 мянган воноос дээшгүй төгрөгөөр торгох,

¹⁰⁶ Protests and the law in NSW Briefing Paper No 7/2015 by Tom Gotsis, <https://www.parliament.nsw.gov.au/researchpapers/Documents/protests-and-the-law-in-nsw/Protests%20and%20the%20law%20in%20NSW.pdf>

¹⁰⁷ Protests and the law in NSW Briefing Paper No 7/2015 by Tom Gotsis, <https://www.parliament.nsw.gov.au/researchpapers/Documents/protests-and-the-law-in-nsw/Protests%20and%20the%20law%20in%20NSW.pdf>

баривчлах, хөнгөн торгох ял шийтгэнэ.

24 дүгээр зүйл. Дараах заалтын аль нэгийг нь зөрчсөн этгээдийг зургаан сар хүртэл хугацаагаар баривчлах, 500 мянган воноос дээшгүй торгох, баривчлах, бага зэрэг торгох ял шийтгэнэ.

1. Дөрөвдүгээр зүйлд заасны дагуу зохион байгуулагч, эсхүл зохицуулагчийн хассаныг үл харгалзан цуглаан, жагсаалд оролцсон этгээд;
2. 6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу хуурамчаар мэдээлэл хийж, жагсаал, цуглаан хийсэн этгээд;
3. Цагдаагийн алба хаагчийн анхааруулгыг үл харгалзан 13 дугаар зүйлд заасан цагдаагийн шугамыг хүндэтгэн үзэх шалтгаангүйгээр давсан, эсхүл цагдаагийн шугамыг гэмтээсэн, далдалсан, хөдөлгөж, арилгасан, эсхүл гэмт хэрэг үйлдсэн этгээд.
4. 14 дүгээр зүйлийн 2-т заасан тушаалыг зөрчсөн, эсхүл түүний дагуу шаардлагатай арга хэмжээ авахаас татгалзсан, саад учруулсан этгээд; болон
5. 16 дугаар зүйлийн 5, 17 дугаар зүйлийн 2, 18 дугаар зүйлийн 2, 20 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийг зөрчсөн этгээд.

Эстони, ХБНГУ зэрэг улсуудад хариуцлага ногдуулахдаа субъектийн хувьд жагсаал, цуглаанд хөндлөнгөөс оролцсон, хүч хэрэглэн тараасан этгээдэд ногдуулах хариуцлага нь нэг жил хүртэлх хугацаагаар хорих ялаар шийтгэж байна. Харин тухайн үйлдэл нь эрүүгийн хариуцлага хүлээхээргүй бол Монгол улсын хувьд төрийн албаны тухай хуульд заасан сахилгын хариуцлага ногдуулахаар заасан байна. Тухайлбал, 2022 оны 04 дүгээр сарын 07-ны өдөр болсон жагсаалыг албадан тараах үед Чингэлтэй дүүргийн цагдаагийн алба хаагч нь шаардлагагүй үед бусдын дээрээс дэвсэлж буй нь сошиал орчинд тархсан. Улмаар тус алба хаагчийн үйлдэл нь эрүүгийн болон зөрчлийн хэрэг бус харин төрийн албаны тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл хэмээн хариуцлага ногдуулсан байна.

Эстони, Франц, ХБНГУ, Австрали зэрэг улсууд хориглосон газар болон хориглосон хэлбэрээр жагсаал, цуглаан зохион байгуулсан бол 440 доллараас 2700 евро хүртэлх хэмжээгээр мөнгөн торгууль ногдуулж байна. Харин нийтийн эмх замбараагүй байдал үүсгэх замаар бусдын бие мах бодид халдсан бол 5 -7 жил хүртэлх, бусдын өмч хөрөнгөд халдсан бол 5 жил хорих ялаар шийтгэнэ.

ДҮГНЭЛТ, САНАЛ

Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдлаас хамааран ард иргэд төр засгийн бодлого, үйл ажиллагааг эсэргүүцэн өөрсдийн дуу хоолойг хүргэхээр жагсаал, цуглаан зохион байгуулах тохиолдол жилээс жилд өссөөр байна (*график 1*). Жилд нийт зохион байгуулагдаж байгаа жагсаал, цуглааны тоо өсөхийн хэрээр зохион байгуулагдах хэлбэр, хүрээ хязгаар нь ч харилцан адилгүй байх бөгөөд уг харилцааг зохицуулж буй 1994 оны Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулиар одоо цагт шинээр үүсэж байгаа нөхцөлд таарч тохирсон хуулийн зохицуулалт дутагдаж байна. Түүнчлэн судалгааны үр дүнд иргэний тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөг баталгаажуулах ёстой хуулийн мөн чанар алдагдаж, хуулийн зарим зохицуулалтууд нь өөрөө хүний эрхийг хязгаарлах, зөрчих үндэслэл нь болж байгаа нь тохиолдлуудаас харагдаж байна.

Монгол Улс иргэдийнхээ үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийг тодорхой түвшинд баталгаажуулж чадсан хэдий ч жагсаал, цуглааны үеэр хүний эрхийн зөрчил, гэмт хэрэг, зөрчлүүд багагүй гарсан байгаа нь (кэйс судлалын хүрээнд) уг харилцааг зохицуулж байгаа хуулийг шинэчлэн найруулах шаардлага нэгэнт тулгарсан ба үүнийг хуулийн үзэл баримтлалаас эхлэн шинэчлэх нь зүйтэй байна.

Судалгааны ажлын хүрээнд харьцуулан судалсан улсуудаас Австрали, Япон зэрэг

улсуудад иргэдийн тайван жагсаал, цуглаан хийх журмыг зохицуулсан бие даасан хууль байхгүй бол, Эстони, ХНБГУ, Франц, БНСУ зэрэг улсууд бие даасан хууль, холбогдох хуулиудаар уг харилцааг зохицуулан тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийг баталгаажуулахдаа эрх, үүрэг хийгээд процессыг ихэд нарийвчлан, тодорхой зохицуулсан байхаас гадна манай улсын хууль тогтоомжид огт тусгагдаагүй хүний эрхийг хамгаалсан сайн жишиг болсон олон зохицуулалтууд байна.

Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуульд зааснаар жагсаал, цуглааныг Монгол Улсын иргэн, улсын бүртгэлд бүртгэгдсэн улс төрийн нам, төрийн бус байгууллага зохион байгуулах эрхтэй; Монгол Улсын олон улсын гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол гадаад улсын иргэн, харьяалалгүй хүн Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу зохион байгуулагдаж байгаа жагсаал, цуглаанд оролцох эрхтэй хэмээн субъектийн хязгаарлалт тавихгүй байх буюу Монгол Улсын иргэн, иргэд, нам, эвсэл, хуулийн этгээд, төрийн алба хаагч, иргэний хөдөлгөөнүүд, төрийн бус байгууллага, зэрэг ямар ч хэлбэрээр үйл ажиллагаа явуулж буй байгууллага, өөрсдийн сонгосон бүхий л төрлөөр зохион байгуулалтын хэлбэрт орж тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийг баталгаажуулах талаар анхаарах хэрэгтэй.

Сонгон судалсан гадаад улсуудын холбогдох зохицуулалтад хүн бүр (ХБНГУ-субъектийн хязгаарлалтгүй) болон цуглааныг хувь хүн, хуулийн этгээд, хуулийн этгээдийн эрхгүй холбоод зохион байгуулж болдог ба зохион байгуулагчийн тухайд тухайн улсын иргэн, удаан хугацаагаар оршин суух зөвшөөрөлтэй, эсвэл байнгын оршин суугч гадаадын иргэн байж болдог (Эстони).

Мөн манай улсын Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуульд тусгагдаагүй нэг ойлголт болох зохион байгуулагчаас гадна зохион байгуулагчийн туслахын эрх, үүрэг, оролцоог бусад улсууд хуульчилж, зохион байгуулалтыг илүү эмх журамтай болгох талаас нь анхаарч үзсэн байна. Үүнийг өөрийн улсын хуульд тусгаж өгснөөр жагсаал, цуглаанаас эмх замбараагүй байдал үүсэх нөхцөл буурах боломжтой.

БНСУ-ын хуулиар жагсаал, цуглааныг зохион байгуулах талаар урьдчилан мэдээлсэн, тухайн арга хэмжээний мөн чанар нь тухайн цагуудад зохион байгуулах зайлшгүй шинжтэй тохиолдол биш бол нар мандахаас өмнө, жаргасны дараа гадаа жагсаал, цуглаан хийж болохгүй хэмээн хуульчилсан ба нийтийн хэв журмыг сахин хамгаалахын тулд энэ мэтчилэн зохицуулалтыг хуульд тусгаж өгвөл зохистой байна.

Монгол Улсад жагсаал, цуглаан зохион байгуулахын тулд практик дээр зөвшөөрлийн тогтолцоо хэрэгжиж буй бөгөөд энэ нь цуглах эрхийн үнэт зүйлийг үгүйсгэдэг төдийгүй хуулиар зохицуулаагүй бүхэн хууль ёсны байх ёстой гэсэн зарчимтай харшилж байна. Иймд олон улсын хүний эрхийн байгууллагууд зөвлөж байгаагаар зохицуулалтаа өөрчлөх, зөвхөн бүртгэж авах, тухайн газар, цагт өөр жагсаал давхцсан тохиолдолд сүүлд мэдүүлсэн жагсаал, цуглааныг бүртгэхгүй байх зэрэг зохицуулалтуудыг хуульд оруулах хэрэгтэй. Жишээ нь ХБНГУ-ын хувьд Мэдэгдэл өгсний дараа зохион байгуулагч нь зөвшөөрөл авах шаардлагагүй тул эрх бүхий байгууллагаас ямар нэгэн хариу хүлээх ёсгүй байдаг.

Улс орнуудын жишигт өөр, өөр тодорхой тохиолдлуудад жагсаал, цуглаан зохион байгуулахыг хориглох шийдвэр гаргахаар хуульчилж, уг шийдвэртэй маргалдан шүүхэд хандах зохицуулалттай байна. Аливаа жагсаал, цуглаан нь тухайн төлөвлөсөн цагтаа болсноор шаардлагатай үед иргэд үзэл бодлоо илэрхийлэх нь ач холбогдолтой байдаг тул жагсаал, цуглааныг хориглосон шийдвэрийг шүүх богино хугацаанд шийдвэрлэх хэрэгтэй, эс бөгөөс цуглаанд оролцогчдын эрч буурах, тухайн жагсах гэж буй асуудлын ач холбогдол үгүй

болох эрсдэлтэй. Үүнд Эстони улсын гомдлыг хүлээн авсны дараагийн ажлын нэг өдрийн дотор, шуурхай шийдвэрлэх зохицуулалт нь сайн туршлага болж байна.

Сонгон судалсан улсуудын ихэнх нь аяндаа үүссэн жагсаал, цуглааныг зохион байгуулах, оролцох эрхийг дэмждэг тул аяндаа буюу яаралтай хийх шаардлагатай цуглааныг хязгаарлаагүй байна. Харин Монгол Улсад аяндаа үүссэн жагсаал, цуглааны зохицуулалтыг бий болгох хэрэгтэй. Ингэхдээ хуульд зохион байгуулагч байгаа тохиолдолд нэн даруй, боломжит хугацаанд мэдэгдэх агуулгаар хуульчлах, ингэснээр тухайн жагсаал, цуглаанд оролцогчдыг цагдаагийн байгууллага нь жагсаалын үед хэв журам хамгаалж, түүнд оролцогчдыг аливаа гэмт халдлагаас хамгаалах боломж бүрдэнэ.

Гадаад орнуудын холбогдох хуульд жагсаал, цуглааны үед цагдаа болон цагдаагийн байгууллагын оролцоо, эрх, үүргийг тодорхой зохицуулж өгсөн бол манай улсын хувьд цагдаагийн алба хаагчийн эрх зүйн зохицуулалт нь органик хуульд ерөнхий байдлаар туссан, цагдаагийн албаны тухай хуулиараа зохицуулсан нь дутагдалтай байна. Тиймээс цагдаагийн алба хаагчийн эрх, үүргийг Жагсаал, цуглаан хийж журмын тухай хуульд дэлгэрэнгүй байдлаар зохицуулах зайлшгүй шаардлагатай гэж үзэж байна. Тухайлбал, мэдэгдлийн тогтолцоог хэрэгжүүлэх, жагсаал, цуглааныг албадан тараахдаа эрх хэмжээг хэтрүүлэхгүй байх, засаг даргын тараах захирамжгүйгээр албадан тараахгүй байх, албадан тараах нөхцөл боломж буюу 2 цагийн өмнө мэдэгдэх зэрэг нарийвчилсан зохицуулалт шаардлагатай байна. Мөн цагдаагийн байгууллагын алба хаагчдад хүний эрх, жагсаал, цуглааны үеийн оролцоог зохицуулах чиглэлийн сургалтуудыг шинэчлэсэн агуулгаар орох нь зүйтэй.

Суулт, өлсгөлөнгийн зохицуулалтыг сонгосон улсуудын жагсаал, цуглааны хууль тогтоомжид тусгасан эсэхийг судлахад нэг ч улсын жагсаал, цуглааны хуульд байгаагүй бөгөөд манай улсын хувьд энэ зохицуулалт дутмаг байгаа тул Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулиар зохицуулах боломжтой.

Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хууль зөрчигчдөд оноох зөрчлийн хариуцлага нь цөөн тооны ерөнхий үйлдлүүд байх бөгөөд сонгосон улсуудтай харьцуулан судлахад хууль зөрчсөн үйлдлүүдийг процесстойгоо уялдуулан өргөн хүрээнд зохицуулсан байх Эстони, ХБНГУ зэрэг улсуудад хариуцлага ногдуулахдаа субъектийн хувьд жагсаал, цуглаанд хөндлөнгөөс оролцсон, хүч хэрэглэн тараасан этгээдэд ногдуулах хариуцлага нь нэг жил хүртэлх хугацаагаар хорих ялаар шийтгэж байна. Харин тухайн үйлдэл нь эрүүгийн хариуцлага хүлээхээргүй бол Монгол улсын хувьд төрийн албаны тухай хуульд заасан сахилгын хариуцлага ногдуулахаар заасныг мөн хууль тогтоогч нар анхаарч авч үзэх шаардлагатай байна.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛЫН ЖАГСААЛТ

Монгол Улсын хууль тогтоомж:

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль, 1992. <https://legalinfo.mn/mn/detail/367>
2. Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хууль, 1994.. <https://legalinfo.mn/mn/detail/280>
3. Зөрчлийн тухай хууль (Шинэчилсэн найруулга), 2017. <https://legalinfo.mn/mn/detail/12695>
4. Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай (төсөл), <https://lawforum.parliament.mn/draftwith/107/>
5. Төрийн албаны тухай хууль (Шинэчилсэн найруулга), 2017. <https://legalinfo.mn/mn/detail/13025>
6. Цагдаагийн албаны тухай (Шинэчилсэн найруулга), 2017. <https://legalinfo.mn/mn/detail/12469&menuid=74>
7. Монгол Улсын Яамны эрх зүйн байдлын тухай хууль, 2004. <https://legalinfo.mn/mn/detail/363>
8. Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль, 2016. <https://legalinfo.mn/mn/detail/12125>
9. Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай хууль, 1995. <https://legalinfo.mn/mn/detail/499>

Гадаад улсын хууль тогтоомж:

10. Freedom of Peaceful Assembly, in country: Germany. (Basic Law for the Federal Republic of Germany in the revised version published in the Federal Law Gazette Part III, classification number 100-1, as last amended by the Act of 21 July 2010 (Federal Law Gazette I p. 944)) <https://www.legislationline.org/legislation/section/legislation/country/28/topic/15>
11. Estonia's Constitution of 1992 with Amendments through 2015, <https://www.constituteproject.org/>
12. The Constitution of Japan (May 3, 1947) https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html
13. Korea (Republic of)'s Constitution of 1948 with Amendments through 1987, https://www.constituteproject.org/constitution/Republic_of_Korea_1987.pdf?lang=en
14. Constitution of the Republic of Korea (No. 10, Oct. 29, 1987), https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?lang=ENG&hseq=1
15. Assembly act (1978, amended 2020), <https://www.legislationline.org/download/id/8922/file/Germany%20-%20Gesetz%20%C3%BCber%20Versammlungen%20und%20Aufz%C3%BCge.pdf>
16. The Constitution of Japan (May 3, 1947) https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html
17. Public Meeting Act (Passed 26 March 1997) RT I 1997, 30, 472 entry into force 2 May 1997,

<https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/94814/111419/F-1891588533/EST94814%20Eng.pdf>

18. The Police Duties Execution Act (Act No. 136 of July 12, 1948), https://www.rightofassembly.info/assets/downloads/1948_Police_Duties_Execution_Act.pdf
19. Бүгд Найрамдах Эстони Улсын Эрүүгийн хууль (2001), <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ee/ee133en.html>

Шүүхийн шийдвэр:

1. Баянзүрх, Сүхбаатар, Чингэлтэй дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2015 оны 10 дугаар сарын 15-ны өдрийн дугаар 3263 шийтгэвэр
2. Нийслэл дэх захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2018 оны 10 дугаар сарын 09-ний өдрийн 626 дугаар шийдвэр
3. Нийслэл дэх захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2019 оны 10 дугаар сарын 01-ний өдрийн 635 дугаар шийдвэр
4. Сүхбаатар дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2021 оны 11 дүгээр сарын 18-ны өдрийн 2021/ШЗ/906 тоот шийтгэвэр
5. Сүхбаатар дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022 оны 04 дүгээр сарын 11-ний өдрийн 2022/ЗШ/416 дугаар шийтгэвэр

Судалгааны тайлан, эмхэтгэл:

1. Монгол Улсын Хүний Эрхийн Үндэсний Комисс, “Монгол Улс дахь тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийн төлөв байдал, цаашид боловсронгуй болгох асуудал” судалгааны тайлан, УБ., 2004 он.
2. БНМАУ-ын хууль, зарлиг, тогтоолын эмхтгэл, №5, 1990 оны 5 дугаар сар.
3. Онц байдалтай холбоотой хүний эрхийн зөрчлийн мониторинг хамгааллын эвсэл, “Баримтжуулалтын тайлан”, УБ., 2008 он.
4. OSCE/ODIHR, Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly, Warsaw, 2007
5. Comparison on the rights, limitations and procedures related to public gatherings and demonstrations across Europe.
6. Монгол Улсын Хүний эрхийн комисс, Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх Хүний эрхийн үндэсний комиссын 10 дахь илтгэл, УБ., 2011 он.
<https://nhrcm.gov.mn/%D0%BC%D1%8D%D0%B4%D1%8D%D1%8D/%D0%B8%D0%BB%D1%82%D0%B3%D1%8D%D0%BB/>
7. О.Мөнхсайхан, “Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө, түүний хэрэгжилт”, Ардчиллын хөгжил - Иргэдийн оролцоо эрдэм шинжилгээний бага хурлын илтгэлийн эмхэтгэл, УБ., 2017, 99 дэх тал
8. Монгол Улсын Хүний эрхийн комисс, Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын

талаарх 20 дахь илтгэл, УБ., 2021 он.

<https://nhrcm.gov.mn/%D0%BC%D1%8D%D0%B4%D1%8D%D1%8D/%D0%B8%D0%BB%D1%82%D0%B3%D1%8D%D0%BB/>

9. European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), OSCE/ODIHR, Guidelines On Freedom Of Peaceful Assembly (3rd EDITION), Warsaw, 2019

Ном, сурах бичиг, сэтгүүл:

1. С.Нарангэрэл, Монгол Улсын хууль зүйн нэвтэрхий толь бичиг, Адмон принт, УБ., 2021 он.
2. Б.Чимид, Үндсэн хуулийг дээдлэн шүтэх ёс, УБ., 2006 он.
3. Ш.Цогтоо, “Гадаад орнуудын Үндсэн хуулийн эрх зүй”, УБ., 2018 он.
4. Хүний эрхийн үндэсний комисс, Хүний эрхийн цуврал нийтлэл, УБ., 2012 он.
5. Шүүх эрх мэдэл сэтгүүл, 2018 он №1, О.Мөнхсайхан “Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө, түүний хэрэгжилт”, 15-28 дахь тал.
6. Нийслэлийн төр, захиргааны архив, Улаанбаатар хотын АДХТ-ийн тогтоол, 1990 он
7. ХЗҮХ, МУИС, Удирдлагын Академи, Шинжлэх Ухааны Академи, Нээлттэй Академи. “Үндсэн хууль ба эрх зүйт ёс” УБ., 2009 он, М.Батсуурь, Ч.Өнөрбаяр “Эрх зүйт ёсны үүднээс үндсэн хуулийг авч үзэх нь” илтгэл
8. Ч.Өнөрбаяр, А.Бямбажаргал, Үндсэн хуулийн эрх зүйн судалгаа шинжилгээний тойм, Ц.Сарантуяа, “Үндсэн хуульд төр ба үндсэн эрх, эрх чөлөө”, 137-151 дэх тал, УБ., 2019 он.
9. Дэвид Бийтхам, Кэвин Бойел, Ардчиллыг танилцуулахуй, УБ., 2005 он.
10. Томас Буергентал, Олон улсын хүний эрх, УБ., 2002 он.

Цахим эх сурвалж:

1. Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн хэрэгжилтийн талаар нийтийн сонсгол /2021.12.30/, УИХ-ын гишүүн Ц.Мөнхцэцэг
2. Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн хэрэгжилтийн талаар нийтийн сонсгол /2021.12.30/, ХЭҮК-ын гишүүн Г.Нарантуяа
3. Жагсаал, цуглаан хийх журмын тухай хуулийн хэрэгжилтийн талаар нийтийн сонсгол /2021.12.30/, ЦЕГ-ын хуулийн хэлтсийн дарга, цагдаагийн хурандаа Л.Нямдаваа https://mpress.mn/p/5015?fbclid=IwAR07aIL_GALrGmvMu402BnV8u2Jxl71eTM_jZC9ZSGqVaJPEngvGfQDZdFs
4. ЕАБХАБ/АИХЭГ, Хүний эрхийг хамгаалагчдыг хамгаалах удирдамж, 2020 он, <https://www.osce.org/files/f/documents/1/7/454269.pdf>
5. Х.Чинбат “Жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө ба Монгол Улс” Улаанбаатар хот, 2017. <https://legaldata.mn/buteel/pdf?id=432>
6. Freedom house, Countries and Territories, <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores?sort=desc&order=Total%20Score%20and%20Status>

7. Hunger strike definition and meaning, Collins English Dictionary www.collinsdictionary.com
8. Questions on best practices that promote and protect the rights to freedom of peaceful assembly and of association
<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/FAssociation/Responses2012/MemberStates/Germany.pdf>
9. The Right of Peaceful Assembly, <https://www.rightofassembly.info/>
10. The right of peaceful assembly, Germany <https://www.rightofassembly.info/country/germany#>
11. Freedom of assembly in Germany: Protected, but regulated, <https://www.dw.com/en/freedom-of-assembly-in-germany-protected-but-regulated/a-39630488>
12. The right of peaceful assembly, Estonia <https://www.rightofassembly.info/country/estonia>
13. Human Rights in Estonia 2008-2009 / Freedom of assembly/, <https://humanrights.ee/en/topics-main/inimoigused-eestis/inimoiguste-aruanne/human-rights-in-estonia-2008-2009/freedom-of-assembly/>
14. France, <https://www.britannica.com/place/France>
15. Constitutional Limits on Government: Country Studies – France". Democracy Web: Comparative studies in Freedom.
<https://web.archive.org/web/20130828081904/http://democracyweb.org/limits/france.php>
16. "France | History, Map, Flag, Capital, & Facts". *Encyclopedia Britannica*.
17. The right of peaceful assembly, France, <https://www.rightofassembly.info/country/france>
18. Австрали, <https://www.ag.gov.au/rights-and-protections/human-rights-and-anti-discrimination/human-rights-scrutiny/public-sector-guidance-sheets/right-freedom-assembly-and-association>
19. The right to freedom of assembly and association, <https://www.ag.gov.au/rights-and-protections/human-rights-and-anti-discrimination/human-rights-scrutiny/public-sector-guidance-sheets/right-freedom-assembly-and-association>
20. Protests and the law in NSW Briefing Paper No 7/2015 by Tom Gotsis,
<https://www.parliament.nsw.gov.au/researchpapers/Documents/protests-and-the-law-in-nsw/Protests%20and%20the%20law%20in%20NSW.pdf>
21. Japan, <https://www.britannica.com/place/Japan>
22. The right of peaceful assembly, Japan <https://www.rightofassembly.info/country/japan>
23. The International Human Rights Framework on the Right of Peaceful Assembly, South Korea, <https://www.rightofassembly.info/country/south-korea>
24. National Capital Authority, The Right to Protest Guidelines,
https://www.nca.gov.au/sites/default/files/publication-documents/The_Right_to_Protest.pdf?acsf_files_redirect
25. <https://zuv.mn/n7j>
26. Amnesty International, Arrested For Protest Weaponizing The Law To Crackdown On Peaceful Protesters In France, 2020.

27. Law On Australia's Right To Hold Public Assemblies By Criminal Defence Lawyers Australia on 06/06/2020, <https://www.criminaldefencelawyers.com.au/blog/law-on-australias-right-to-hold-public-assemblies/>
28. "The rights to freedom of peaceful assembly and of association", the Government of Japan's response to the OHCHR's questions.
<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/FAssociation/Responses2012/MemberStates/Japan.pdf>